YeniGündem

16-30 Haziran 1985 Sayı: 24/200 Lira (KDV Dahil)

GENÇLİK EMİN ELLERDE

- Sıra sendikalarda
- Halkçı Parti'de kimlik bunalımı sona erecek mi?
- Yunanistan seçimleri
- Özal tipi kurtarma: TOPRAK HOLDİNG

III. EKİ BAYİLERDEN İSTEYİN

Korkunun besleyicisi

İnsanların ne denli yoksullaşırlarsa o denli karşı çıkmaz duruma geldikleri tarihsel olarak gözlenmiş ve belki de kanıtlanmış bir olgudur. Ve yoksullaşan insanlar için mutluluğu bu dünyada değil, öteki dünyada aramak giderek daha belirginleşmekte ve mutluluğu öteki dünyaya erteleyerek her şeyi yazgıya bağlama da bir olgu olmaktadır.

Modern toplumda birtakım tabakalar için ideal olan bu durumun yaratılması, ancak sendika önderlerini, yapılabilirse, fiiliyattan uzaklaştırmak bu yapılamazsa sendika önderleri ile işbirliği yapmakla olanaklı olabilmektedir.

Türkiye'de bu durum birtakım kesimlerin düşlemeyeceği ölçüde gerçekleşmiştir. Yıllar yılı emekle yetişmiş sendika önderleri alaşağı edilmiş ve etkisiz durumdadır. Türk-İş'se her zamankinden daha çok işbirlikçi durumdadır.

Geriye maddi olarak köleleşmiş emekçileri kafaca da köleleştirmek kalıyor ve insanın Adem'den geldiği işleniyor, Darwin'in kanıtlanmış bilimsel bulguları yadsınıyor.

Aydınlar en ufak demokratik çıkışta bulunamıyor. Yoksa komünist, bölücü, bozguncu, kökü dışarda olan gibi damgalar yerler; hapis olmamış aydınlar arasında sinmemiş, özgürce fikir söyleyebilecek yok gibi.

O zaman **YeniGündem** neden ilk çıktığı günlerdeki ilericiliğini sürdüremiyor denilebilir. Hangi gözüpek aydın yapabilir ki, işçilerin, emekçilerin durumunu, Türk-İş'in "çok şükür" deyişlerini.

Çünkü korkunun en büyük besleyicisi korkudur.

Öte yandan belli tabakalar için İngilizce ve paralı eğitim yapan okullarda en ufak yaşlardan başlayarak çocuklara şöyle bir şarkı öğretiliyor:

"Yazgımın kaptanı benim." (I am the captain of my fate.)

Özgürce düşünme öğretiliyor.

Yönetme öğretiliyor.

Beri yandan işçilerin hakkını arayacak bütün işçi önderleri alaşağı edilmiş; Türk-İş her şeyi sineye çekiyormuş, kimin umurunda?

Tüm emekçiler düşünme sistemi olarak yazgıcılığa doğru gidiyor. Bu duruma biraz da bilerek yönlendiriliyorlar.

Yazgıcılık gelişiyor.

İşten atılmanın, emeğinin karşılığını alamamanın yazgı olduğunu kabullenme, bu yazgıyı kimlerin yazdığını bilmeme ve en doğal demokrat istemleri ileri sürerse maazallah barışçı, bölücü, kökü dışarda, komünist damgası yeme korkusu elele!

Korkunun besleyicisi korku.□

Yüksel DEMİREKLER-ANKARA

Aferin!

Korkunun ecele faydası olmadığını nihayet anladınız. "Hareketçiler"in Kartal Halk Ekmek Fabrikası'ndaki hızlı ve rahat örgütlenmelerinin, maskeleri düşüp nasıl işçi düşmanı kesildiklerinin iki sayı üstüste teşhir edilmesi yayın hayatınızda atılmış önemli bir adımdı bence. Hele basınımızın kıyısından köşesinden dokunduğu "af" konusuna içerdekilerle değil, dışardakilerle yaklaşmanız, bunu yaparken içerdekileri tüm gerçeklikleriyle yüreğimizde hissettirmeniz gerçekten övgüye değerdi. Aferin Nihat Tuna, aferin Kürşat İstanbullu, aferin Osman Balcıgil.□

Bülent ÇAVUŞOĞLU-İSTANBUL

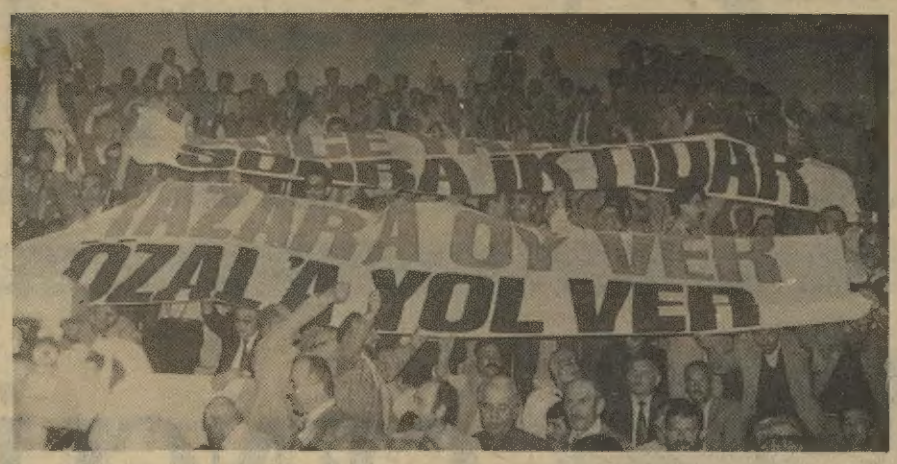

Allah sizi korusun!

Derginizde çıkan yazılar üzerine bir şeyler söylemek için devamlı okuru mu, yoksa okunan bir veya birkaç göze dokunan eksantrik yazıların okuru mu olmak gerekiyor bilmiyorum? Ama yine de bir şeyler söylemeyi kendime görev bildim. Dergiyi ya kendim alıyorum ya da bir arkadaştan temin ederek "umumiyetle" okuyorum.

Öncelikle derginin "dönüp dönüp bina okumaya" başladığını söyleyeyim. Bu yeterlidir dilerim. Ardından tek tek yazarlar mı, yoksa derginin kendisine mi yöneltsem? Gördüğüm kadarıyla derginin "asli" yazarlarının temayülleri aynı. Böylesi daha isabetli olur sanırım.

21. sayınızda DYP ile ilgili yazıda kimin başkan olacağını, kimin olması gerektiğini tartışıyorsunuz. "Bir Bilen"in adayının kazanmasının "demokrasimiz" açısından, demokrasiye açılan yol için gerekliliğinden bahsediyorsunuz. Demokrasiye hizmet etmek için illâ birileriyle uyuşmak -ya da uyuşuyor gözükmek- gerekmez. Herkes söylesin, ama siz objektif olun. Şunu neden unuttuğunuzu anlayamıyorum. Bu başkanlık mücadelesi veren insanlar, "koltuk zevkini tatma" hastalığı ile bu tadı "yeniden tatma" hastalığı müzmin olan muhalefette en iyi demokrat, iktidarda en iyi anti-demokrat olanlardır. Demokrasiye ne kadar hizmet ederler bilmiyorum? İcazetli ve güdü(k)mlü "demokrasi"ye hizmet edeceklerinden eminim. Allah sizi korusun! Yoksa demokrasi inancı da "boza bardağı"na dönecek.

Bir genel temayülünüz de; İslâmizm ile sosyalizm (yanılıyorum dilerim), bilim ile dini uzlaştırmak. "Nesnel gerçekleri" burda ihmal mi etmeniz gerekir? Bilimsel kuramların ispatlanması dine zarar vermez (22. sayı), ama mutlak doğrulardan oluşan dini "tefsire muhtaç" veya bilinmeyen dolu "sinirli mürşit" haline hiç getirmez.

Bir şeyi samimiyetle belirteyim. Gerçekten çok değerli bilim adamları ve yazarların yazılarını okuma fırsatı veriyorsunuz. Bu konuda müteşekkirim (son zamanlarda hasret kalsak bile). Ama şunu da söyleyim, bazı yazılarınızı okuduktan sonra "GIRGIR" zevk vermemeye başladı. □

Nihat AKYOL-ANKARA

Fena halde doğruyu söylemek

Başta peşin olarak söyleyeyim ki, fikri planda sizinle uyuşmayan bir kişiyim, ama boyalı gazete ve dergiler panayırında "**YeniGündem**" gibi bir dergiyi bulmak beni memnun ediyor.

Şu iç politika sayfalarını hiç beğenmiyorum. Oldukça fazla yer ayırıyorsunuz. Hele sayfalarda ANAP, SODEP, DYP, MDP, ... filan hikâyeleri olunca insan fıttırıyor... Sonra SODEP'in koskoca başlığını atıyorsunuz, "Acil sorun demokrasiye sahip çıkmak..."ne demek efendim, devlet var, sonra devleti yönetenler! Demokrasiye sahip çıkacaksa çıksınlar! Sizin de ifade ettiğiniz gibi; "Türkiye'de devletçilik geleneğinin şemsiyesi altında" yer alma isteği, yanılgısı belirtiliyor. Sonra da sahip çıkma tukusu. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu...

Toplum gerçeklerine biraz fazlaca yer ayırın. Dış dünyaya biraz daha açılın. Ortadoğu kan ağlıyor, biraz daha ağırlık verin Ortadoğu'ya. Bırakın Kültür-Sanat sayfasında, şarkıcıyı, türkücüyü anlatmayı.. Hiç mi sanat anlayışımız yok, bu mu kültür ve sanat?

Yani "fena halde doğru söylemek" geliyor insanın içinden... □

Ertan KURTULUŞ-KONYA

DÜZELTİ

Geçen sayımızın[23] 12. sayfasında yer alan Alpaslan Işıklı'nın Türk sendikacılığında Latin Amerika Sambası başlıklı yazısında paragraflar arası bir karışıklık oldu. Karışıklık olan bölümü tekrar yayımlıyoruz. Yazardan ve okurlarımızdan özür dileriz.

AAFLI'nın ABD'li yandaşları

Amerika'da temellenmek üzere, dünyanın çeşitli yörelerinde faaliyet gösteren, AAFLI'nın benzeri başka örgütler vardır. Bunlardan AIFLD (Özgür Emeğin Gelişimi Amerikan Enstitüsü) Güney Amerika ülkelerinde faaliyet göstermektedir.

AIFLD, 1962'de kurulmuştur. Afrika ülkelerinde faaliyet gösteren benzer nitelikteki örgüt AALC (Afrika-Amerika Çalışma Merkezi)'dir, 1964'te kurulmuştur.

Gerek AIFLD'nin gerek AALC'nın, AFL-CIO ve AID'nin dışında, coğrafi faaliyet alanlarında çıkarları bulunan sermayedarlardan ve çokuluslu Amerikan şirketlerinden geniş mali yardım gördükleri bilinmektedir. Bir Amerikan kaynağına göre, AIFLD'ye mali katkıda bulunanlar arasında, D. Rockfeller ve Peter Grace gibi ünlü zenginlerle, ITT, United Fruit Co ve IBM gibi şirketler yer almaktadır (A.P.Goldrick and Philip Jones, **The International Directory of the Trade Union Movement**, New York, 1979, s.1039).

Bu örgütlerden özellikle AIFLD'nin CIA ile birlikte yürüttüğü siyasal nitelikte operasyonlar, pek çok yayında, bu arada yukarıda zikrettiğimiz kaynakta ele alınmış ve açıklanmış bulunmaktadır. Bu operasyonların en ünlülerinden bir tanesi 1964 yılında Brezilya'da gerçekleştirilmiştir. AIFLD'nin direktörü Doherty, bu ülkede hür demokratik rejimin yıkılarak bu cunta yönetiminin kurulması yolunda, Dr. Goulard'ın devrilmesi hareketinde, AIFLD'nin eğitiminden geçmiş bazı sendikacıların aktif rol oynadıklarını açıkça ifade etmiştir.

Keza, Şili'de de hür demokratik rejimin yıkılması sonucuna varan kargaşaların oluşturulmasında, AIFLD'nin Virgina'daki merkezinde eğitilmiş sendikacılar aktif rol oynamışlardır. CIA'nın, Allende'yi devirmek için AIFLD'yi de kullanmak suretiyle Şili'ye akıttığı meblağın 4 milyon dolar civarında olduğu ileri sürülmektedir. Şili'de hür demokratik rejimin ve Allende'nin devrilmesinden sonra, AIFLD denetimi altında bulunan sendikalar, askerî cunta ile yakın işbirliği içine girmişlerdir. Ne var ki, cunta yönetimi, mevcut sendikalara da tahammül göstermemekte, bir süredir onları da dağıtarak yerlerine tamamen yeni kukla örgütler kurmaya gayret etmektedir (S. Lens, "Le syndicalisme Américain et la CIA: La Cinquiéme internationale", **Les Temps Modernes**, Mayıs 1967, No: 252; Coldrick and Jones, a.g.e. s.1039). □

Hayvan sevgisi

Derginizin 23. sayısında "Hayvan Sevmeyen İnsan Sevmez" başlıklı yazıda tutkulu hayvan sever Nurten Oral Hanımefendi diyor ki; "Köpeklere olan antipati aydın kişilerin, hani biraz kusura bakmayın açık söyleyeceğim, komünist kişilerin yarattığı antipatidir. İnsanlar aç dururken hayvanlara niye iyi bakılıyor denir. Komünistçe bir düşünce, başka bir şey değil."

İNSANLAR

Tutkulu hayvansever Oral:

Hayvan sevmeyen insan sevemez

İNSANLAR

Yanlış düşünce

S

Fransızların hayvan sevgisi

Bir toplumun yüzde 90'dan fazlası açlık ve sefaletin pençesinde çırpınırken, hayvanların insandan daha iyi bir yaşam sürdürmesi insan onuruna yakışır mı? (Herhalde % 10'luk gruba sempatiniz var.)

İnsanın onurlu yaşaması (özellikle hayvanlardan), rahat ve mutluluğu için uğraş veren aydını karalamak siz hayvan severlerin görevleri arasında mı?

Aklıma gelmişken söyleyeyim diyorsunuz ki; bir milyon köpeğin arasından geçsem bir şey olmaz. Aksilik işte sokaktan geçerken bir it (!) beni görse kudurur.

Şeref SÜSLÜ-ANKARA

İÇİNDEKİLER

İÇ POLİTİKA

6 Serpil Bildirici:
Halkçı Parti: Kimlik bunalımı sona erecek mi?
7 Yılmaz Hastürk: "No comment!"
7 Serpil Bildirici: Al takke ver külah!
8 Aydın Güven Gürkan: "HP, DSP, SODEP..."
9 Latif Demirci: Konser

İŞÇİ/SENDİKA

10 Tanıl Bora: Sıra sendikalarda
11 Mustafa Kalemli: "Elbette devletten yana"
12 Sendikacılar değişiklik tasarısını nasıl değerlendirdiler?

EKONOMİ

13 Aziz Konukman: İhracatta yolun sonuna mı geldik?
14 Kürşat İstanbullu: Serbest piyasaya selam, tekelleşmeye devam

ARAŞTIRMA/İNCELEME

15 M.Şenol/T.Bora:
"Eğitilen" Gençlik

TARTIŞMA

18 Pınar Kür: Kadını özne olarak görebilmek...
19 Erol Koç: Kapalı Toplum

TOPLUM

20 Cezmi Ersöz: Anadolu'nun yoksul Katolikleri: Keldanîler

DÜNYADAN

22 Kemal Anadol: Lambrakis olayından 1985 seçimlerine
24 Jülide Ergüder: Papandreu'nun yeni zaferi
25 Yunus Güztoklusu: Yemen Mektubu
26 Semih Vaner: KKTC'de politika, suistimal, rüşvet, arabesk
27 Serdar Turgut:
Futbol
28 Yarının Gündemi

İNSANLAR

30 Sadık Özben: Ben mi absürdüm, hayat mı?
30 Tanıl Bora: Gençlik dilekçeleri
31 Osman Balcıgil: Yıkıntı Mustafa'nın şişelerden dünyası

KÜLTÜR/SANAT

32 Şirin Tekeli: Giyim, kuşam ve kadınların namusu
33 Nilüfer Güngören: Düzgün, temiz, ütülü insanlar
34 Halil Turhanlı:
Rock
35 Julia Kristeva'yla Semiyoloji
36 Fatih Özgüven: Şerif Gören bizi dikizliyor
37 Kitaplar
38 Değinmeler

Sağdaki rekabet ilkesel bir billurlaşmaya yol açacak mı?

MURAT BELGE

Demokrasi "uzlaşma" rejimidir, derler. Oldukça doğru bir yargıdır bu. "Uzlaşmasız çözümler" empoze etmenin yolu, kaba kuvvetten geçer. Demokrasi, "çoğulcu" olacaksa, uzlaşma zorunlu bir ögesidir. Ancak, demokrasi **içinde** uzlaşma olur ama, demokrasiye **geçmek için** uzlaşma olmaz.

Demokrasinin varlığı, bazı ilkelerin varlığına dayanır. O ilkeler yoksa, temeli olmayan bir bina gibi çökmeye mahkûmdur demokrasi. "Bina temeli" kadar elle tutulur, gözle görünür şeyler değil "ilkeler"; belki de bu yüzden, kimilerine, onlarsız da olur gibi görünüyor. Oysa bütün bu soyutluklarına rağmen, ilkeler binanın temelinden bile daha vazgeçilmez şeylerdir. Onlarsız hiçbir şey olmaz, dolayısıyla onların varlığı "uzlaşmalı", "ikircikli", "kesinliksiz" ise demokrasiden de söz edilemez. Bu iki tip "uzlaşma"nın birbirine karıştırılması, toplumun geleceğini, geçmişindeki tehlikelerden korumaz; tersine, o tehlikeleri artırır. "Nasıl olsa demokraside uzlaşmalara açık olmamız gerekir, o halde demokrasiye geçmek için de uzlaşalım," mantığı, bu nedenle bana çok sakat görünüyor. Çünkü demokrasinin üzerine oturacağı ilkelerin net bir biçimde tanımlanmamış olması, yeni anti-demokratik müdahalelere uygun bir zemin yaratacaktır. Demokrasi içinde de, demokrasiye varmak için de, demokrasiye karşı olduğunu açıkça ortaya koymuş güçlerle uzlaşılamaz.

* * *

Belirli koşullara göre biçimlenmiş bir ortamda politik mücadele vermek için, meşruiyet kazanma yolunda çeşitli fırsatlardan yararlanmak gerekir. Özellikle de, rakiplerin, bu meşruiyetin elde edilemeyeceği yolunda propagandasını kırmak açısından önemlidir bu fırsatlar. Gelgelelim, "belirli koşullar"da meşruiyet kazanmakla, o koşulların meşruiyetini kabul etmek içiçe geçerse, mücadelenin amacı da bulanıklaşabilir.

* * *

Böyle bir durumun DYP için de geçerli olduğu düşünülebilir. DYP bugün bulunduğu noktaya varabilmek için oldukça zorlu bir mücadele verdi; ama bundan sonrası, politik esnekliğin teslimiyetçilikle kesişebildiği oldukça ince bir çizgide ustaca bir önderlik gerektiriyor. Bu özelliğiyle, şimdiye kadarkinden daha da zorlu bir uğraş olduğu söylenebilir. Çünkü, esneklik teslimiyete dönüşürse, buradan başarı da elde edilebilir, ama mağlup sayılır bu yolda galip.

DYP'nin yüzyüze olduğu güçlükler önemli olsa da, bugün ulaştığı yerin ANAP'ı kaygılandırmaya başlaması doğaldır. ANAP hükümetinde ve özellikle başbakanda, bir süreden beri, belirgin bir katılaşma göze çarpıyor. Bu tutum değişikliğinin çeşitli nedenleri olabilir. Ama bir tanesi, DYP rekabeti karşısında, ANAP'ın başlangıçta kendini özdeşlemekten kaçınır gibi bir izlenim verdiği güçlere daha fazla yakınlaşma ihtiyacı duyması olabilir. Böylece, "Bütün yollar Roma'ya çıkar" misali, Türkiye'nin sağ-muhafazakâr kesimlerinden biri daha, yalnızca ekonomik de olsa liberalizmden, yalnızca pragmatik-teknisist kökenli de olsa hoşgörüden hızla vazgeçerek, sağcı-muhafazakâr ana gövdenin (yani "devletçi-bürokratik" olan gövde) hedefler alanına kayıyor. ANAP'ın kendi içindeki "aşırı milliyetçi" denilen kanadın etkisini azaltır gibi görünmesi de (bu kanat da sağcı-muhafazakâr alternatiflerden biridir), genelde daha demokratik değil, tersine, oldukça katı bir anti-demokratik çizgi tutturmasını engellemedi. Hükümet ve Başbakan sinirli, hoşgörüsüz, eleştiri karşısında tahammülsüz. Getirdikleri polisle ilgili yasa, demokrasi alanında, tamamen farklı bir mantığa sahip olduklarını gösteriyor. Şimdi seçim yasası üzerinde girişilen çalışmanın aynı şekilde endişe verici olduğu söylentileri var. Avrupa'ya karşı takınılan tavır, Başbakan'ın ilk dönemindeki tavrına hiç benzemiyor. Türkiye'deki genel ve vahim demokrasi yoksunluğu konusunda hükümetin herhangi bir sıkıntı duyduğunun belirtisine rastlanmıyor. DİSK ve Barış Davaları konusunda, basın konusunda Başbakan'ın son söyledikleri ise, yalnız demokratik anlayışı değil, yasaları da çiğnemeye başladı.

* * *

Muhalefet partileri ANAP Hükümeti'ne muhalefet ederken, bu hükümetin sorumlusu olmadığı konuları da onun üstüne yüklemek ister gibi görünüyorlardı. Burada, zaman zaman bir ahlâki haklılık sorununun yanı sıra, bir teorik-politik teşhis yanlışlığı gibi de bir sakınca beliriyordu. Gerçi ANAP, seçime giren öteki partiler gibi, rejimin sınırlarını ve sınırlamaları kabul ederek işe başlamıştı; ama bu sınır ve sınırlamaların sorumlusu değildi. Ancak, son dönemde ANAP, seçimi kazanamayan MDP'nin yapması beklenenleri de kendine görev edinmiş ve böylece rejimin moral sorumluluğunu yüklenmeyi kabul etmiş görünüyor. ANAP'ın bu yeni tavrı daha net bir biçimde üstlenmesi gerçekleşirse, o zaman, özellikle DYP'nin ANAP'ı rejimle ve rejimin sınırlamalarıyla özdeşleyen politik taktiğinin yukarıda değindiğim sakıncaları ortadan kalkacak. □

YeniGündem

15 günlük dergi
Yıl: 2
Sayı: 24
16-30 Haziran 1985

İletişim Yayıncılık A.Ş. adına sahibi: Vedat ÇAKMAK, **Genel Yayın Yönetmeni:** Murat BELGE, **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Jülide ERGÜDER, **Ankara Temsilcisi:** Aydın KÖYMEN, **İzmir Temsilcisi:** Tülay CENGİZ, **Teknik Yönetmen:** Bürge İRTEL, **İstanbul:** Osman BALCIGİL, Yiğit EKMEKÇİ, Ahmet GÜNLÜK, Kürşat İSTANBULLU, Alpay KABACALI, Hakan KENİ, Can KOZANOĞLU, Nihat TUNA, **Ankara:** Serpil BİLDİRİCİ, Tanıl BORA, Mehmet ŞENOL, Serdar TURGUT, **Katkıda Bulunanlar:** Bülvin EREN, Nuran GÖRGÜNAY, Lütfi KUZU, Abdullah ONAY, Mümtaz SEZGİN, **Reklam ve Halkla İlişkiler:** Çiğdem ÖZKAYA, Aslı YADA, **İstanbul:** Klodfarer Caddesi İletişim Han Cağaloğlu, Tel: 520 14 53 - 54 - 55, **Ankara Bürosu:** Konur Sokak 24/4 Kızılay, Tel: 25 36 00 - 25 20 71, **İzmir Bürosu:** 857. Sokak İzmiroğlu İşhanı,kat:3 no: 306 Konak,Tel:14 90 42,**Dizgi ve Teknik Hizmetler:**PERKA A.Ş., **Baskı:** Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., **Dağıtım:** GAMEDA, **Fiyatı:** 200 TL. (KDV dahil) KKTC'de 250 TL., **Abone Koşulları:** Yurtiçi 6 aylık 2.400 TL., 1 yıllık 4.800 TL., Yurtdışı: Avrupa 6 aylık 10.500 TL., 1 yıllık 21.000 TL., **İlan Tarifesi:** Kapak içleri tam sayfa: 200.000 TL., İç sayfalar: 150.000 TL., Yarım sayfa: 75.000 TL., 1/4 sayfa: 40.000 TL.

Başbakan müfterî mi?

International Herald Tribune gazetesinin Türkiye ilavesinde Özal'la yapılmış bir röportaj yer aldı. Özal'ın gazeteye yaptığı açıklamalar, devam eden davaları etkilemenin dışında karar niteliği de taşıyor. Özal bu açıklamalarında şunları söylüyor: "DİSK ve Barış Derneği komünizm propagandası yapıyorlardı..." "Sosyal demokrat pozunda komünist... Örneğin DİSK'i ele alalım. DİSK'e komünistler mali yardım yaptı..." Anayasa'nın 138. maddesine aykırı olan bu davranış karşısında Özal "Söylediklerimin tam tersini yazmışlar. Ben DİSK'in birtakım anarşik hareketleri finanse ettiğini söyledim" diyor. Bu sözlerin gazetede çıkanlardan aşağı kalır tarafı olmaması bir yana, gazete yetkilileri de görüşmenin hiç değiştirilmediğini ve bantların kendilerinde olduğunu söylüyorlar.

Turgut Özal'ın gazetede yer alan sözlerine karşılık DİSK Başkanı Abdullah Baştürk, gazetelerin kısmen kullandıkları, aşağıdaki açıklamayı yaptı.

11 Haziran tarihli yayın organlarında, Sayın Başbakan Turgut Özal'ın International Herald Tribune gazetesinde kurulduğu günden bu yana, ülkemizde özgürlük, demokrasi ve emekçi halkın ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamını geliştirme mücadelesi veren DİSK'i ve yöneticilerini, komünist olmakla suçlayan, faaliyetlerinin komünistlerce finansa edildiği çirkin iftirasını da içeren bir beyanatı özet olarak yer almaktadır.

Biz, bu gerçekle hiç bir ilişkisi olmayan çirkin ve ciddiyetten uzak beyanları gerek ANAP iktidarının ve gerekse sayın Başbakan'ın bir yılı aşkın ülke yönetimindeki başarısızlıklarının, uyguladıkları ekonomik politikanın iflasının, ülkeyi polis devleti haline getirme ve yönetimlerini sürdürebilme çabalarının kendilerine dahi yarar getirmeyecek bir halkası olarak görüyoruz. Bir yıl içinde ülkeyi, bir kaç holdinge cennet, ama emekçi halkımıza yaşanmaz hale getiren bir ekonomik politikanın uygulayıcısı Sayın Özal gerçekleri ulusal ve uluslararası kamuoyundan gizleyebilme çabası içinde Anayasa'yı, yasaları ve uluslararası hukuk kurallarını bir tarafa atabilmekte ve açıkça yasalarımıza göre suç işlemektedir. Başbakan olmak bir hukuk devletinde kişilere imtiyaz sağlamaz.

Anayasa'nın 138. maddesi, yargı önünde görülmekte olan davalar hakkında yorum yapmak, beyanat vermek ve bağımsız mahkemeleri etkilemek çabalarını bir suç olarak öngörmüştür. Buna rağmen Sayın Özal kendisini Anayasa'nın da üzerinde görerek 1981'den bu yana görülmekte olan DİSK davasının tamamen hukuk ve gerçeklerden uzak, o günün şartlarına göre hazırlanmış iddianamesinde dahi yer almayan çirkin iftiralar ileri sürmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun İsviçre'de devam eden Genel Kurul'a sunulan raporunda DİSK'in faaliyetlerinin tamamen sendikal olduğu ve derhal çalışmalarına izin verilmesi gerektiği yolunda karar alınması istendiği bugünlerde Sayın Başbakan'ın kendisini, Anayasa'nın, yasaların, İstanbul Sıkıyönetim Savcısı'nın ve mahkemelerinin de üzerinde görerek DİSK ve yöneticileri hakkında çirkin ve kaba iftiralarda bulunması, kendisini halâ işveren konfederasyonu yöneticisi olmaktan kurtaramaması ve beyanatlarla gerçeklerin saklanabileceğini sanmak gibi bir yanılgı içinde olmasına bağlıyoruz.

DİSK ve yöneticilerinin her yurttaşın olduğu gibi elbetteki özgürlükten, demokrasiden ve halktan yana görüşleri, düşünceleri vardır. Demokrasilerde insanlar robot değildir ve tekdüze düşünemezler. DİSK'in ve bizlerin komünist olmadığı tarih ve kamuoyu önünde sabittir bu gerçek, yargılama sonunda da perçinlenecektir.

DİSK'in faaliyetlerinin komünistlerce finanse edildiği kaba ve çirkin iftirası ise aslında altıyüzbin işçiye atılmış bir iftiradır. Çünkü DİSK tüm çalışmalarını bu işçilerin ödedikleri aidatlarla gerçekleştirmiştir. Bu gerçek, sıkıyönetim görevlilerinin maliye müfettişlerinin ve savcılık makamlarının incelemeleri sonucunda da kesin olarak ortaya çıkmıştır. DİSK'in, sendikalarının ve yöneticilerinin tüm çalışmaları yasaldır ve alnı aktır.

Sayın Başbakan'ın bu beyanlarının ciddi bir devlet adamının beyanları olabileceğini düşünemiyorum. Sayın Başbakan'ın beyanları ile ilgili bir bilgisi, bir belgesi varsa, bunları sıkıyönetim mahkemesine vermek, mahkeme önünde dile getirmek herşeyden önce vatandaşlık görevidir. Sayın Başbakan'ı bu görevi yerine getirmeye davet ediyorum. Aksi takdirde müfteri durumuna düşeceği tabiîdir.

Bu vesileyle şunu da açıklamakta yarar görüyorum: Gerici ve tutucu holdingler ve yakın çevresi adına emekçi halkı sömürten Özal'ın gerçek yüzünün birtakım rakam oyunları ve bu tür iftiralarla gizlenemeyeceğini yakın tarihte milletçe göreceğiz. □

Bir YÖK hikâyesi daha!

Sıkça tekrarladığı bir iddiada YÖK Başkanı Prof. İhsan Doğramacı diyor ki; "YÖK idari bir tasarrufla hiçbir öğretim üyesinin görevine son vermiş değildir. Görevine son verilenler, Sıkıyönetim makamlarınca üniversitelerde bulunmaları sakıncalı görülenlerdir".

Haldun Özen'in başına gelenler, YÖK'ün öğretim üyelerini gerçekten idari bir tasarrufla işten atmayıp, "çileden çıkartıp, kaçırmak" yolunu tercih ettiklerini gösteriyor.

Haldun Özen'in başına gelen olaylar zinciri, 1980 yında Prof. Dr. Erdoğan Özbenli'nin ihbarı ile başladı. Özbenli, Haldun Özen'i "1980 yılında öldürülen öğrenci Kahraman Ezber'in cenazesini üniversitenin ambulansı ile memleketine gönderdiği ve cenaze töreni ile sevk işlemlerini tertip ettiği" gerekçesiyle Trabzon Jandarma Komutanlığı'na şikayet etti. Bu şikayet üzerine açılan soruşturma, sıkıyönetim makamlarınca hakkında dava açılacak bir saptama yapılamaması ile sonuçlandı. Ancak, Özbenli işin ucunu bu kadarla bırakmaya niyetli görünmüyordu. Haldun Özen hakkındaki ihbar ve şikayet evrakı bu kez YÖK'e devredildi. Ancak bu kez, ihbarları incelemek üzere YÖK Başkanı tarafından görevlendirilen Denetleme Kurulu üyesi Rauf Denker, Özen'in sorgusuna başvurduğunda, Özen de, ihbarcılar hakkında suç duyurusunda bulundu. Ama, Özen'in suç duyurusu YÖK üzerinde pek fazla etki etmedi ve "ders verme görevleri" öğretim yılı başladıktan iki ay sonra usülsüz olarak Prof. Özbenli'ye devredildi. Bu olay üzerine Haldun Özen görevinden istifa etti.

Haldun Özen ile ilgili dosya 83 yılında yine YÖK'ten 3. Ordu ve Sıkıyönetim Askeri Savcılığı'na iletildi. Askerî Savcılık yine Özen hakkında görevsizlik ve kovuşturmaya yer olmadığına karar vererek dosyasını YÖK'e gönderdi. Özen'in avukatının hiç değilse suçlamanın ne olduğunu öğrenebilmek için yaptığı girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Ve nihayet, olay tarihinin üzerinden 5 yıl, Özen'in üniversitedeki görevinden ayrılması üzerinden de iki yıl geçtikten sonra, YÖK Haldun Özen'in savunmasına başvurmayı akıl etti. Şimdi Haldun Özen'in elinde Tahsin Özgüç imzalı," 21.3.1980 tarihinde öldürülen öğrencinin cenazesini memleketi olan Gümüşhane'ye gönderme suçuyla kusur bildirme cezası ile cezalandırılmasının teklif edildiği ve savunmasını göndermesini isteyen" bir bildirim var. Bu bildirim beş yıl sonra Haldun Özen'in sabrını taşırmayı becerdi. Ve Karadeniz Üniversitesi eski öğretim görevlilerinden Dr.Müh. Haldun Özen, YÖK Başkanı İhsan Doğramacı, yardımcısı Tahsin Özgüç ve YÖK Denetleme Kurulu Başkanı Erol Cansel hakkında yasal işlem yapılması talebiyle Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne başvurdu. □

Pahalılık Mitingi

İşçi sınıfı "Satılmış!"

MEHMET ŞENOL

Satılmış İlk'le Halkçı Parti'nin geçtiğimiz günlerde düzenlediği pazar pikniği-mitingi sırasında karşılaştık. Bunaltıcı güneşin yarattığı harareti önlemek için limonata içerken gazeteci olduğumuzu anladı ve derdini açtı: "Abi, bizim maaşlara zam yapmıyorlar, onu yazsana.." Bu konuşmaya çok istekli "vatandaş"la, başından beri ilgimizi çeken miting hakkında konuşmak istedik. Miting, Ankara'nın en uzak köşelerinden biri olan Kasalar'ın bitişiğindeki bir toprak sahadaydı. Bundan yaklaşık bir yıl öncesine kadar acemi şoförler için "talim yeri" olan bu saha, daha sonra futbol sahası haline getirilmişti. Ama Ana Muhalefet Partisi'nin ilk defa "miting talimi" yapacağını düşünen yetkililer, mitingin burda yapılmasını, "münasip" görmüşlerdi.

"Şimdiye kadar 2 cumhurbaşkanı 8 başbakan seslendirmekle" gururlu olduğunu araçlarının her yanına yazan Zenger firması, bu mitingi seslendirmekte hiç güçlük çekmedi. Bu küçük alanın, sadece kürsünün olduğu tarafında "iğne atılsa yere düşmeyecek" bir kalabalık vardı. Onun dışındaki yerler ise çevre semtlerden "pazar gezintisi" yapmaya çıkmış çiftler ya da evlerinden uzaklaşan çocuklarla doluydu. Kürsünün biraz daha uzağında dizili olan otobüsler, "sofra kurmuş" bazı vatandaşlarımız için "gölgelik" görevi yapıyordu. Su satan çocuklar, "gobitçiler", baloncular, meraklılar, partililer, parti içi muhalefet temsilcileri, polisler, gazeteciler ve "Bağımsız Türkiye" diye bağıranlar... Kısaca Ankara'da 5 yıl sonra yapılan ilk "parti mitingi" geçmiş yıllarınkine oranla hayli değişikti.

Satılmış İlk'e mitingin yapılacağını nereden öğrendiğini sorduk. "Ben Etlik-Ayvalı'da oturuyorum, kalabalığı gördüm, belki maaşıma zam yaparlar diye geldim" dedi.

— Ama Satılmış, bu parti iktidarda değil ki, nasıl zam yapsınlar sana?

Satılmış, gözlerini kürsüye, ateşli bir konuşma yapan partiliye çevirdi. Uzun uzun onu seyrettikten sonra konuştu:

- Ben işçi sınıfıyım. Benim çalıştığım yerde niye toplu sözleşme yapılmıyor? Acaba yapılamaz mı? Bunu öğrenmeye geldim.

O sırada yanımıza yaklaşan Halkçı Parti görevlileri, Satılmış'a "Lan sen geçenlerde Vehbi Dinçerler'in önüne atlayan adam değil miydin?" diye sorunca, merak edip olayı anlatmasını istedik.

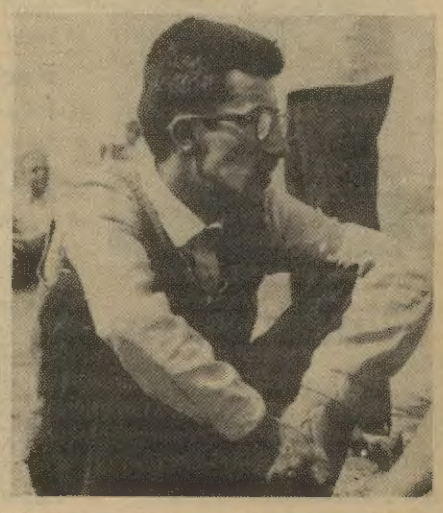

Ankara Bürosu faka bastı:

Şenol'un apandisiti

Yoksul hastaların işlerinin giderek zorlaştığından, bu konunun üzerine gidilmesinin gerektiğinden, hastanelerde yoksul hasta diye bir kategorinin kalmadığından en yoksul hastalardan bile yetmiş bin lira talep edildiğinden, acil durumlarda bile yetmiş bin lirası olmayanların hastanelere kabul edilmediğinden, dergimizi haberdar etmeye gelen konuklar gider gitmez, Ankara Büromuzu bir telaştır aldı.

Aydın Köymen- Kim yapar bu işi?
Mehmet Şenol- Tanıl yapar!
Tanıl Bora- Mehmet yapar. En iyi o yapar. Tipi de uygun. Biçilmiş kaftan.
Serdar Turgut- Mehmet bu işi yapar. Ve de meşhur bir gazeteci olur.
Mehmet Şenol- Sen yapsana!
Tanıl Bora— Mehmet yapar.
Serpil Bildirici- Yapma Mehmet! Geleceğini düşün. Aslansın sen.
Aydın Köymen- Aslanım Mehmet.

Zavallı Mehmet'te karar kıldıktan sonra, ona, asıl rengi sarı olan, ama beyaz ve siyah boyalar nedeniyle bu özelliğini kaybetmiş, dört-beş yerinden yırtık bir tişört bulundu. Üzerine aynı minval üzre bir kazak giydirildi. Siyah bir şalvar ve topuğuna basılmış berbat durumda bir çift Sümerbank pabucuyla donatıldı, gözlükleri çıkartıldı. Ve saçı başı toza toprağa bulanarak, zavallı Mehmet Hacettepe Hastanesi'nin yakınında Allah'a emanet edildi. Aşağıda okuyacağınız zavallı Mehmet Şenol'un şanssız, acıklı öyküsüdür. Eğer işleri yolunda gitseydi, ünlü bir gazeteci olması işten bile değildi.

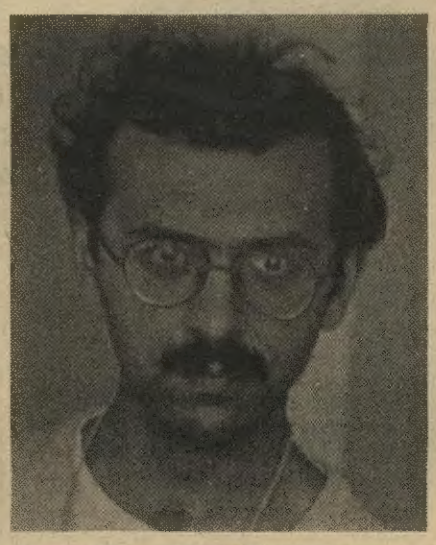

Mehmet Şenol: Apandisit'ini zor kurtardı.

Küçükesat'ta çalışan bir inşaat işçisi düşünün. Bir gün kalktığında karın bölgesinde tarifsiz bir ağrı hissediyor. Kıvranıp durmaktansa bir hastaneye gitmeye karar veriyor. Kendisine en yakın hastane olan Hacettepe'ye kapağı atıyor. Beş kuruş parası yok. Durumu berbat.

Kapıda karşılanıyor, hemen kendisine bir "ücretsiz hasta dosyası" açılıyor. İlk muayenede apandisitten şüpheleniliyor. Kan ve idrar tahlilleri on dakikanın içinde yapılıyor, röntgen filmlerinin sonucu 15 dakikada alınıyor. Doktor bütün bunları inceledikten sonra akut apandisit teşhisi koyuyor ve hastaya "Cerrahi'den birazdan arkadaşlar gelip seni hemen ameliyat edecekler" diyor. Bütün Acil Servis kan ter içinde fakir hastaya yardımcı olmaya çalışıyorlar.

"Ameliyat" lafını duyar duymaz "hasta"da şafak atıyor. Serde apandisiti kaptırmak var. Doktor nereden bilsin hastanın hasta değil gazeteci olduğunu? Nereden bilsin bir curcunayla hastanenin önüne koyulduğunu?

"İşim var, patrondan iki saatliğine izin aldım" diyorsa da "inşaat işçisi" kâr etmiyor. Doktor "Sağlığın mı önemli, işin mi?" diyor. Hasta ağlamaklı oluyor, "Şimdi gideyim, yarın gelirim" diyor. Doktor "Ben sorumluluk almam, o halde 'ölümüm halinde hastanenin ve doktorun sorumluluğu yoktur' diye bir kağıt imzalayacaksın" diyor. Hasta kağıdı imzalıyor.

Hastaneden ayrılırken kendisine sadece 6730 lira borçlu olduğu söyleniyor. Bu paranın kan, idrar tahlilleri ve röntgen masrafı için olduğu anlatılıyor. Parası olmadığına göre üç gün içinde getireceğine dair bir senet imzalamasının gerektiği hatırlatılıyor.

Hasta parayı nasıl olsa yayınevi öder diye rahat imzalıyor senedi. Ama hastanenin kapısından çıkarken içi bir tuhaf: Bir yanda "meşhurluk yolunda adım atamamışlık", bir yanda "ya gerçekten akut apandisitse eğer" diye dertleniyor durmaksızın. Üstünde de kokan, berbat elbiseler. İntikam üzre yürüyor Ankara Bürosu'na doğru.□

TRT'nin ahlâkı

Liverpool-Juventus maçının Türk spikeri gözünün önünde kan gövdeyi götürürken kupa tarihi anlattığı için basında bir hayli eleştirildi. Bu eleştirilerin yanlış ve haksız olduğunu, spikerin TRT ahlâkına uygun örnek bir davranış gösterdiğini belirtmek gerekiyor.

Şimdi, birinci sorun "haber" kavramıyla ilgili. O sırada tribünlerde olmadık işler oluyordu ve bu olaylara "haber" gözüyle bakmayı aklından geçirebilecek kimseler bulunabilirdi. Ama tecrübeli bir TRT spikerinin, gözünün önünde olup bitenlerin değil, elindeki kağıtta yazılı olanın "haber" olduğunu bilmesi gerekir. Nitekim bizim spikerimiz de bunu yaptı; tribünlerdeki sahte haberi ciddiye almayarak, kağıtta yazılı gerçek haberi okudu. Ayrıca okuduğu tarih bilgilerinin, tribünlerdeki haytalıktan daha "yararlı" olduğu da tartışılamaz.

Bazı düzmece haberler sahtekârlığı iyiden iyiye ele alıp kendilerini ille de gözönüne çıkmaya zorlayabilirler. Böyle durumlarda TRT ahlâkına bağlı tecrübeli spikerler bu düzmece haberin haddini bildirmelidirler. Nitekim spikerimiz de bunu yaptı ve tribünlerde çok önemli bir olay olmadığını söyledi.

"Haber" olmak için ısrar eden "olay" daha da fazla inat ederse, spikerin bütün iyi niyetli çabalarına rağmen başka masum insanların dikkatini çekebilecek raddelere gelirse, o zaman merkez stüdyoya bağlanmak ve Iglesias çalmak gerekir. Terbiyesiz bir olayın tamamen hakkından gelen bu son çare de TRT tarafından uygulandı.

Dolayısıyla olayın eleştirilecek bir yanı yoktur, her şey TRT'nin öngördüğü ve uygun gördüğü şekilde cereyan etmiştir.

Bir de, geçenlerde, "Açlık" üstüne bir şarkı yazılmış ve kalabalık bir grup tarafından söylenmiş ve bütün dünya radyo ve televizyonlarından aynı anda naklen yayınlanmıştı. TRT bunu ertesi gün "haber" olarak göstermekle "olay" ve "haber" arasında yaptığı sağduyulu ayrımın bir başka başarılı örneğini verdi. □

— Geçenlerde Gençlik Şöleni vardı Kapalı Salon'da... Ben kim olduğunu bilmiyordum. Ama etrafı bir dolu adamla doluylu. Ben de konuşmak istedim.

— Ne söyledin?

— Zam istedim. Para yetmiyor bana. Evde anam var, her şey benim maaşıma bakıyor.

— Ama o Milli Eğitim Bakanı, sana nasıl zam yapsın?

— Ben siyasetle ilgilenmiyorum. Allah göstermesin. Girmem öyle işlere ben.

Satılmış, yanındaki Halkçı Parti "kolluk görevlilerinden" rahatsız olmuştu. Zam isteyen Satılmış, yanındaki "resmiyet" temsili insanlar karşısında artık "maaşının da yettiğini, sağolsun, ustasının kendisini gözettiğini, siyasetin ne kadar kötü bir şey olduğunu" anlatıyordu bize. Görevlilerden bizi rahat bırakmalarını istedik. Satılmış rahatsız oluyordu, "düşünceleri değişmişti"!..

— Satılmış, demin başka şeyler söylüyordun. Ne oldu?

Kalın mercekli gözlüklerini düzeltti, etrafını gözden geçirdi; tehlike olmadığını anlayınca tekrar konuşmaya başladı:

— Ben parti tutmam. Siyaset nedir bilmem. Ama, maaşım yetmiyor. Her akşam ne yiyeceğiz diye düşünüyorum. Zam istiyorum sadece ben..."

— Bak bağırıyorlar, "maaş yetmiyor" diye... Senin de yetmiyor; bağırdın mı bugün...

— Yok, hiç bağırmadım. Onlar partili bağırıyorlar. Ben işçi sınıfıyım, niye bağırayım?

— Peki en çok hangi konuşma hoşuna gitti senin?

— Demin biri "emekli dul ve yetimlerin haklarını koruyacağız" dedi. En çok bu laf hoşuma gitti.

— Ama sen işçisin...

— Olsun. Benim haklarımı da koruyacaklar demek ki...

O sırada miting alanından birazcık gürültü yükselince Necdet Calp'in çıktığını anladık. Calp, "sattırmam" üslûbunu koruyarak yaptığı konuşmada "Şimdi bize soracaksınız, iktidara gelirseniz ne yapacaksınız diye. Cevap veriyorum sevgili vatandaşlarım, gelir dağılımındaki eşitsizliği düzelteceğiz." vb. derken Satılmış'a kimin konuştuğunu sorduk:

— Bilmiyorum, dedi.

— Peki bu mitingi hangi parti düzenliyor?

— ! ?..

Ardından yağmur yağmaya başladı. Yaklaşık 2500 kişilik kalabalık çil yavrusu gibi dağılırken, kürsüde mitingin en ateşli konuşmasını yapan Yaşar Aysev'in "sayın vatandaşlarım sizleri fazla bekletmek istemediğim için konuşmamı kesiyorum" sesleri duyuluyordu. Partililer otobüslere koştu, özel arabası olanlar arabalarına bindi. Yayalar koşarak uzaklaşmaya başladılar. Uzaktan Zenger hoparlörlerinden birisi bağırıyordu:

— Özel arabası olanlar, lütfen boş gitmeyin... Yaya vatandaşlarımızı alın.

Kalabalıkta Satılmış'ı göremedik. Ankara'nın 12 Eylül sonrası ilk "pahalılık mitingi" artık bitmişti... □

Evrim Teorisi tartışılıyor:

Dinçerler'in katkısı

Vehbi Dinçerler'in, Atatürk Üniversitesi'nden üç öğretim üyesine hazırlattığı "Evrim Teorisi Hakkında Rapor" bütün öğretmenlere gönderilerek "lehte ve aleyhteki görüşlerini" bildirmeleri istendi. Sayın Başkan bu kitapçığın sunuşunda şöyle diyor:

"Bu nazariye... geniş tartışmalara yol açmıştır. Şöyle ki;

a. Teorinin kanunlaşması bugüne kadar mümkün olamamıştır. (Meselâ, yerçekimi kanunu diyoruz, yerçekimi teorisi demiyoruz),
b. Teoriyi çürütmek için yapılan "red" çalışmaları ve münakaşalar, teoriyi ispat gayelerini aşmıştır.
c. Mukabil teori geliştirme çalışmaları ve münakaşaları devam etmektedir."

Dinçerler her ne kadar tartışmaları üç nokta etrafında topluyorsa da hazırlanan rapor "red" çalışmalarını bir araya getiren bir kitap. Burada bir soru geliyor sadece akla. Bir teori nasıl reddedilebilir? Rapor bu soruyu yanıtlama biçimiyle bize önemli bir "ahlâk dersi" veriyor: Çünkü öyle alıntılar var ki, bununla bir teori nasıl mahkûm veya reddedilebilir herhalde sadece raporu hazırlayanlar biliyor:

"... Bir evrimci olan Macbeth şöyle der:

'Darwinizm ilim değildir'

Birch ise, bu teori ile ilgili olarak; '... pozitif ilimlerin dışındadır' der." (Sayfa 9)

Buna benzer bir dolu alıntıyla doldurulmuş olan raporun bir de "özeti" var ki, ona özellikle değinmek gerekiyor. Yedi cümleden oluşan bu özet, Dinçerler'in yazısının hemen ardından geliyor. Otuz beş sayfalık raporun bu özetindeki cümlelerin hangi sayfaların özeti olduğu da belirtilmiş. Örneğin, raporun ilk beş sayfasının özeti şu:

"Bu iddialara ait inandırıcı delil var mıdır? Ortada sadece birtakım yorum ve tahminlerden başka bir şey yoktur."

Bütün özet cümleler birbirine benziyor, ama bir tanesi "evrim teorisinin neden reddedilmesi gerektiği konusuna da açıklık getiriyor. Sayfa 31-35'in özeti olan cümle şöyle:

"Bütün bu noksanlıklarına rağmen, evrim teorisinin tek taraflı ve ısrarla müdafaa edilmesinin altında, teorinin materyalist felsefeye âlet edilme gayretlerinin yattığı, bu sahada otorite olan, ilim adamları tarafından da açıklanmaktadır."

Münip Yeğin, Adem Tatlı ve Edip Keha adlı "tarafsız ilim adamları", çok açık bir biçimde görülüyor ki, bu teorinin arkasında solcuların olduğunu saptamışlar.□

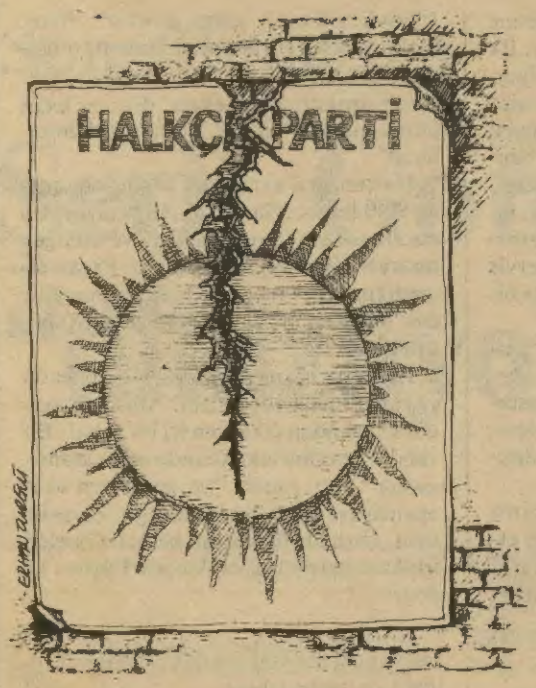

Kimlik bunalımı sona erecek mi?

Halkçı Parti'nin Birinci Büyük Kongresi Haziran sonunda yapılacak. Kurulduğu günden beri HP'nin içinde çalkantılar bitmedi. Kongre öncesinde hazırladığımız HP dosyasında HP'nin kısa bir değerlendirmesi ve parti içindeki grupların sözcüleri (Genel Merkezciler'in sözcüsü Yılmaz Hastürk ve Demokratik Solcular'ın başkan adayı Aydın Güven Gürkan) ile yapılmış söyleşiler var.

SERPİL BİLDİRİCİ

Ana muhalefet partisinin Haziran sonunda yapılacak Birinci Büyük Kongresi öncesinde, tartışmalar Aydın Güven Gürkan'ın genel başkan adaylığı üzerinde yoğunlaştı. Ve parti içinde aylardır süren kimlik çekişmesi böyle yeni bir "boyut" kazandı. Sorun büyük ölçüde, Aydın Güven Gürkan'a Merkez Karar ve Yürütme Kurulu tarafından verilen bir yıllık kınama cezasından kaynaklanıyor. Gürkan, hakkındaki yolsuzluk iddiaları ile ilgili olarak mahkemenin verdiği takipsizlik kararını gerekçe göstererek "affını" istedi. Ancak, HP yönetimine göre, Gürkan'la ilgili dava henüz sona ermedi. Demokratik Sol grup lideri Aydın Güven Gürkan'ın cezanın kaldırılmasını talep eden dilekçeyi vermesinden önce, bir parti yöneticisi; "Aydın Beyle ilgili dava sona ermedi. Şehmuz Bağçeci'nin parayı onlara teslim ettiğine dair imzalı ifadesi var. Dava o aşamaya gelince hakkında yeniden soruşturma açılacak, henüz aklanmış sayılmaz" diyordu. Anlaşılan, HP yönetimi, Kurultay'da olabileceklerin hesabını çok önceden yapmış ve bazı "tedbirler" almıştı.

İl kongrelerini kim kazandı?

Halkçı Parti yönetimi ile partinin muhalefet kanadı Demokratik Solcular arasındaki ilk çekişme il ve ilçe kongrelerinde başladı. Demokratik Solcular'a göre, özellikle Anadolu'da seçimler taraftarları tarafından kazanılmıştı. Ancak, HP yönetimi bu görüşe pek katılmıyordu. Genel Başkan Calp, "kazanılmamış kongrelerin, kazanılmış gibi gösterildiği" iddiasındaydı. Calp'e göre, "Demokratik Solcular'ın Kongreyi kazanma şansları yoktu." Sosyal demokrat bir parti liderinin, "demokratik" olacağı iddia edilen bir Kurultay'dan çok önce yaptığı bu değerlendirme oldukça ilgi çekici. Anadolu'daki başarılarından emin görünen Demokratik Solcular bile, kongre sonuçları konusunda "iddialı" olamadıklarına göre anlaşılan Calp, gelecekle ilgili gâipten haber alma yeteneğini koruyor olmalı.

Halkçı Parti Birinci Büyük Kongresi'nin bir diğer ilgi çekici yanı delege tartışmalarında, diğer Sosyal Demokrat Parti SODEP'in adının sıkça geçmesi. Söylentilere göre, "SODEP, Gürkan'ın genel başkan olması halinde, iki parti arasındaki ilişkilerin soğuyacağı" görüşünde. Bu nedenle de "parti içi gruplara taraf oldu ve Calp yönetiminin yanında tavır aldı". Bazı il ve ilçe kongrelerinde SODEP'in Calp lehine delege sızdırdığı da yaygın bir söylenti.

Kim daha ilerici?

Ana muhalefet partisinde Kurultay öncesi Genel Merkez yönetiminde gözlenen bir gelişme oldu. Bugüne kadar pek raslanmayan bir biçimde ilericilik-gericilik tartışması başlatıldı. Bizzat Genel Başkan Calp, Demokratik Solcular'ın HP'nin bugünkü yönetiminden daha ileri olamayacakları iddiasındaydı. Calp'e göre, "Gürkancıların ilerici olmasını engelleyen arkadaşları var"dı. HP Genel Başkanı, "kimler" sorusuna yanıt olarak, Demokratik Sol grup içinde yer alan iki emekli askerin ismini veriyordu.

HP Genel Sekreteri Hastürk'ün iddiası ise, HP'nin bugün Türk halkının toplumsal yapısını gözardı etmeden ilericilik yaptığı idi. Hastürk, "eğer sosyal demokrat ilkelerin tümünü halkın istem ve özlemlerini düşünmeden uygulamaya kalkarsanız, tepeden inme olur" diyordu. HP'nin bugünkü yönetimi Türk halkının yapısına uygun bir sosyal demokrat program geliştirmişti ve bunu başka hiç kimsenin yapamayacağı kadar büyük bir başarı ile uyguluyordu. Hastürk, "eğer partiyi benden bir adım daha ileriye götüreceklerini hissetsem, bir an daha yerimde oturamam ama benim kadar bile ilerletemeyeceklerse, niye yerimi terkedeyim" diyordu.

Bu arada, Demokratik Sol grup, her zamanki gibi "acaba daha neler çıkartacaklar" diye merakla bekliyordu.

HP yönetiminin Kurultay'da genel başkanlık ve kimlik sorunu tartışmalarını gündeme getirmeye pek yanaşmayacağı açık. Ancak, görünen o ki, bunu şansa bırakacağa da benzemiyorlar. HP Genel Merkezi'nin bir gazeteye verdiği Kongre Gündemi'nde, çalışma raporunun aklanmasına ilişkin herhangi bir madde yer almadığı gibi, kongrenin akışı içinde tartışmaya da pek yer verilmeyeceği kanısı uyanıyor. Gerçi, Hastürk, bu aksaklığın gündem yayınlanırken sadece bir satır düşmesi sonucu meydana geldiğini söylüyor ama bugüne kadar programa yeni bir madde eklenerek "aksaklıklığın" giderilmemesi, Kongre'nin havası konusunda bir fikir veriyor.

Gelişmeler, HP merkez yönetimi her ne kadar "tedbirli" davranıyorsa da, Birinci Büyük Kongre'nin heyecanlı ve "biraz" tartışmalı geçeceğini gösteriyor. Sanırız, Kongre sonunda, HP'nin neredeyse kurulduğundan bu yana yaşadığı kimlik bunalımı da şu veya bu şeklide sona erecek.□

HALKÇI PARTİ GENEL BAŞKANLIĞINDAN BİLDİRİLMİŞTİR

Halkçı Parti'nin birinci olağan Büyük Kongresi 29-30 Haziran 1985 günleri aşağıdaki gündemde görüşülmek üzere, Ankara'da Selim Sırrı Tarcan Spor Salonunda, saat 10'da toplanacaktır.

Çoğunluk sağlanamadığı takdirde, toplantı 6-7 Temmuz 1985 günleri aynı saatte ve aynı yerde nisap aranmaksızın yapılacaktır.

Duyurulur.

HP Genel Başkanı
Necdet CALP

GÜNDEM:
BİRİNCİ GÜN
29 Haziran 1985-
1-AÇILIŞ, saat 10
2-Kongre Başkanlık Divanı Seçimi (Bir başkan, dört başkan yardımcısı, altı yazman.
3-Saygı duruşu, İstiklal Marşı
4-Genel Başkanın açış konuşması.
5-Merkez Karar ve Yönetim Kurulu çalışma raporunun okunması,
6-Seçimler:
a) Genel Başkan Seçimi,
b) Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Seçimi,
c) Merkez Disiplin Kurulu Seçimi.
İKİNCİ GÜN
1-Açılış, saat 10
2-Komisyon seçimleri
a) Ülke Sorunları Komisyonu
b) Büyük Kongre Bildirgesi Komisyonu.
3- HP'nin Sosyal Demokratların birleşmesi ve birleşmesi konusundaki görüşünün saptanması.
4- Dilekler
5- Komisyon raporlarının görüşülmesi,
6- Kapanış.

BARIŞ.

Hatalı basılan duyuru

HP Birinci Büyük Kongresi'nde öngörülmeyen birçok şey olabilir. Ama ne olursa olsun şu anda genel merkezciler diye adlandırılan grubun büyük bir yara alacağı kesin.

HP Genel Sekreteri Yılmaz Hastürk:

No comment!

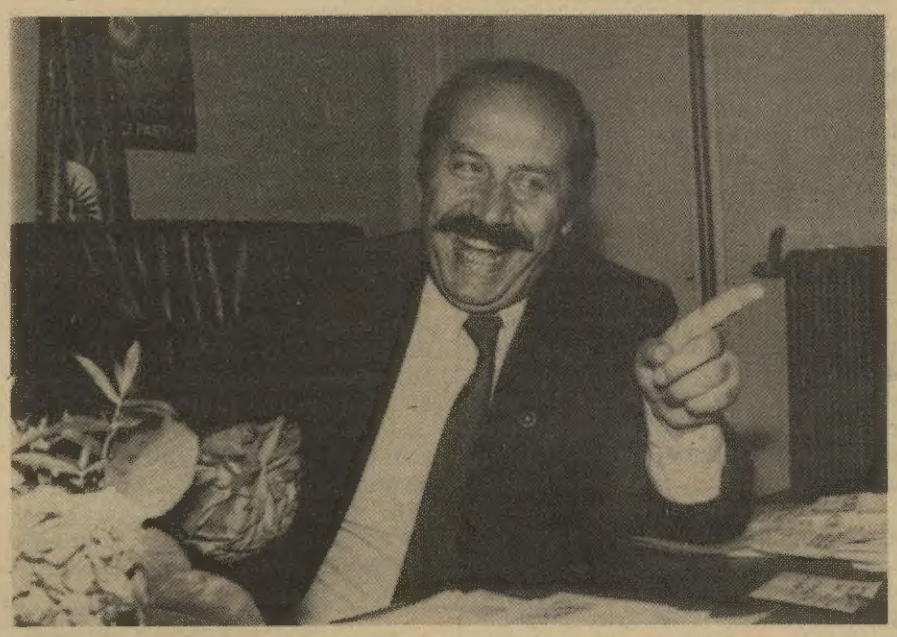

— Sayın Hastürk, biliyorsunuz Aydın Güven Gürkan'a verilmiş bir yıllık bir ceza var. Tüzüğünüze göre, bu ceza Kurultay'da genel başkanlığa aday olmasını engelliyor. Ancak, Sayın Gürkan hakkında aynı konuya ilişkin olarak mahkemenin verdiği bir takipsizlik kararı var. Şimdi Sayın Gürkan'ın cezanın kaldırılması için verdiği dilekçe konusunda nasıl bir işlem yapılacak?

— Sayın Gürkan'ın dilekçesini inceleyecek merci Merkez Karar ve Yürütme Kurulumuz'dur. Vereceği karara göre, ceza kaldırılır veya kaldırılmaz.

— Peki siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— Ben bugüne kadar bütün arkadaşlarım hakkında ölçülü konuştum. Hiç kimse hakkında kötü söz söylemedim, suçlamada bulunmadım. Bundan sonra da söylemem. Arkadaşlarımızın da aynı tutum içinde olmalarını diliyorum.

— Sanırım bu konuda bir şey söylemek istemiyorsunuz?

— No comment.

— Peki Sayın Hastürk, ilk büyük kongrenizin gündemi yasa gereği bir gazetede yayınlandı. Fakat, gündeminizde çalışma raporunun okunmasından sonra, yönetimin aklanmasına ilişkin bir madde yer almıyor. Bunun nedenini açıklayabilir misiniz?

— Hemen de görmüşsünüz. Olmaz olur mu? Tabiî ki var. Ama basılırken bir satır düşmüş. Ben size düzeltilmiş şekliyle vereyim.

— Kurultay'a kadar kaç ilde kongre yapılmış olacak?

— Kesin bir rakam yok. Şu ana kadar 55 il bitti. Sanıyorum, Kurultay'a kadar 60'ı bulur.

— Sayın Hastürk, bir de il kongreleri ile ilgili bir söylenti var. Bazı illerde HP'nin bugünkü yöntemini destekleyen SODEP'lilerin delege sızdırması yaptıkları söyleniyor...

— Böyle bir şey kesinlikle yok. Mümkün değil. Bize ne böyle bir kayıt geldi, ne giren oldu. Bir-iki ilde daha önce SODEP'te kayıtlı olup, sonradan bize girmiş birkaç arkadaş var. Bunun dışında öyle toplu bir kayıt olayı olmadı.

— Gündeminizin bir maddesi de, "HP'nin sosyal demokratların bütünleşmesi ve birleşmesi konusundaki görüşünün saptanması." Bu madde görüşülürken, SODEP'le birleşme konusu da gündeme gelecek mi? Biliyorsunuz onların daha önce Kurultay'da aldıkları bir karar var.

— Bize gelen resmî bir şey yok. Gündemin bu maddesinde sosyal demokratların bütünleşmesi konusu görüşülecek. SODEP'le birleşme diye bir şey yok. Bakın ben size bir şey söyleyeyim. Sosyal demokratların elbette birleşmeleri gerekir. Ancak bu birleşme matematiksel bir birleşme değildir. Sosyal demokratları sayısal olarak bütünleştirebilmenin evreleri vardır. Öncelikle ilke birliği sağlanmalıdır. Sosyal demokratlar birinci aşamada ilke birliği yapmak zorundadırlar. Bunun ikinci aşaması ülke gerçeklerine uygun, halkımızın istem ve özlemlerine cevap verebilecek bir programın yapılmasıdır. Bu program teknik ve politik kadrolar tarafından hazırlanmalıdır. Üçüncü aşama ise kadrosal bütünleşmedir. Olaya çoğu zaman yanlış açıdan yaklaşılmaktadır. Sosyal demokratların bütünleşmesini sayısal-matematiksel bütünleşme olarak gösterenler hareketin başarıya ulaşması için çok önemli olan bu iki aşamayı gözardı etmektedir. Bu hareketi zaman zaman lider arayışı biçiminde yorumlayarak karşıt görüşteki kişi ve kuruluşlara imkan verildiğini gözlemekteyiz. Oysa sosyal demokrat hareket, bir kadro hareketidir. Bu kadro, partinin yeni kayıt olmuş üyesinden genel başkanına kadar bir bütündür. Lidere bağlı halkla bütünleşme hareketleri sağ partilerin yapısına uygun bir hareket ve özlemdir. Sağ partilerde lider, tüm hareketlere demokratik kuralları da zorlayacağı bir şekilde egemendir. Ve tek söz sahibidir. Sosyal demokrat partilerde halk egemendir. Örgütün tüm üyeleri demokratik kurallar içinde halkla bütünleşme hareketinde etkendirler.

— Peki, Sayın Calp, bu özellikleri taşıyan, yani sosyal demokrat bir partinin genel başkanı olmak için gerekli özellikleri taşıyan bir kişi midir?

— No comment.

— Halkçı Parti, biraz önce saydığınız sosyal demokrat parti özellikleri taşıyor mu peki?

— Tabiî, efendim, tabiî. Bakın, son derece demokratik bir şekilde kongrelerimizi yaptık. Siz, Türkiye'nin koşullarını bilmiyorsunuz. Türkiye'de halk, dinine düşkündür, ailesine düşkündür. Halkçı Parti, ülkemizin gerçeklerini gözardı etmeden, halkımızın özlemlerine cevap verebilecek bir politika yürütmektedir. Öyle her şeyi tepeden inme kabul ettiremezsiniz. Bu gerçekleri gözden kaçırmamak gerekir.

— Son bir şey sormak istiyorum. Biraz önce sosyal demokratların bütünleşmesinin gerekliliğinden söz ettiniz. Siz HP olarak bunu nasıl gerçekleştireceksiniz? Partinizin bünyesinde yer alan, ama sizden farklı düşünenlere bile tahammül edemezken...

— Bu doğru değildir. Bir örnek verin, söylediğiniz şeye.

— Mesela Aydın Güven Gürkan, mesela Engin Aydın...

— Efendim, bu arkadaşlarımızın ceza almalarının nedeni siyasi değildir. Siz de biliyorsunuz niye ceza aldıklarını. □

Genel Kurul öncesindeki genel kural:

Al takke ver külah!

Halkçı Parti, Türk siyasi yaşamına katıldığından bu yana, sürekli bir "hareketlilik" yaşadı. Bu büyük ölçüde, sosyal demokratlık iddiası olan bir parti için hayati öneme sahip olan "demokrasi", "sosyal demokrasi" gibi kavramlara farklı yaklaşan insanların aynı çatı altında bulunmalarından kaynaklanıyordu. Dolayısıyla, ana muhalefet partisinde kuruluşundan beri, bir "genel başkanlık" sorunu, bir "kimlik" sorunu yaşanageldi. Daha kuruluşu ertesinde bazı ciddi tartışmalara sahne olan HP'de özellikle 25 Mart yerel seçimlerinden sonra ayrılıklar belirginleşti, saflar oluştu. Kuşkusuz, parti içindeki tüm gruplaşmaları politik nedenlerle açıklamak olası değil. Bazı partililerin hareket noktalarının, politik ilkelerinden çok, kişisel hesaplara dayandığı da olaylarla sabit. Ancak, geriye dönüp baktığımızda ana muhalefet partisi içinde küçümsenemeyecek bir ideolojik mücadelenin sürüp gittiğini de açıkça görüyoruz. **YeniGündem**'in 11. sayısında yayınlanan söyleşisinde adı o günlerde genel başkan adayları arasında geçen Mustafa Kemal Palaoğlu, Calp'le ideolojik ayrılığı bulunduğunu vurguluyor. Palaoğlu, "Calp'in ekonomiden, işçi sorunlarından, çalışma hayatından hattâ politikadan soyutlanmış ve gökyüzünün bir

yerinde duran demokrasi anlayışı ile mutabık olamayacağını" belirtiyor.

İlk ayrılık nerede başladı?

Halkçı Parti içinde yukarıda da belirttiğimiz gibi kurulduğundan bu yana bir iç çekişme yaşandı. Ancak, bugüne ulaşan ilk ciddi ayrılık Aydın Güven Gürkan çevresinde toplanan bazı partililerin oluşturduğu gruplaşma ile başladı. Daha sonra, Demokratik Sol olarak adlandırılan bu grup, HP'nin bugünkü yönetimi ile demokrasi ve sosyal demokrat bir ana muhalefet partisinin "muhalefet biçimi ve ölçüleri" konusunda anlaşmazlıklar yüzünden ortaya çıktı. Ancak, HP yönetiminde o sıralar genel sekreter olarak görev yapan Aydın Güven Gürkan ve arkadaşları yolsuzluk yaptıkları iddiasıyla parti yönetiminden uzaklaştırıldılar. HP'nin Genel Merkezciler olarak adlandırılan grubu bu kadarıyla da yetinmeyip, Aydın Güven Gürkan'a bir yıllık kınama cezası verdi ve hakkında dava açılması için mahkemeye başvurdu. Gerçi, Gürkan bu davadan aklanarak çıktı. Ama bu gelişme, Genel Merkezciler'in uzunca bir zaman kazanmasına yaradı.

HP içindeki tartışmalar uzunca bir süredir, özellikle Genel Merkezciler tarafından politika dışı düzeylere de kaydırılmaya çalışılıyor. Şu anda Parti'de polisiye filmleri aratmayacak senaryo söylentileri, kulaktan kulağa dolaşıyor. Genel Merkezciler'in bunca çabadan sonra, parti içinde ilk kez oldukça ciddi bir başarı kazanan ve bu başarı ile Birinci Büyük Kongre'ye giden Demokratik Solcular'a "emaneti" öyle kolayca bırakmayacakları havası yaygın. Dolayısıyla, Gürkan ve arkadaşlarını daha önceki "yolsuzluk karalaması" örneğinde olduğu gibi, bazı olağanüstü gelişmelerin beklediği düşünülüyor. Demokratik Solcular, bu söylentiler nedeniyle hiçbir şeye "kesin" gözüyle bakamıyor ve grupta bir kuşku ve panik ortamı yaşanıyor.

Calp Gidecek mi?

Halkçı Parti Birinci Büyük Kongresi için Calp'in etrafından toplanan Genel Merkezciler grubunun, sürpriz bir adayla yeniden yönetime gelmeyi amaçladıkları da söylentiler arasında. Yerel seçimlerden sonra, teşkilattan yüksek sesli şikayetler başlayınca, partiye taze kan olarak alınan Çağlar Kırçak ile hemencecik küçük bir grupçuk oluşturan Hastürk'ün, Calp'in kongrede şanssız olduğunu sezerse, yeni bir isimle sahneye çıkması fazla büyük bir sürpriz sayılmasa gerek.

Kısaca özetlemek gerekirse, şu anda öngörülemeyen birçok şey olabilir Halkçı Parti Birinci Büyük Kongresi'nde. Ama, her ne olursa olsun, partinin hiçbir olanağını kullanmadan sadece "inançları" ile yola çıkıp bunca başarı elde eden Demokratik Solcular'ın kongrede ciddi bir güç oluşturacakları kesin. □

SERPİL BİLDİRİCİ

Genel Kurul öncesinde Aydın Güven Gürkan'la;

HP, DSP, SODEP...

— Sayın Gürkan, Halkçı Parti tüzüğü, bu ay sonunda yapılacak Genel Kurul'da, genel başkanlığa aday olmanızı engelliyor. Sanırım, bir dilekçe ile başvurup, Merkez Karar ve Yürütme Kurulu'nun cezanızı kaldırmasını istediniz. Eğer lehinizde bir karar çıkmazsa, ne gibi bir girişimde bulunacaksınız?

— Biliyorsunuz, mahkemenin verdiği takipsizlik kararı var. Aslında bu karardan sonra, cezamın, benim başvuruma gerek kalmadan kaldırılması gerekirdi. Ama yapmadılar. Ben de bir dilekçe ile başvurdum. Cezayı kaldıracaklarını sanıyorum. Kaldı ki, HP yönetimindeki arkadaşların cezayı kaldırmamakta ısrarlı olmaları, büyük kongre arefesinde, pek de olumlu bir izlenim bırakmaz herhalde. Ama, onlar, bütün bunlara rağmen, cezayı kaldırmazlarsa, Genel Kurul'dan tüzüğün ilgili maddesini değiştirmesini talep edeceğim. Biliyorsunuz tüzük, "ceza alanlar parti yönetiminde görev alamazlar" diyor. Bu maddenin değiştirilmesini isteyeceğim. Genel Kurul sanırım bu isteğimi olumlu karşılayacaktır.

— Genel başkanlığa aday olmakta kararlısınız...

— Evet. Ama henüz kongreye zaman var. Ne olup biteceği belli olmaz. Eğer, bugün öngöremediğimiz bir gelişme olmaz ise adaylığımı koyacağım.

— Bazı söylentiler var. Kongrede grubunuz içinden bir başka aday daha çıkabilir mi?

— Grup oluşurken çalkantılar olması doğal. 40-45 kişilik bir grup oluştu. Bazı çalkantılar vardı başlangıçta. Fakat şu anda tam anlamıyla bir anlaşma havası var. Birbirimizle bir sorunumuz yok. Yani, kongrede bizim içimizden bir başka aday çıkacağı yolundaki söylentiler tamamen gerçek dışı.

Eskimiş oyunlar

— Peki, kongreyi kaybederseniz, siz ve arkadaşlarınız partide kalmaya devam edecek misiniz?

— Demokratik bir kurultayın vereceği bir karara saygısızlık, demokrasiye saygısızlık demektir. Yeter ki Kurultay demokratik olsun. Bugünkü HP yönetimi kara çalmaktan, ceza vermeye, partinin maddi olanaklarını tek yanlı kullanmaktan naylon kongreler düzenlemeye kadar hertürlü eskimiş oyunları uyguluyor. Buna rağmen hiç başarılı olamadılar bugüne değin. HP'liler, partilerini güçlendirmeye kararlıdır. Ancak, biraz önce de söylediğim gibi, Kurultayımıza daha bir süre var. O güne kadar nelerin olabileceğini şu anda kestiremiyoruz. Öyle ya da böyle... Biz kendimizi, halkımıza, demokrasimize, TBMM'nin işlerlik ve saygınlığına ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkelerine görevli sayıyoruz. Bu görevin gereği neyse onu yerine getirmeye kararlıyız.

— Sayın Calp Kongre'yi kaybederse sizce sonuç ne olur?

— Bilmiyorum. Bunu Sayın Calp daha iyi takdir edecek durumdadır. Ancak ürettiği politikalarla ve uyguladığı politika anlayışıyla hiç uyum içinde olmamakla birlikte, kendilerine, partimizin kurucu genel başkanı sıfatıyla her Halkçı Partili gereken saygıyı göstermekle kendini yükümlü hissetmektedir ve hissedecektir. Ne ben, ne de arkadaşlarım illâ bir yerlere gelelim mücadelesi içinde değiliz. Ancak partimizin varolan durumunun sürmesi halinde, demokrasinin, sosyal demokrasinin ve TBMM'nin işlerlik, güven ve saygınlık kayıplarına uğramasından ve bir büyük tarihî mirasın savrulmasından endişe ediyoruz. Bunu söylüyoruz. Bir anlamda kurultayımızı uyarıyoruz. Onu tarihî görevi konusunda bilinçlendiriyoruz. Ona sıkıntılarımızı anlatıyoruz. Şimdilik bu aşamadayız.

Toparlanmak kolay

— Sayın Gürkan, Halkçı Parti özellikle yerel seçimlerden sonra bir hayli yıprandı. Şu an oldukça dağınık bir görüntüsü var. Eğer, Kurultay'da genel başkan seçilirseniz, nasıl bir program uygulayacaksınız? Partinizi nasıl derleyip toparlayacaksınız?

— Bu o kadar zor bir şey değil. HP içinde bir gruplaşma olması mutlaka parti için pek yararlı olmadı, partiye zarar verdi. Biz bunu biliyoruz. Bu bugün için kötü görülebilir, ama HP'nin geleceği açısından son derece olumlu bir gelişme olmuştur. Biz bir özeleştiri yaptık. Bugünkü yönetim etrafında toplanıp, bütünleşmiş olduğumuz izlenimini yaratabilirdik. Ama, HP'nin bugünkü yönetimindeki zihniyeti dışlayabilmek için mücadele ettik. Bu mücadele, partinin daha iyiye varması, sosyal demokrat bir partinin sahip olması gerekli özellikleri kazanabilmesi için yapıldı.

Eğer, Kurultay bize görev verirse, HP'nin toparlanması son derece kolaydır, bir sorun olmayacaktır. Halk, bugünkü genel başkanın kendisi için politika yapmadığının farkındadır. Partiyi büyük ölçüde bu nedenle terketmiştir. Dağınıklığımızdan kurtulmamızın zor olmayacağını biliyorum, inanıyorum.

— Peki, sosyal demokratların bütünlüğünün sağlanması konusunda ne düşünüyorsunuz?

— Sosyal demokrat kesimde bütünlüğün sağlanacağına inanmak istiyorum. Ancak bunun sanıldığı kadar kolay gerçekleşeceğini sanmıyorum. Görünen o ki, Türkiye'de etkin ve egemen güçlerin diledikleri senaryo, sağın sağı yedeklemesidir. Bu siyasal senaryonun sola iktidarı kaptırmadan işleyebilmesi için, solun bölük pörçük kalması ve inandırıcılıktan uzak tutulması gereklidir. Bu nedenle, sosyal demokratların birlikteliği ve bütünlüğü hem çok zor, hem de çok gereklidir.

Ancak zorluğun aşılacağına inanıyorum. İnancım, demokratik sol bir programa ihtiyacı olan kitlelerin birlik ve bütünlüğü zorlayacağını görmemden kaynaklanmaktadır. İnanıyorum ki, bir gerçek hepimizi uzlaşmaya itecektir. O gerçek de şudur: İktidar seçeneği olmaktan uzaklaşan bir demokratik sol, savundukları ne denli haklı ve doğru olursa olsun, tabanını hızla yitirip bitirecektir. Ben kişisel olarak, gerek düşünce ve gerekse kadrolaşma ilkeleri açısından, sosyal demokratlar arasında küçümsenemez ayrılıklar olduğuna inanıyorum. Ancak bunları bir büyük çatının altında, iç dinamik ve diyalektikle çözmek zorunda olduğumuzu da görüyorum.

İçtenlikle ve disiplinle

— Büyük bir çatının altında toplanmaktan söz ettiniz. Bu nasıl gerçekleşebilir?

— Bizim dışımızdaki sosyal demokratların ne düşündüklerini bilemem. Ama biz yönetime gelirsek, önce HP'yi bu savruk, dağınık, bireysel ve etkisiz muhalefet anlayışının kurtaracağız. Varolan durum, yalnız HP'yi zayıflatmakla kalmayıp, bir bütün olarak sosyal demokrasinin inandırıcılığına, saygınlığına ve güvenilirliğine zarar vermektedir. Bunu sağlamak için mucizevî formüllere ihtiyacımız da yoktur. İçtenlikle ve disiplinle, halkımızın sosyal, ekonomik ve siyasal haklarını savunmamız ve bu savunma sırasında TBMM'de varolan olanaklarımızı kullanmamız güçlenmemize yetecektir. HP'nin kendi sorunlarını aşmaması ve sahip olduğu ana muhalefet olanaklarından sonuna dek yararlanılmaması halinde sağlanacak bir birlik ve bütünlük etkili olmayacaktır. HP'nin sosyal demokratların birlik ve bütünlüğüne yapacağı ilk hizmet, sahip olduğu ana muhalefet konumunda, sosyal demokrasiye güven, saygınlık ve inandırıcılık kazandırmaktır.

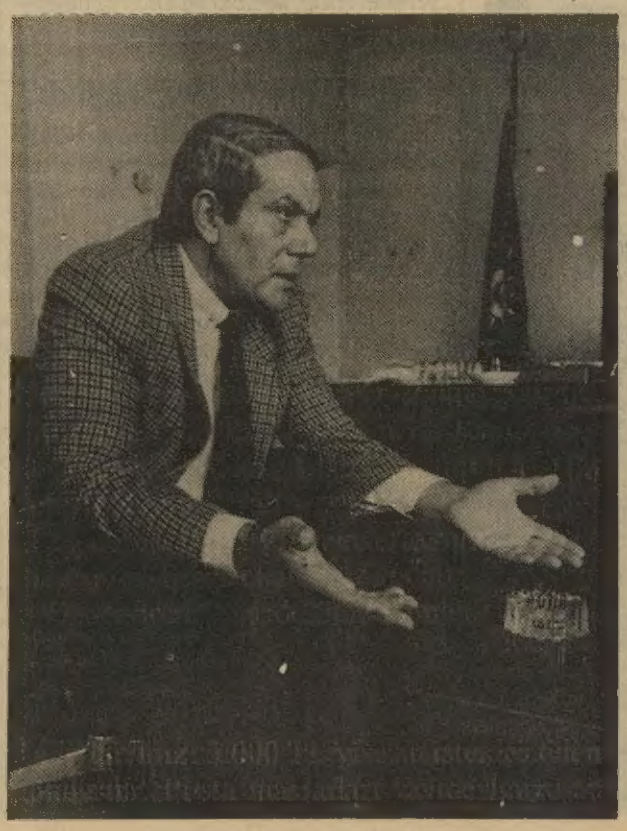

HP'nin savruk, dağınık, bireysel ve etkisiz muhalefet anlayışı yalnızca partiye değil, bir bütün olarak sosyal demokrasiye zarar vermektedir.

— Sayın Gürkan, SODEP'in Kurultay'ında birleşme konusunda bir karar alındı. Oysa, sizin 19 Ağustos'da kurulacağı Rahşan Ecevit tarafından açıklanan DSP hareketine daha yakın olduğunuz söyleniyor. Bu nedenle sizin ve arkadaşlarınızın SODEP'e daha mesafeli, Sayın Calp'in ise daha yakın olduğu kanısı yaygın. Şimdi, eğer genel başkan olursanız, SODEP'in birleşme konusundaki önerisi üzerinde çalışmayı biraz erteleyip, DSP ile birleşmenin koşullarını araştırmaya ağırlık verecek misiniz?

— Eğer, SODEP'le bizim mesafeli, Sayın Calp'in yakın olduğu şeklinde bir kanı varsa, bunun varlığını hayretle karşılarım. Eğer bugün Sayın Calp ve onu destekleyenlerle, SODEP yöneticileri birbirlerine gerçekten sıcak bakabiliyorlarsa, anlaşılan sosyal demokraside ciddi bir güven ve inanç bunalımı var demektir. Biz, kendisini sosyal demokrat sayan hiçbir kişi, grup veya parti hakkında ölçüsüz hiçbir söz söylemedik, hiçbir suçlamada bulunmadık. Olsa olsa çok ölçülü nesnel eleştiri yaptık. Şimdi ben, SODEP'in "muvazaa, icazet, sahte sosyal demokrat, rap, rap, rap..." sözlerini hatırlıyorum. Ve Sayın Calp'in "bunlar aşırıdır, bunlar salatadır, Lenin de kendi partisine sosyal demokrat demişti" sözlerini de hatırlıyorum ve bu yakınlaşmayı biraz da hüzünle seyrediyorum. Bu arada bir gözlemimi söylemeden edemeyeceğim. Kongrelerimize "resmî" SODEP yöneticileri ve SODEP'li sade sosyal demokratlar geliyorlar. Sade sosyal demokratlar bize ne ölçüde yakınlık ve sıcaklık gösteriyorlarsa, SODEP'in resmi yöneticileri de o ölçüde soğuk ve mesafeli davranıyorlar. Birlik ve bütünlük konusunda onların muhatabı Sayın Calp, "taban"ın muhatabı ise anlaşılan bizleriz.

Gelelim, SODEP'le bütünleşme konusunu ertelemeye. Erteleme, ikinci plana atma tanımlamalarını doğru bulmuyorum. Biz, belki hiçbir grup ve partinin istemediği ölçüde, birlik ve bütünlükten yanayız. Ancak sorunu salt bir toplama işlemi olarak da görmüyoruz. SODEP'le HP'yi üstüste kor, toplarsanız; bundan demokratik solun birlik ve bütünlüğü çıkmaz. Başka bir deyişle kitlelerdeki arayış ve özlem sona ermez. Kendi içinde eksik parçaları birleştirerek bir bütün elde edemezsiniz. Biz diyoruz ki, önce biz kendi eksiğimizi elden geldiğince giderelim ki, başkalarıyla bir araya geldiğimizde bir bütün ortaya çıkabilsin. Biz her şeyi tek başımıza yapabileceğimize inanmıyoruz, ama yapabileceklerimizin hepsinin bu olduğunu da kabul etmiyoruz.

— DSP konusu...

— Biz DSP'ye SODEP'ten farklı bakıyoruz. Bizim terminolojimizde "bir bölen" gibi haksız ve vefasız adlandırmalar yok. Onu bir bütünün çok önemli ve vazgeçilmez bir parçası sayıyoruz. "Kurulsun da, boyunun ölçüsünü alsın" gibi yapay şişirmelerin çok uzağında duruyoruz. Nasıl SODEP, HP'nin varlığına rağmen kurulduysa ve belki kuruluşunda haklıydıysa, DSP'nin, SODEP ve HP'ye rağmen kurulma çalışmaları içinde olmasını da, doğrusunu isterseniz yadırgamıyoruz. Varolan bugünkü koşullarda onun da yadsınamaz hakkı ve haklılığı vardır. Eğer Kurultay'dan bizim savunduğumuz düşünce onay alarak çıkarsa, yapılması gerekli olan şudur: Bir üçüncü partinin kurulmasını gerekli ve zorunlu kılan koşullar ve sebepler nelerse, bunlar derhal öğrenilmeli ve mümkünse giderilmelidir. Biz bu konuda üstümüze düşen her türlü görevi içtenlikle ve özveriyle yerine getirmeye hazırız, Hatta bunları gidermek için belli bir itiş, zorlanma ve yardım gereği olduğunun da bilincindeyiz. Yeter ki DSP kendi kendini, her şeyi ve herkesi dışlayan bir tutumun tutsağı etmesin. □

T.CENGİZ/S.BİLDİRİCİ

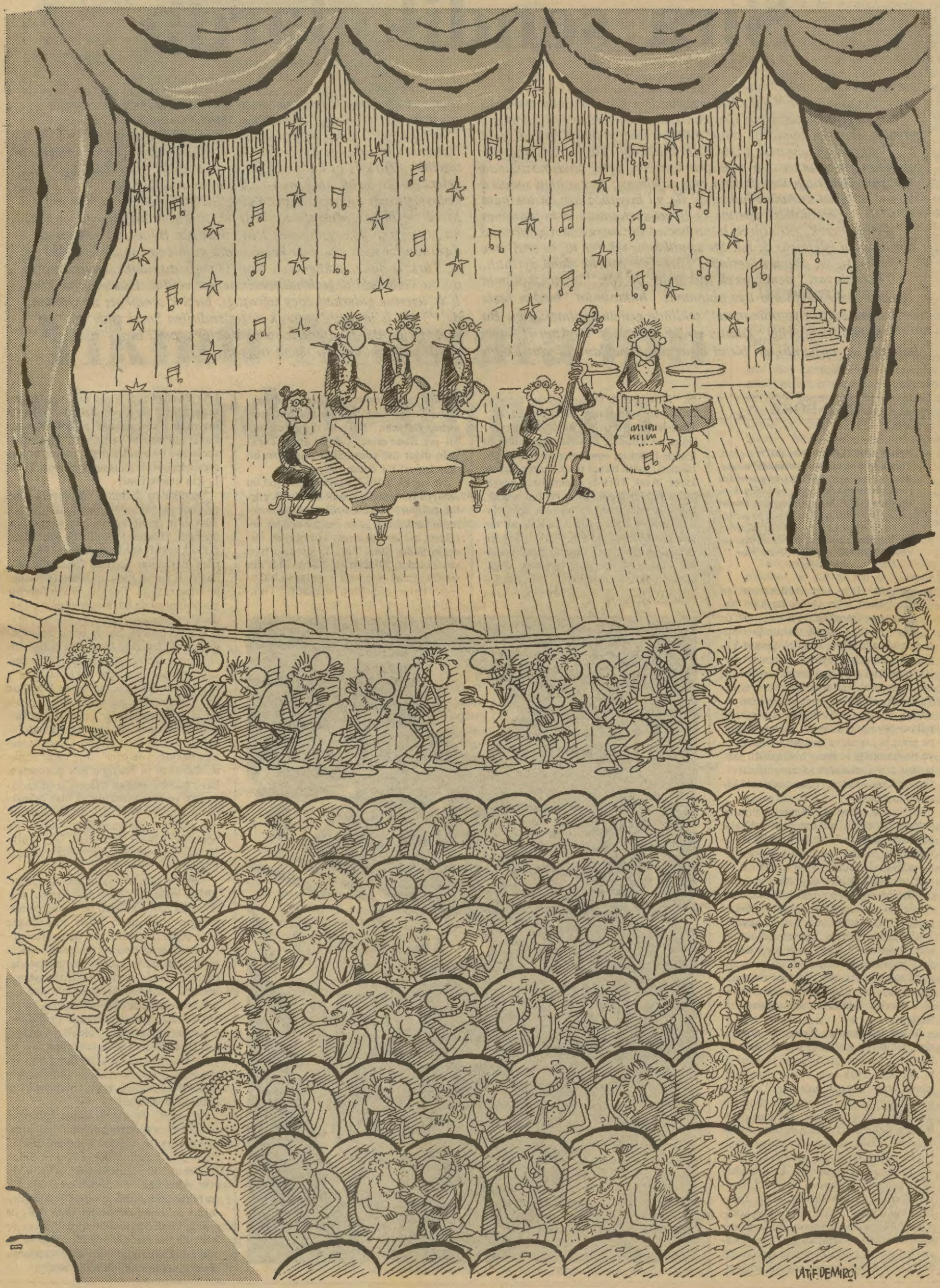
LATİF DEMİRCİ

Sıra sendikalarda

*Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Yasaları ile ilgili değişiklik tasarıları Çalışma Bakanlığı tarafından gündeme getirilip, sendika camiasını allak bullak ettikten sonra önümüzdeki aylarda ele alınmak üzere rafa kaldırıldı. Tasarı, sendikacılık açısından gerçekten vahim sonuçlar içeriyor: yetki anlaşmazlığında Çalışma Bakanlığı kayıtlarının esas sayılması; Bakanlığın sendika genel kurulları hakkında üç yıl boyunca her an takibata geçebilmesi; işletme ve işyeri sözleşmesinin kapsamının genişletilerek, ekonomik bütünlük ve bir merkezden yönetilme durumunda işletmelerde **tek** bir sendikanın **tek** bir toplu sözleşme yapması, vs. Bunun ötesinde, Türk-İş'e yönelik daha ayrıntılı, "komplovari" denebilecek hükümler de var: "Aynı işkolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz" hükmünün "birden fazla sendikaya üye olunamaz" şeklinde genelleştirilmesi gibi. Bu hüküm değişikliği, Tümtis ve Belediye-İş'in Başkanı Hüseyin Pala'nın iki başkanlıktan birini bırakmasını sağlamaya yönelik bir manevra; bu Pala'dan daha önce şifahen istenmişti! Bu arada uluslararası bir varlığı olan liman tahmil ve tahlisiye işkolu "kaldırılıyor", Likat-İş sendikası "açıkta kalıyor". Tasarının hazırlanışı ve içeriği, Türk-İş'in eylem programına cevabi nitelikte. Türk-İş'in kararsızlığının ve sendikal mücadele geleneğinden yoksunluğunun da bu adımın atılmasını kolaylaştırdığı kanısı yaygın. Yol-İş Sendikası Başkanı Bayram Meral ve Bakan Mustafa Kalemli ile, tasarının detaylarından çok, bu atmosferi değerlendirmek için görüştük. Bütün bu gelişmeleri dışardan izlemek zorunda kalan, ama muhtemel sonuçlarından en az Türk-İş kadar etkilenecek olan Türk-İş dışındaki sendikacıların da bu konudaki değerlendirmelerine yer verdik. Hükümet'in Türk-İş'in üzerine giderken epey uğraştığı, birçok sendikacı tarafından da "Türk-İş'in zaafı" olarak değerlendirilen Sadık Şide'nin söyledikleri de, Konfederasyon'un daha yapısal bazı "zaaflarını" tartışmak bakımından önem taşıyor...* □

TANIL BORA

"Türkiye 12 Eylül'le bir noktaya geldi. Türkiye'nin bu noktaya gelmesinin sorumlusu işçi hareketi değildir. Ama sermaye çevreleri tarafından böyle gösterilmek istenmemektedir. Sermaye çevreleri komutanların çevresini almıştır. Şimdi ya biz komutanların yanına gidip sesimizi yükseltir, işin doğrusunu anlatırız. Ya da sermaye gene her şeye yön vermeye devam eder."

Türk-İş'in sert sendikalarından Harb-İş'in Genel Başkanı **Kenan Durukan**, 11 Kasım 1980'de Yol-İş Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada böyle demişti. **Şevket Yılmaz**'da, Türk-İş'i "eyleme geçmeye" zorlayan tarihsel gelişmeyi özetlerken benzeri bir "komplo" tesbitine ağırlık veriyor: "O tarihlerde ekonomiden doğrudan sorumlu olanlar, geniş ölçüde işverenlerin telkinleri ve itmesi ile işçi hakları aleyhine geniş kapsamlı ve sistemli bir kampanya başlatmışlar ve bunu olağanüstü şartlardan da yararlanarak sürdürmüşlerdir". (Bursa Kapalı Salon Toplantısı'ndaki konuşmasından).

Bu tablo, **Şevket Yılmaz**'ın "güzel gelenek" dediği, hükümetle sendikalar (aslında **yalnızca** Türk-İş) arasındaki işbirliğinin bitmesi anlamına geliyordu. Ama Türk-İş bunun adını ancak "o tarihlerde ekonomiden doğrudan sorumlu olanlar"ın siyasal sorumluluk da üstlenmesinden çok sonra koydu. "Güzel gelenek" çok uzun süre hep varsayıldı; Türk-İş de bu gelenek içinde kendini "beterin önlenmesi" misyonuyla meşrulaştırdı: "Şükranla belirtiyorum. Tüm uyarımıza rağmen Danışma Meclisi'nin tutumunun aksine, isteklerimize kulak verildi." (Şevket Yılmaz'ın Bursa konuşmasından).

Kenan Durukan'ın, "komutanların yanına gidip işin doğrusunu anlatma" eyleminden beş sene gecikmiş bir ikamesi gibi gördüğü Türk-İş'in eylem programı, içinde gene "beterin önlenmesi" misyonunu barındırıyor. Bir yönüyle yönetime hitap eden bir misyon bu: Tabanın yapabileceği daha beter işlerin denetim altına alınması. Öbür yönüyle de tabana karşı: Hayat pahalılığı, toplu sözleşme ve grev özgürlüğünün kısıtlanması konularında daha beterin önlenmesi. Bu temel motifin geçerlilik kazanabilmesi için de, Türk-İş'in hükümetle "belli" bir ilişkiyi koruması, hükümetin yumuşamasını/esnemesini beklemesi ve umması gerekiyor. Kaya Özdemir'in eylem kararının açıklandığı hafta yaptığımız konuşmada söylediği gibi: "Hükümet de bir sorumluluk taşıyor; belli yumuşamaların olacağı açıktır". Türk-İş üst yöneticileri böyle düşünüyor. Buna en azından kendilerinin inanması için de birtakım esneme emarelerinin görülmesi, hattâ bizzat oluşturulması gerekiyor. Aksi, Türk-İş yönetiminin havsalasını ve tecrübesini aşan bir hal olacak. Bu senaryonun en net biçimde somutlanan unsuru, bakan Mustafa Kalemli'nin gitmesi. Kalemli giderse, Türk-İş'le geçinemediği için gitmiş olacak. Sendikacılığın kurumsal ve yasal çerçevesi değil, ama, "hükümetin zihniyeti" biraz değişmiş olacak; Türk-İş beteri önlemiş olarak kendini meşrulaştırmayı sürdürebilecek. Gerçi Genel Teşkilatlandırma Sekreteri **Orhan Balaban** "Bakanın değişmesi hiçbir şey ifade etmez" diyor ama, Türk-İş'in diğer üst yöneticileri açısından bu olay hayatî bir önem taşıyor.

Ne var ki, Türk-İş olayların gidişini bu senaryo ile denetleyebilmekte büyük güçlük çekiyor. Tecrübesizlikten ve müessesenin tarihinden gelen önemli açıklar veriliyor, bunlar hükümete koz oluyor. Örneğin **Sadık Şide**. Türk-İş içindeki bazı sendikacılar "Bakan"ın Sadık Şide'nin şimdiki yasal çerçeveyi hazırlayan hükümette bakan olduğunu hatırlatıp "Türk-İş'in altında kendi imzası olan yasalara itiraz ettiğini" söylemesi halinde Konfederasyon'u "susturacağı"nı belirtiyorlar. Fakat hükümetin "zihniyeti" Sadık Şide sorununu bu yönden değil, rüşvet-irtikap meseleleriyle ele almasını getiriyor. Türk-İş için avantaj mı?

Sendikaları derinden etkileyecek olan çalışma yasalarındaki değişiklik tasarısı Türk-İş'in verdiği açıkların en somutu, en önemlisi. Hükümet'e verilecek olan 10 değişiklik teklifi hakkında üyelere bilgi verilen Başkanlar Kurulu Toplantısı'nda, Sağlık-İş Genel Başkanı **Mustafa Başoğlu** itiraz etmişti: "Ya çok köklü öneriler götürelim; ya da böyle ayrıntıları hiç gündeme getirmeyelim. Yoksa çıkarlar, Türk-İş şunları önerdi, biz de bunu değerlendirip şöyle bir teklif hazırladık derler. Bizim istemediğimiz yönde değişiklik yaparlar, kamuoyunda da haklı çıkarlar". Harb-İş Genel Başkanı **Kenan Durukan** da, "Bizim herhangi bir konuyu gündeme bile getirmemiz bir yerimizin budanmasına yol açar. Biz kıdem tazminatı fonu talep etsek bu hükümet kıdem tazminatı hakkını yok eder" diye itiraz etmişti. Durukan ve Başoğlu gibi düşünenler haklı çıktılar; Bakan Kalemli sendikacılığı iyice vesayet altına alacak olan değişiklik tasarılarını Türk-İş'le ortak hazırlanmış teklifler gibi sunabiliyor şimdi. Bu noktada ANAP hükümeti bile Türk-İş'ten daha politik ve tecrübeli davranabiliyor.

Senaryo tam istenildiği gibi işlemiyor. Birçok sendikacı, işlese bile bundan sendikacılık adına anlamlı bir sonuç çıkmayacağını düşünüyor. Böyle düşünenlere göre çözüm, sorunun bir demokrasi sorunu olarak görülmesi ve sendikacıların siyasal partilerle, meslek kuruluşlarıyla, derneklerle bu yönde ilişki kurmaya yönelmesi. Bu durumda, Türk-İş'in "hükümetten esneme beklemek" dışında bir faaliyet tarzı geliştirebileceği umuluyor. Geçtiğimiz günlerde 17 sendika başkanının DYP Genel Başkanı Cindoruk'u ziyaret etmeleri ve sonra davranışlarını savunmaları, birçok sendika yöneticisinin SODEP'e katılması, böyle bir arayışın ifadesi kabul edilebilir.

Bu arada, Türk-İş'in eylem kararının en önemli unsurlarından biri ikinci planda kalıyor: İşçi-sendika yönetimi ilişkilerinin geliştirilmesi. Bursa Kapalı Salon Toplantısı'nın gösterdiği gibi, işçilerin büyük çoğunluğu "yukarıda" neler olduğunu bilmiyorlar. Türk-İş Genel Teşkilatlandırma Sekreteri **Orhan Balaban** "Biz de işçinin ne dediğini bilmiyoruz" diyor ve önümüzdeki haftalar içinde bölge ve işyeri temsilcileriyle Ankara'da yapılacak olan toplantıya büyük önem veriyor... □

Çalışma Bakanı Mustafa Kalemli

Elbette devletten yana

— 2821 ve 2822 sayılı yasalarla ilgili değişiklik getiren yasa tasarısının sözkonusu yasaların özüne ilişkin bulunmadığını, uygulamadaki aksaklıkları gidermeye dönük olduğunu söylediniz. Bu aksaklıkları saptamada ne gibi kıstaslar kullanılmıştır ve bu aksaklıklar kimin yönünden sorun yaratan aksaklıklardır? Bir örnek vermek gerekirse, grev hakkının işlevsel ve sonuç getirici bir biçimde uygulanamaması sendikacıların şikayetlerine sürekli olarak konu oluyor. Hazırlanan yasa tasarısında bu "aksaklığa" ilişkin bir değişiklik ise görülmüyor. Yalnız grev oylamasında grev düştüğü takdirde 15 gün içinde toplu sözleşme yapılmazsa sendikanın yetkisinin de düşüceğini belirten bir hüküm var. Bu durumda kimi mağdur eden, hangi aksaklığa çözüm getirilmiş oluyor?

— 2821 ve 2822 sayılı kanunların uygulamasına tam manasıyla başlanmasından bu yana 17 aylık bir süre geçmiştir.

Bu süre içinde kanunların işleyişi Bakanlığımız teşkilatı tarafından takip edilmiş ve aksayan yönleri belirlenmiştir.

Bu arada, Türk-İş bazı aksaklıklarla ilgili olarak tekliflerini hazırlayarak Bakanlığımıza vermiştir.

Böylece, bizim tespitlerimiz ile Türk-İş'in tekliflerinden bazılarını bir araya getirdik. Yeni kanun tasarılarımız bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Yeni düzenlemelerde işçi ve işveren ilişkilerinde ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi ilkesinden hareket edilirken, demokratik esaslar çerçevesinde işçilerin ve işyerinin huzuru ile verimlilik esas alınmıştır.

Kanunda belirtilen toplu iş sözleşmesi prosedürü belirli bir takvim sistemine göre düzenlenmiştir. Bu takvim ve şartlara uyan her yetkili sendika grev yapabilir. Yeni düzenlemede grev hakkını engellemek yerine, uygulamadaki aksaklıkların giderilmesine çalışılmıştır.

Grev oylamasında işçilerin çoğunlukla "greve hayır" demesi ve grevin düşmesinden sonra 15 gün içinde sözleşmenin imzalanması, aksi halde yetkinin düşmesi işçi ve işveren açısından huzurun temini ve verimlilik bakımından gereklidir. Sözleşmenin 15 gün içinde bağıtlanması halinde işçi hak ve menfaatlerini zamanında elde etmiş olacaktır. Bu süre içinde sözleşme sonuçlanmadığı takdirde, yetki belgesi düşecek, ancak yeni bir prosedür başlayacaktır.

Çalışanlara zaman kaybettirmenin, onları oyalamanın anlamı yoktur.

— Tasarıdaki kimi hükümler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nı adeta yargı denetiminin başlatıcısı durumuna getiriyor. Buna en açık örnek, yetki uyuşmazlığı durumunda Bakanlığın verilerinin esas alınması ve yargının bağımsız bir unsuru olan bilirkişinin devreden çıkması. Ayrıca sendika genel kurullarının "her zaman" Bakanlık denetimine tâbi tutulabilmesi, 10 yıllık fiilî işçiliği olmayan sendikacıların doğrudan Bakanlığın girişimi ile hapis ve para cezası ile cezalandırılabilmeleri, Bakanlığın sendikalar üzerindeki idari vesayet ve hattâ yargı denetimi kurmak istediği biçiminde yorumlanıyor. Tasarladığınız bakanlık-sendika ilişkisi modelini bize genel hatları ile aktarabilir misiniz?

— Yetki belgesinin verilmesine kaynak teşkil eden belgeler hukuk düzeni içinde noterlere yapılan başvurular üzerine düzenlenmektedir. Bu durum kanun gereğidir. Bakanlığımız, çalışma hayatını düzenleyen bir devlet organı olarak bu görevini objektif ve hassas bir şekilde yapmakta, kanunlara göre Bakanlığımıza intikal eden bütün belgeler eksiksiz ve itina ile muhafaza edilmektedir. Bunlar, devletin resmî evrakı olarak çeşitli merhalelerde kayıttan geçirilmekte olup, kaybolmaları veya gizlenmeleri mümkün değildir. Bu bakımdan mahkemelerce Bakanlığımız kayıtlarının esas alınması, zaman kaybına meydan vermemek bakımından en tabiî ve gerekli yoldur. Buna rağmen bilirkişi müessesesi tamamen devre dışı bırakılmış değildir.

Devlet memuriyetine girenlerin bile sonradan gerekli şartları taşımadıkları, yanlış belge ibraz ettikleri tespit edilirse derhal görevlerine son verilir. Binlerce işçinin sorumluluğunu üstlenen sendika yöneticilerinin kanunda belirtilen şartları yerine getirmeden seçilmelerine mani olmaya karşı çıkmanın sebebi ne olabilir? Bilemiyorum ve olsa olsa "şahsi menfaatler"dir diyorum.

Devlet denetiminden uzak müesseselerin her zaman için görev ve gayelerinden sapma gösterdikleri yakın tarihimizin açık gerçeklerindendir. Devletin denetiminden kaçmak isteyenler sanıyorum, davranışlarının hesabını vermekten korkanlardır.

Bakanlığımızın sendikalar üzerinde idari vesayet veya yargı denetimi kurma arzusu, hattâ niyeti yoktur.

Ancak, kanunların getirdiği çizgide çalışma hayatını barış ve istikrar içinde sürdürmek görevimizdir.

Uyguladığımız sistem bundan başka bir şey değildir.

— Birçok sendikacı, bu yasa tasarısının somut olarak Türk-İş'e karşı bir tepki olduğunda hemfikirdir. Tasarıda neredeyse şahsi çekişmelerden kaynaklandığını öne sürebilecek olan ayrıntılar bu görüşlere kanıt olarak gösteriliyor. Birden fazla sendikaya üye olmayı yasaklayan yasa hükmündeki "aynı işkolundaki sendikalara" ibaresinin kaldırılması ve bununla çok açık olarak, iki sendikanın birden başkanı olan şahsın bu konumlarından birini bırakmasına yönelik şifahi taleplerin yasa yoluyla gerçekleştirildiği iddia ediliyor... Konuştuğumuz Türk-İş dışı bazı sendikacılar tasarıyla fazla ilgilenmediklerini, çünkü bunun tamamen Türk-İş'e yönelik olarak hazırlandığını açıkça beyan ettiler. Ortada gerçekten karşılıklı bir husumet ve mücadele havası var gibi gözüküyor. Bakanlık-sendikalar ilişkilerinde ve hükümet-sendikalar ilişkilerinde bu havanın yaratacağı sonuçlar ne olacaktır? Bu havanın dağıtılması için siz birinci decede sorumlu ve yetkili bir kişi olarak ne gibi bir gayret içindesiniz?

— Türk-İş'le Bakanlığım arasında bir husumet, mücadele havası bulunduğunu kendi bakımımızdan peşinen reddederim. Türk-İş değil, hiçbir sendika veya sendikacı ile aramızda husumet veya şahsi çekişme sözkonusu olamaz.

Göreve geldiğimiz günden bugüne kadar Sayın Türk-İş yöneticileri ile sayılamayacak kadar çok defa bir araya gelerek meseleleri görüştük, tartıştık, fikir alışverişinde bulunduk. Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da kapımız açıktır.

Türk-İş yöneticileri geçmişte en büyük işçi kuruluşu olarak sağduyu ile hareket etmek suretiyle Türk işçisine ve memleketimize önemli hizmetler yapmıştır. Aynı sağduyuyu bundan sonra da göstereceklerine inandığımı da belirtmek isterim.

Anayasanın 51. maddesinin 5. fıkrası açıkça "işçi ve işveren, aynı zamanda birden fazla sendikaya üye olamazlar" hükmünü getirmiştir.

2821 sayılı kanunun 22. maddesinin 1. fıkrasını bu hükümden farklı olarak yorumlamak mümkün değildir.

Ancak uygulamada sendikaların sözkonusu madde hükmünü yukarıda belirtilen Anayasa hükmünden farklı yorumlama yoluna gittikleri görülmekte ve bu sebeple yeni tasarıda konuyla ilgili hukuki tartışmalara son vermek için sözkonusu maddenin yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmektedir.

Kanun tasarılarında öngörülen bazı düzenlemelerin bu şekilde anayasal dayanakları bulunmaktadır.

Bakanlığımızca hazırlanan kanun tasarılarına Türk-İş tarafından her ne kadar karşı çıkılıyor ise de, tasarılarda öngörülen değişikliklerin önemli bir bölümü sözkonusu konfederasyonun tekliflerini içermektedir.

Temmuzun ilk yarısında yapılacak bir seminer ile sonunda düzenlenecek Çalışma Meclisi toplantısında kanunların uygulamadaki aksayan yönleri, işçi, işveren, üniversite ve hükümet üyelerinin iştirakiyle yeniden ele alınacak ve tartışılacaktır.

Unutulmamalıdır ki, çalışma hayatını düzenleyen kanunlarımız, milletimiz üzerinde derin tesirler bırakan uzun tecrübelere dayanarak ve memleketimizin şartları gözönünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Bu sebeple, bunların alelacele ve yeterince olgunlaştırılmadan değiştirilmesine taraftar değiliz.

Bir defa daha belirtmek istiyorum ki, çalışma hayatı gibi son derece hassas bir alanda görev yapan devletin bir organı olarak biz kimseden yana olamayız.

Mutlaka bir taraf olmamız gerekiyorsa elbette devletten yanayız, kanunlardan yanayız. □

AYDIN KÖYMEN

Serbest piyasaya selam, tekelleşmeye devam...

KÜRŞAT İSTANBULLU

Özal iktidarının ikinci, 24 Ocak Kararları'nın beşinci yılında, Özal'ın istikrar politikası anısına eğer bir madalya çıkarılsaydı, madalyonun iki yüzünde de aynı şey yazardı: "Serbest piyasa ekonomisi için yaşasın tekeller."

Her iktisat politikası belirli bir ideolojik tercihin, bir dünya görüşünün ifadesidir. Özal iktidarının iktisat politikasını da böyle bir tercih doğrultusunda amaçlar ve araçlar bütünü oluşturmaktadır. Bu konuda artık kimsenin kuşkusu yok. Aslında Özal'ın 1980'den önce MESS Genel Başkanlığı sırasında MESS'in ekonomik ve siyasal önerilerini bilenler için bu tercihin hangi sınıfsal istek ve taleplerden kaynaklandığı ve nedenleri de bir bilmece değil.

Son MESS Genel Kurulu'nda bir MESS yöneticisi tarafından "camiamız Genel Başkanlığı'nda meselelerimizi bilen, içimizden çıkmış biri" diye nitelenen ve Türkiye'de ideolojik tercihini açıkça ilân eden Özal'ın ekonomiye vermek istediği şekil açısından modeli her alanda güçlü ve büyük şirketler oluşturmaya ve ekonominin büyük şirketler eliyle yürütülmesine dayanıyor.

24 Ocak Kararları'ndan sonra aşağı yukarı ekonomiyle ilgili her tartışmanın odağında yer alan serbest piyasa ekonomisi, Özal'ın madalyonunun tersine, bazı temel mekanizmaların varlığını gerektirir: Rekabet şartlarının varlığı, fiyat istikrarı ve fiyatların piyasadaki malların arz ve talep düzeylerini yansıtması, üreticilerin piyasada serbest toplu pazarlıkla belirlenmesi ve bunun için işçilerin gerekli araçlara sahip olması, dengeli bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesi, etkin ve dengeli bir kaynak dağılımının sağlanması gibi. Türkiye'de bunların hiçbirin varolduğunu söyleyemeyiz. Ayrıca bunların varlığı da bir ülkede serbest piyasa ekonomisinin uygulanabilmesi için yeterli değil; ama gerekli şartlardır.

Özal'ın söylediklerinin aksine, serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı ülkelerde devletin ekonomiye müdahale araçları mevcuttur. Mesela ABD'de Sherman ve Clayton anti-tekel yasaları, Almanya'da tekelleri ve kartelleri önleyen yasalar ve Roma Antlaşması çerçevesinde AET'de tekelleşmeyi önlemeye yönelik tedbirler, doğrudan devletin ekonomiye müdahalesini öngörmektedir. Ozal'sa bugüne kadar tekelleşmeye karşı hiçbir ciddi adım atmamıştır, ama buna karşın ekonominin bütün alanlarında tekel yapılar oluşturulmaya, güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bir ülkede serbest piyasa ekonomisinin işleyebilmesi için öncelikle rekabet koşullarının varolabilmesi ve/veya varlığı bu tekelci yapının kırılmasını gerektirir. Bu pratikte bütünüyle olmasa da teorik olarak böyledir. Türkiye'deyse birçok sektörde ya monopol ya da düopol veya oligopol bir piyasanın varlığı birçok sanayici ve hatta çeşitli sanayi odaları -özellikle İstanbul Sanayi Odası'nın bu konuda önemli araştırmaları var- tarafından yapılan araştırmalarda da açıkça belirtiliyor.

Özal gerek hükümet programı, gerek parti programında, Türkiye'de çeşitli sektörlerdeki bir-iki veya birkaç firma hakimiyetine karşın hiçbir anti-tekel öneri getirmedi. Ancak yaptığı konuşmalarda, tekellere karşı mücadele ettiğini ve ithalatın tekellerin ensesinde bir kılıç gibi durduğunu her fırsatta söyleyen Özal'ın, bu konudaki uygulamaları bu kılıcın hiç de öyle tekellerin ensesinde olmadığını gösteriyor. Özal dış ticareti libere ettiğini açıklarken, bu liberasyonun iç piyasada yaratacağı rekabet ortamının gerek fiyatlar gerekse kalite açısından olumlu bir etkisi olacağını söylemişti. Bugün dış ticarette açıkça bir dış ticaret kartelinden söz etmek bir abartma sayılmaz. Gerçekten bu konuda uygulanan politikanın bir karikatürü ortaya çıkıyor. Yani bir grup tepelerinde kılıç sallanan şirket; ama bu büyük şirketler aynı zamanda Özal'ın Japon ve Güney Kore modelinden esinlenerek oluşturduğu dış ticaret karteli üyeleri. Bu noktada "Koç Koç'a karşı", "Tara Tara'ya karşı" gibi mizahi bir hikâyeye başlamak bile mümkün. Ne Koç Koç'a, ne de Tara Tara'ya karşı. Özal'ın da zaten böyle patalojik bir karşıtlığı yaratmak gibi amacı ve hattâ serbest piyasa ekonomisine geçmek gibi bir derdinin de olmadığı, "biz bize benzeriz" kabilinden bir piyasa ekonomisi yaratmaya çalıştığı da açık.

Özal'ın politikası açısından son derece önemli bir başka konu da şirket kurtarmaları. 24 Ocak Kararları'yla birlikte, Türkiye'de şirketlerin sürekli devlet desteğiyle ayakta durdukları ve artık serbest piyasa koşullarında başlarının çaresine bakmaları, kendilerini yeni şartlara uydurmaları gerektiği açıklanmıştı; belki bunu en fazla tekrarlayan da Özal'dı. Ancak geçen zaman şirketlerin -hattâ bankaların da- devlet desteği olmadan yaşayamayacaklarını gösterdi. Özal kısa zamanda politikaya atılmayı düşünen bir kişinin tavrıyla Kafaoğlu'nun ilk kurtarma operasyonlarına karşı çıkmış olmakla birlikte aslında şirket kurtarmalara da öyle pek karşı değildi. Kurtarılacak firmalar açısından belki de tercihleri farklıydı. Çünkü bugün uygulanan istikrar politikasının beşinci yılında zor durumdaki şirketler yelpazesi küçükten büyüğe doğru bir farklılık gösteriyor; ama kurtarılanlar itibara mazhar şirketler. Böyle bir kurtarma politikası yukarıda da belirttiğimiz gibi Özal'ın modeline aykırı değil. Günlük basında bir anda saman alevi gibi biten tartışmalara rağmen bugün zor durumda olduğu bilinen ve maliyece kurtarılmak için sıralarını bekleyen firmalar olduğu biliniyor. Bu firmalardan Toprak Holding ise şu anda kurtarılmış olanlardan biri.

Uygulanan ekonomi politikası gelinen üç artı doğrudan Özal'lı ikinci, toplam beşinci yılında, ekonomide yapısal olan hiçbir soruna dokunmamış; tam tersine ekonomide sorun olan yapılar üstüne model oluşturmaya çalışmıştır. Son yıllarda suni olarak şişirilen holdinglerle Türkiye dünya ekonomisine entegre olmaya çalışıyor; ama bu holdinglere önemli devlet desteğiyle. Dünya piyasalarında bu suni şişirilmiş holdingler ancak çok-uluslu şirketlerin filyalleri olabilirler ve bu uygulanan politikayla Türkiye ekonomisi bir filyal ekonomi haline gelir. Özal'ın bu tercihine karşın Türkiye toplumunun önünde büyüme ve demokratikleşme gibi biri siyasal öbürü ekonomik iki tercih bulunuyor. Bu tercihlerin daha ne kadar bir süre erteleneceğini tahmin etmek şimdilik güç; çünkü bu tercihlerin siyasal bir değişimi gerektirdiği de açık. □

Şirket kurtarmaya bir örnek:

TOPRAK HOLDİNG

Toprak Holding 24 Ocak Kararları'nın sihirli değneğiyle hızla büyüyen firmalardan biri. Baba Halis Toprak, soyadıyla bilinen holdinglerden önce Paktaş'ı kurmuş. Diyarbakır'ın Lice'sinde doğup büyüyen Toprak, "alınteri, göz nuru"yla biriktirdiği sermayesiyle Çukurova'nın verimli toprağına Paktaş'ı ekmiş. Çukurova'ya ne ekilmiş de çıkmamış? Paktaş da büyümüş. Bir ara önemli bir malî kriz içine girmiş. MSP'nin iktidar ortağı olduğu yıllarda Halis Toprak, MSP milletvekilleri yardımıyla kredi kullanmış ve tevsî yatırımlara girişilmiş.

Bir kere Allah "yürü ya kulum" demeye görsün. Halis Toprak'a Çukurova'nın geniş alanları dar gelmeye başlamış ve Paktaş'ı Muhlis, Muhsin ve Müslim kardeşlere devrederek holding kurma çalışmalarına başlamış. Doğu'nun kıraç toprağından çıkıp, Çukurova'nın verimli toprağında açılıp serpilen Halis Toprak, arka arkaya kurduğu şirketlerle daha da büyümüş; ama esas 24 Ocak'tan sonra öyle bir büyümüş ki, Toprak Holding birçok holdingin on, onbeş yılda attığı adımları birkaç yılda atmış.

Kredi de bir risk mi?

Toprak Holding'in hiçbir zaman kredi kullanmaktan korkusu olmamış; 1980 öncesi zaten olması mümkün değildi, ama 1980 sonrası birçok işadamının kredi faizlerinin riskinden çekindiği dönemlerde de holding kredi kullanmış. Bu konuda oldukça yaygın söylentilere bakılırsa Özal'la aklanan paraların da bu büyümede rolü olmuş. Tevatür bir yana Halis Toprak, Toprak İnşaat, Toprak Seniteri, Toprak Enerji, Toprak Dökme Demir, Toprak Kağıt, Toprak İnşaat Malzemeleri ve Pazarlama, Toprak Nakliyat gibi sekiz şirket üstüne holdingi oluşturmuş.

Holding, bir kaynağa göre TC Ziraat Bankası'ndan 5 milyar TL, Türkiye Vakıflar Bankası'ndan 5 milyar TL kredi kullanmış. TC Emlak Kredi Bankası'ndan ne kadar kredi kullandığı bilinmiyor. Ancak bilinen, bankanın Adana Şube Müdürü Yaşar Bayboğan'ın genel müdürlükten ve yönetim kurulundan izin almadan önemli miktarlarda krediyi Paktaş'a verdiği ve akabinde bu kişinin işine son verilince Paktaş'a genel müdür yardımcısı olduğu biliniyor. Ayrıca holdingin Merkez Bankası'ndan kullandığı reeskont kredileri de kullanılan krediler kalemi içinde. Ancak bilinen miktarlar konusunda bilgi veren bir şirket yöneticisi holdingin kullandığı bilinen kredi miktarlarının bu rakamlardan çok daha fazla olduğunu belirterek bu rakamları ikiyle çarpmak gerektiğini söylüyor.

Elbette, "efendim serbest piyasa ekonomisinde her şey serbest değil mi (değil ya, hadi öyle olsun), isteyen kredi alır, isteyen almaz, Halis Toprak da almış" denilebilir. Kredinin alınması bir yana, kullanılan kredinin yüzde kaçı geri ödenebilmiş? Bu kredilerin faizleri yüzde kaç? Eğer bu krediler geri dönmemişse ve ödemeler zamanında yapılmıyorsa bankalar buna karşı ne gibi önlemler almış? Yoksa genellikle holding bankalarıyla, holding arası ilişkilerde bilinen uygulamalar burada da sözkonusu mu?

Önlenemez yükselişten bugüne

Soru sormak bazen cevap vermekle özdeştir. Holdingin vergi borcu da epeyce yüklü: Maliye çevrelerinden alınan bilgiye göre 2 milyar 256 milyon TL. Ama iş dünyasında bu rakam 4.5 milyara çıkıyor. Toprak Holding'in Genel Müdürü Ergun Korkut, holding olarak hiçbir borçları olmadığını ve holdingin 1984 yılı itibarıyla 3 milyara yakın bir kârı olduğunu belirtiyor. Ancak vergi borçları konusunda maliyenin şirketlere vadeler tanıdığını ve bu vadelerin üçer aylık, altı veya onar aylık vadeler olduğunu söyleyen Korkut, isteyen şirketin vergi borcunu düşük bir faizle, belirli vadelerle ödeyebileceğini söylüyor. Holdinge yakın çevrelerden aldığımız bilgiye göre, aylık faiz oranı yüzde 3 olarak söyleniyor. Herhalde 3-M (Muhlis, Muhsin, Müslim) kardeşler de Paktaş'ın 10 milyar TL'lik vergi borcunu aynı vadelerle ödüyor! Ancak Paktaş-Tariş ilişkileri bu borcun tanınan vadelerde de ödenemeyeceğini düşündürüyor.

Tariş'in şu anda 4.5 milyar TL'lik bir alacağı var. Bu alacak da Tariş'le itibara mazhar şirket Paktaş arasında bir anlaşmayla tatlıya bağlanmış. Tariş'e yakın çevrelerden alınan bilgiye göre yapılan anlaşma ödemelerin vadesinde yapılmaması durumunda yüzde 5'lik aylık faiz ödemesini gerektiriyor. Konu ile ilgili olarak görüşlerine başvurduğumuz aynı çevrelerden bir kişi "Tariş bildiğiniz gibi destekleme alımları yapar, söz ettiğiniz alacak destekleme ürünü olan pamuk satışından doğan bir alacaktır. Paktaş'tan olan alacak, aslında Tariş'in değil devletin alacağıdır. Onun için devlet alacağı olarak ilgili bakanlıkça tahkik ediliyor; Ankara'da devlet alacakları "takip bürosundan" diyor. Bu arada Toprak Holding'in ve Paktaş'ın Sosyal Sigortalar Kurumu'na olan borcunun da giderek kabardığı iş çevrelerinde söyleniyor.

Tanınmış bir işadamı Halis Toprak'ın herkese nasip olmayacak bu yükselişi konusunda "Türkiye'de bu holding gibi kısa zamanda yükselebilmek için önemli mucizeler gerekir. Bu mucizenin bizim gibi ülkelerde ne olduğunu ben söylemeyeyim. Ama şunu söyleyebilirim ki, bunların yükselişinde tek neden krediler ve vergi borçlarının ertelenmesi değil. Çünkü bunlar bugüne gelmiş bir şirketin sorunları, onun için bu şirketi bugüne getiren gelişmelere bakın; o zaman Türkiye'de firmaların hangi şartlarda nasıl kurulduğunu görürsünüz. Uygulanan politikada firmaları piyasa koşullarına göre teşkilatlanmış modern şirketler haline filan getirmedi. Bu açıdan Toprak'ın büyümesi Özal'ın politikasının da gerçeğidir" diyor. Halis Toprak'ın bu başarısına ne demeli? Bu kadar borçla harçla, bir dizi badireyi atlatarak bugünlere gelmek; herhalde her babayiğitin harcı değil. Eminiz bugünleri de atlatır. □

İhracatta yolun sonuna mı geldik?

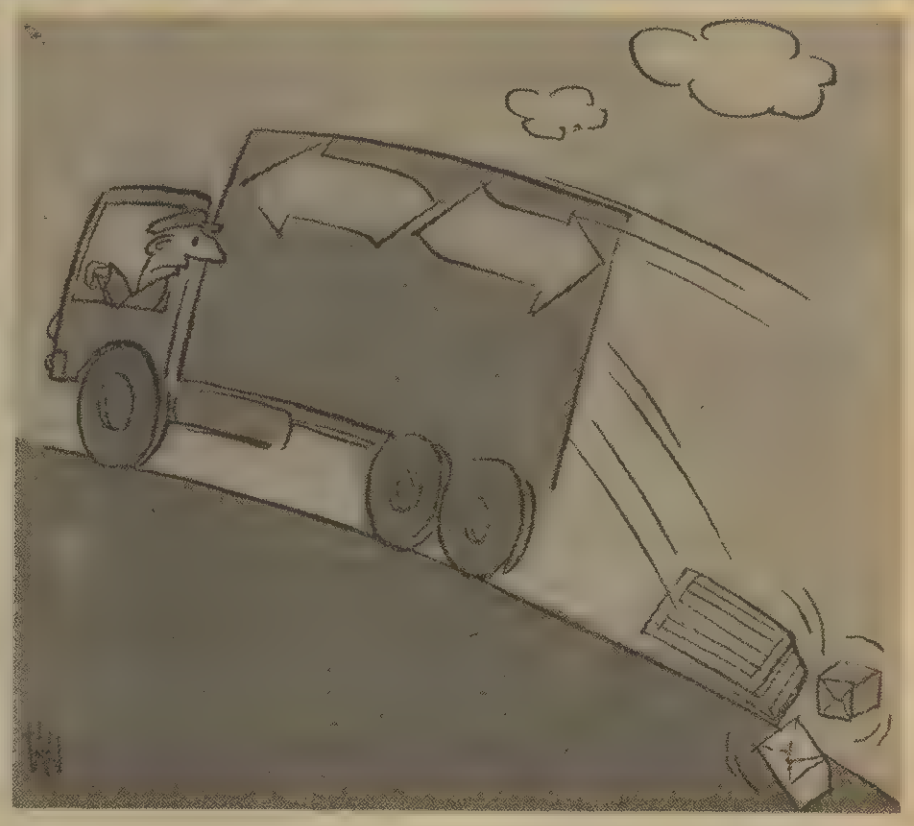

AZİZ KONUKMAN

1980'de uygulamaya konulan "istikrar politikası ve önlemleri" ile ihracatta önemli artışlar sağlandı. Beş yıllık uygulama sonunda, ihracat değer olarak yüzde 145 oranında artış gösterdi. Buna rağmen, ihracat, 1984'de ulaştığı değeri fazla aşacak özellikte görünmüyor.

Tehlike hissediliyor

1984 için hedef alınan ihracatın gerçekleşmesi, başta hükümet olmak üzere ekonomiye ilişkin tahminler yapan kuruluşları "iyimser öngörülerde" bulunmaya itmişti. Hattâ bu kuruluşlardan TÜSİAD hızını alamayarak 1985 için yüzde 32 gibi oldukça yüksek bir ihracat artışı tahminini yapmaktan çekinmemişti. İçinde bulunduğumuz yılın ilk üç ayında ulaşılan ihracatın geçen yılın eş döneminin gerisinde kalması, tüm iyimser tahminlerin alt-üst olmasına neden oldu. Artık ihracat patlaması, "hükmünü tamamlayan" noktaya yaklaşıyordu.

Bu duruma nasıl gelindi?

İhracatın belirli mallara bağımlı hale gelmesi, zamanla, belirli pazarlara bağımlı hale gelmeyi sonuçlandırıyor. İhraç edilen ürünler içinde, mal çeşitliliğinin sınırlı olması, ülke ekonomisini iç ve dış konjonktürel değişimlere karşı aşırı duyarlı noktaya getiriyor. İhracatın özellikle mal bazında bağımlı hale gelmesi, yurt dışı konjonktürün etki ölçüsünü artırıyor. Nitekim, ihracatın yüzde 40'a varan kısmının Ortadoğu pazarlarına yapılması, dış konjonktürel etkinin son derece duyarlı noktaya geldiğini gösteriyor. Öte yandan, ihracatın yüzde 38'lik kısmı ise, AET ülkelerine yapılan ihracattan kaynaklanıyor.

İhracatın yüzde 80'e varan kısmının sadece iki ülke grubuna yapılmış olması, pazar bağımlılığı ve mal bağımlılığı ilişkisi içinde ihracatın geleceğe yönelik gelişmesinin sağlıklı olmadığını gösteriyor.[1] AET ülkelerindeki durgunluk ve işsizlik sorunu, sözkonusu bölgeye yönelik ihracatı büyük ölçüde sınırlandıracağa benziyor. Üstelik dikkate değer bir canlanma beklenmese de Türkiye'nin bundan yararlanma olasılığı çok az. Dokuma ve giyim eşyasına 1984'te konulan kısıtlamaların kaldırılması bir yana, daha da artırılması sözkonusu. Öte yandan Ortadoğu ülkelerindeki siyasal huzursuzluk ortamı, bitmeyen savaş, bu aşamada petrol fiyatlarının düşmesi pazar bağımlılığı içindeki ülke ihracatı için yakın dönemin beklenen güçlüklerini şimdiden sergiliyor.

Bunlar ihracatın talep yönüne ilişkin kısıtlılıklar. Ortada bir de ihracatın arz yönünden karşılaşabileceği muhtemel kısıtlılıklar var. İhracatın artışının arz yönünden sınırı, ihracatın gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) içindeki payı tarafından çiziliyor. Sözkonusu oran, beş yıllık istikrar döneminin en yüksek değeri olan yüzde 14.9'a erişmiş bulunuyor.[2] Gelişmekte olan ülkelerde bu değerin 15 civarında olduğu gerçeği gözönünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin bu oranı aşması olanaklı görünmüyor.[3] Bu anlamda ihracat arz yönünden yapısal bir duvara çarpmış durumda. 1985'te sözkonusu oranın korunacağını, GSMH'de beklenen yüzde 5.5'lik büyümenin de gerçekleşeceğini varsaysak bile, elde edilecek ihracat artış oranı yaklaşık yüzde 5.5 olacaktır. Hükümet ise, 1985'e ilişkin ihracat artışını yüzde 13.77 olarak öngörüyor. Yüzde 14.9'luk **ihracat/GSYİH** oranı korunduğu varsayımıyla, sözkonusu öngörünün gerçekleşebilmesi GSMH'nın yüzde 13.7 oranında artması ile olanaklı. Böylesine büyük bir büyüme oranı hükümetçe de öngörülmediğine göre, yüzde 13.7 'lik ihracat artışı beklentisi gerçekçi olmaktan uzak.

Aynı olaya tarım ve sanayi ürünleri ihracatının üretim içindeki payı açısından

Tarım ve sanayi ürünleri ihracatının üretim içindeki payı geçtiğimiz yılki yüzde 32'lik düzeyde korunsa bile, bu, ihracatta olağanüstü artışlar döneminin sonu anlamına gelecektir.

yaklaşıldığında da sonuç pek değişmiyor. Geçtiğimiz yıl bu pay yüzde 32'ye çıkmıştı. İyimser bir tahminle bu oranın içinde bulunduğumuz yıl içerisinde korunacağını kabul edersek, 1985 için elde edilecek ihracat artış oranı yine yaklaşık yüzde 5.5 olacak. Sonuç olarak, 1985 yılında ihracatın, GSMH'ye ilişkin büyüme hedefinin gerçekleşmesi halinde, 7.5 milyar dolarla sınırlı kalacağı anlaşılıyor. Bu kayıtlar altında ihracatta olağanüstü artışlar döneminin bundan böyle kapanacağı rahatlıkla söylenebilir.

İhracat, 1985'te yüzde 5.5 civarında artış gösterirse, bu durum ülkenin dış ticaretten kârlı çıktığının bir göstergesi olabilir mi? Bu sorunun cevabı dış ticaret haddinin gelişimini izlemekte yatıyor.

Dış ticaret haddi hızla geriliyor

İhracatın hızla arttığı yolunda açıklamalar yapılırken, dış ticaret haddinin Türkiye aleyhine gelişmekte olduğuna hiç değinilmiyor. Ülkenin, ihraç ettiği mal fiyatlarının, ithal ettiği mal fiyatlarına oranını belirleyen dış ticaret haddi, o ülkenin dış ticaretten kârlı çıkıp çıkmadığını gösteriyor. İstikrar döneminin başında 56.9 olan dış ticaret haddi 1984'te 53'e düşmüştür. Dış ticaret haddindeki gerileme, Türk ihraç ürünlerinin nisbi fiyatlarında düşmeler olduğunu gösteriyor.

Dış ticaret hadlerindeki değişmeler, ihraç mallarının satın alma gücündeki değişiklikleri gösteriyor. İhraç edilen malın birim değeri, ithal edilen malın birim değerini karşılayamadığından daha çok mal ihraç etmek gerekiyor. Bir başka deyişle, dış ticaret haddi gerileyen ülke, dış ticaretten zararlı çıkıyor. Zira, ithal gereklerini karşılayabilmek için daha çok mal ve hizmet satması zorunlu oluyor. Bu ise, kaynakların ucuz bedellerle dışarıya transferi anlamına geliyor. Açıkçası, ihracat ucuza kapatılmış oluyor. Nitekim, üç aylık ihracat verileri de bunu doğruluyor. 1985'in ilk üç ayında ihracat miktar olarak geçen yılın eş döneminin yüzde 3.3 ilerisinde olmasına rağmen, değer olarak yüzde 4 gerisinde kaldı. Öte yandan ihracat içinde sanayi ürünleri ihracatının payının giderek artmasına karşılık, ticaret hadleri itibariyle önemli gerilemenin bu mal grubunda belirlenmesi dikkat çekiyor.

Dış dünyaya kaynak transferi devam ediyor

Şimdi dış ticaret hadlerindeki bu gerilemenin ihracat kaybı olarak ne tuttuğunu irdelemeye çalışalım. Tabloda, dış ticaret hadlerindeki gerilemenin Türkiye'nin ihracatında yol açtığı kayıplar yıllar itibarıyla ve kümülatif olarak gösteriliyor.

Tablonun sonuçları çok ilginç: 1980'lerdeki olumsuz dış konjonktürün Türkiye ekonomisine verdirdiği kayıplar büyük boyutlara ulaşmış. Kayıpları toplam ihracata oranlarsak, 1980-84 döneminde, sabit fiyatla (1973 fiyatları) toplam ihracatın 15 milyar dolar, kaybın ise, yaklaşık 7.3 milyar dolar olduğu, yani istikrar döneminde fiyat hareketlerinden kaynaklanan kaybın ülke ihracatının yüzde 48'ine ulaştığı anlaşılıyor. Bu dönem GSYH'de ihracatın ortalama payı yüzde 11.7 civarında seyrettiğinden, sözkonusu ihracat kaybı dönemin GSYİH'nın yüzde 5.6'lık bir bölümüne tekabül etmekte. İstikrar dönemi boyunca en yüksek kayba ise, ihracat patlamasının gerçekleştiği 1984'te ulaşılmış. 1984'te karşılaşılan kayıp GSYİH'nin yüzde 7'si kadar. Bulunan sayının 1980 öncesine kıyasla üç katı bir artışa tekabül ettiği açık. Bu arada ilginç bir paradoks sergileniyor; dış ticaret hadlerindeki aleyhte gelişim devam ettiği sürece, ihracatta ne kadar yüksek bir performans gösteriliyorsa karşılaşılan kayıp da o kadar yüksek oluyor. Bir başka deyişle, ülkenin ihracat-GSYİH oranı arttıkça, dışarıya kaynak transferi süreci hızlanıyor.

Dış konjonktürdeki olumsuz koşulların devam etmesi halinde, 1985'te ihracat 1984'teki düzeyi aşsa bile, bu ülkenin dış ticaretten kârlı çıktığı anlamına gelmeyecektir. Dışarıya kaynak aktarma süreci, dış ticaret hadlerinin lehte seyrettiği olumlu bir konjontürün geleceği vakte kadar devam edecektir. □

İhracatın yıllara göre seyri

Yıl	Reel İhracat Geliri* (milyon $)	Reel İhracat Kaybı (milyon $)	İhracat Kaybı/İh. (%)	İhracat/ GSYİH (%)	İhracat Kaybı/ GSYİH (%)
1980	1.388.5	-581.0	0.43	5.4	-2.3
1981	2.458 4	-1.178.0	0.48	8.1	-3.9
1982	3.211.8	-1.617.0	0.50	10.9	-5.6
1983	3.625.2	-1.856 2	0.51	11.4	-5.8
1984	4.379.1	-2.057.7	0.47	14.9	-7.9
1980-84	15.023.0	-7.289.9	0.48	11.7	-5.6

* 1973 fiyatlarıyla ihracat geliri

[1] Yaptığımız hesaplamalar, Türkiye'nin ihracatının ülkelere göre yoğunluk endeksinin 1983'ün ilk üç ayında 0.26 iken 1984'ün eş döneminde 0.29'a yükseldiğini gösteriyor. Aynı şekilde mallar göre yoğunluk endeksi de 0.18'den 0.21'e yükselmiştir. Her iki endeks değerinin sıfırdan giderek uzaklaşması, Türkiye'nin ihracatının mal ve ülke bazında çeşitliliğinin azaldığı anlamına geliyor.

[2] Türkiye'nin 1984 yılı toplam 7.1 milyar dolarlık ihracatının yaklaşık 1 milyar dolarlık bölümü hayali ihracat nedeniyle karşı ülkelerin kayıtlarında yer almıyor. Bu değer gerçekleşen ihracattan düşüldüğünde sözkonusu oran yüzde 12.8'e düşüyor. Ancak bu konu tartışmalı olduğundan resmî verilerden gidilerek hesaplanan oranın geçerli olduğu kabul ediliyor.

[3] Türkiye'ye benzer ülkelerde sözkonusu oranlar 1983 yılı itibarıyla sırasıyla şöyle:
G.Kore: % 36.5, Arjantin % 9.8, Meksika: % 19.5
Kolombiya: % 10.7 ve Brezilya: %7.6

Değişiklik tasarısını nasıl değerlendirdiler?

Hak-İş: Biz yedek lastik değiliz
Otomobil-İş: Türk-İş gücünü göstersin

TANIL BORA

Türk-İş Genel Teşkilatlandırma Sekreteri Orhan Balaban, hükümetin çalışma hayatını düzenleyen yasalarla ilgili değişiklik tasarılarının tamamen Türk-İş'in eylem programını engellemeye dönük olduğunu söylüyor. Hak-İş Konfederasyonu Genel Sekreteri Hüseyin Tanrıverdi aynı kanıda değil. Bu girişimlerin bir bütün olarak sendikacılık hareketine karşı olduğu kanısında: "Almanya'da solcu bir kişi memuriyete alınmaz. Ama Komünist Partisi'ne "sen istediğin gibi faaliyettesin" denir. Bizde de sendikacılık bu hale getirilmek istenmektedir" diyor.

Hak-İş yöneticilerine göre, durumun bu noktaya gelmesinde Türk-İş'in tutumunun da ciddi bir payı var. Onlara göre Türk-İş'in hükümete öze ilişkin olmayan noktalarda öneriler getirmesi bu tasarının hazırlanmasını davet etmiş oldu. **Hak-İş**'e bağlı **Öziplik-İş** Sendikası Başkanı Mehmet Er, Türk-İş'in % 10 barajını aşmayan sendikaların itiraz hakkının kaldırılması için girişimde bulunduğunu, dolayısıyla hükümetle olan ilişkilerinde bir yandan da kendi tekelleşme isteğini gerçekleştirmeye çalıştığını söylüyor. Bütün bunlara rağmen, Hüseyin Tanrıverdi, şimdi, en büyük mücadeleyi verme görevinin gene Türk-İş'e düştüğünü vurguluyor: "Mademki Türk-İş bütün heyetlerde yer alan, en fazla işçiyi temsil eden işçi kuruluşudur! Madem biz ne söylersek söyleyelim TRT'nin, basının gözü kulağı bize kapalıdır." **Bağımsız Otomobil İş** Sendikası Genel Başkan Yardımcısı İlhan Dalkılıç da aynı kanıda: "Aslında Türk-İş'in gerçekten gücü vardır. Ama bunu kullanamamaktadır. Çünkü senelerden beri hükümetlerle müşterek çalışır. Geleneksel bir metodları vardır: Bütün önemli ama bitmeyecek işleri komisyonlara havale edip bekletirler, başka da bir şey yapmazlar. Oysa şimdi etkin olup güçlerini göstermeleri gerekir."

Yeni yasa tasarısında, **Türk-İş** yönetiminin en fazla tepki gösterdiği konuda, yani YHK, SSK gibi kuruluşlardan Türk-İş'in çekilmesi halinde ondan sonra gelen konfederasyonun temsil hakkı kazanması konusunda ise **Hak-İş** yöneticileri ilkesel bir tavır alıyorlar. **Öziplik-İş** Başkanı Er, "Biz hükümetin yedek lastiği değiliz. Bu hüküm, 'Ey **Türk-İş**: sesini fazla çıkarırsan senin yerine **Hak-İş**'i çağırırım' demektir. Bu anti-demokratik bir yaklaşımdır. Bunu kabul etmeyiz" diyor. Genel Sekreter Tanrıverdi gene bir otomotiv tabiri kullanarak "Biz stepne değiliz" derken, bu konuda **Hak-İş**'in yaklaşımını şöyle açıklıyor: "Bizim temel prensibimiz, tüm işçi kuruluşlarının üye sayılarının nispetinde komisyonlarda temsil edilmesidir. Türk-İş'in beş temsilcisi varsa, bizim de meselâ bir temsilcimiz olsun." **Öziplik-İş** Başkanı Mehmet Er "Seçim yapmakla demokrasinin işlerliğe kavuşmuş sayılmayacağını" belirterek, bu temsilî modelin mutlaka hayata geçirilmesi gerektiğini vurguluyor... □

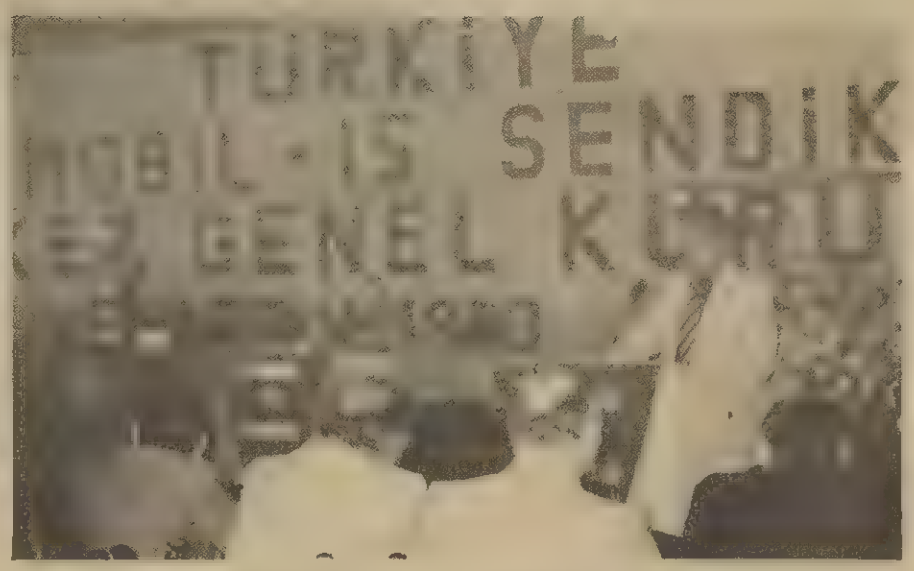

Sadık Şide:
Ben dünkü adam değilim

— Gerek basında, gerekse sendika çevrelerinde size en sık yöneltilen eleştiri, bakanlık döneminizde çıkan, altında imzanızın bulunduğu yasal çerçeveye bugün karşı çıkıyor olmanız. Bu bir tutarsızlık ve taleplerinizi gerçekleştirmekte bir güçsüzlük anlamına gelmiyor mu?

— Zavallılar bunlar! Olan bitenden haberdar değiller. Bizim bugün mücadelesini verdiğimiz on konunun hiçbiri bizim zamanımızda gündemde değildi. Bu zavallı adamlara cevabım, fazla nefes tüketip fazla açıklama yapmaya da değmez; daha dikkatli olsunlar, olayları daha yakından izlesinler, gazeteleri daha dikkatil okusunlar.

— Gene sendika çevrelerinde merak konusu olan: siz 12 Eyül'den sonra kurulan kabinede şahıs olarak mı, Türk-İş'in temsilcisi olarak mı yer almıştınız?

— Bu sorulara cevap vermem ben. Bu sorulara tarih cevap verir.

— Peki, her ne kadar bugün gündeme getirdiğiniz noktaların bakanlığınız dönemindeki yasal çalışmalarla ilgili olmadığını söyleseniz de, genel olarak Türk-İş'in karşı karşıya bulunduğu ve zorluklarla karşılaştığı yasal çerçeve, sizin de içinde bulunduğunuz Bakalar Kurulu'nun döneminde hazırlanmadı mı?

— Bu, geçmiş dönemle ilgili bir konudur. Varsa konuyla ilgili sıkıntısı olan, Cumhurbaşkanı'na sorsun. Dönemin sorumluluğu, zirvedeki kişi olarak ona aittir.

— Dolayısıyla o zamanki hükümetin de mi bu yasal çerçeveyle ilgisi yok?

— Hiç alâkası yok. Milli Güvenlik Konseyi yapmıştır kanunları. Şide nerde, kanunlar nerde, olaylar nerde? Onun için zavallılar diyorum. Milli Güvenlik Konseyi'nin müzakere ettiği kanuna Sadık Şide nasıl ulaşacak ki? Öyle aptal laf olur mu; öyle salak laf olur mu? Ne cevap vereceğim ben bunlara?

— O zaman sizin rahatlıkla cevap veremeyeceğiniz bir konuda eleştiri yöneltilmiş mi oluyor?

— Tabiî. Beni hiç ilgilendirmeyen konulardır. Ben bakanlığım zamanında da, şimdi de işçinin hizmetinden bir santim ayrılmamış bir insanım. Ben dünkü adam değilim. Yarım asırlık adamım ben. Bu laflar saçmasapan laflardır, cevap vermeye değmez. □

Sorumluluk Türk-İş'in mi?

BAYRAM MERAL*

Türk-İş yönetimi samimi bir diyalog ve işbirliği arzusunun sonucu olarak çalışma yasalarıyla ilgili değişiklik önerilerini Bakanlığa iletmişti. Şimdi, bu tutumundan dolayı Bakanlıkça adeta cezalandırılmaktadır. Bakanlık, hazırlamış olduğu değişiklik taslaklarının, Türk-İş'e danışılarak ve onun önerileri de nazara alınarak meydana getirildiğini ısrarla vurgulamaktadır. Bu konuda, sorumluluğunu Türk-İş'e yüklemek için bir fırsat aramış ve bulmuş gibi görünüyor. Ancak, bilinmesi gerekir ki, Bakanlık Türk-İş'in çok geniş ve ayrıntılı öneri paketi içinden tek başına ele alındıkları vakit hiçbir önem taşımayan -birkaç noktayı seçip alarak kendi niyetlerinin ifadesi olan ve asıl üzerinde durulması gereken unsurlarla birleştirerek bu taslakları ortaya çıkarmıştır. Bu tutum, Türk-İş'in işbirliği ve diyaloga açık tutumunu kırmaktan ve çalışma hayatında kesin ve sert karşıtlıkları körüklemekten başka bir sonuca hizmet etmez.

Demokratik hukuk devletinin ana ilkelerinden biri, idarenin yargı denetimine açık olması ve demokratik kitle örgütlerinin denetim işlevlerini özgürce sürdürebilmeleridir. Bakanlığın açıkladığı değişiklik taslakları, bu yöndeki gelişimi tersine çevirici yeni unsurlar getirmektedir. Yargıç denetiminde yapılmış ve onaylanmış özgür sendika seçimlerinin iptali için, Bakanlığın "her zaman" dava açabilme yetkisi öngörülüyor. Yani, yargıca güvenilmiyor, genel kurula güvenilmiyor, yalnızca Çalışma Bakanlığı'na güveniliyor. O zaman sormak gerekir kimseye güvenmeyen Çalışma Bakanlığı'na kim, nasıl güvensin? Besbelli ki amaç, sendikaların varlığından ve özgürce faaliyet göstermesinden korkulduğu için, sendika yöneticilerinin başında sözde bir demokles kılıcını sürekli kılmaktır.

Tasarıların yazılı metinlerinde olmamakla beraber, Bakanlık 10 yıl fiili hizmeti olmayan yöneticilerin hapisle cezalandırılacakları yolundaki tehdidini basına yaymaktadır. Bilinmelidir ki, sendika yöneticiliği, bir ikbal makamı değil, toplumsal bir görev ve hizmet yeridir. Dolayısıyla bu tür bir tehdidin anlamı bulunmamaktadır. Hizmet etmek isteyen için, üyelikle başkanlık arasında fark yoktur. Ancak, sendika örgütlerinin diledikleri kişileri yönetici seçmeleri yolundaki uluslararası kuralı çiğneyen böylesine bir düzenlemeyi onaylamak imkânı da yoktur. Bu yolla, sendikalardan "kurtulabilmeyi" ummak değil 10 yıl, 10 ay bile devlet adamlığı ve politikacılık deneyimi geçirmemiş kadrolardan oluşan bir siyasal iktidardan beklenebilir.

Kaçakçılığın, vurgunculuğun önündeki bürokratik engellere bile tahammülleri olmayanların, sendikaları bürokrasi ağı içinde boğmaya ve sendikacıları birer devlet memuru gibi görmeye yönelik tutum ve anlayışları ibret vericidir. Polonya'daki gibi resmî sendikaların alternatifi, Şili'deki gibi bir başka yolla esirleştirilmek istenen sendikalar değildir. Walesa'nın bağımsız sendika hareketine alkış tutanlar, eğer bunda samimi iseler ülkemizde de özgür ve bağımsız sendika hareketine tahammül etmek zorundadırlar. □

** Yol-İş Genel Başkanı*

Üniversiteye giriş sınavına hazırlıkla başlayıp, sınavda doruğa ulaşan gerginlik, üniversite hayatında da ardarda gelen vizeler ve atılma korkusuyla sürüyor. İstediği dalda öğrenim görmek nasıl öğrencinin elinde değilse, puan hesaplarına katılmışsa; öğrenim hayatında da, öğrenciye bırakılmış, hareket alanı, önceden belirlenip sınırlandırılmamış bir faaliyet tarzı yok. Geçtiğimiz öğrenim döneminde bu çerçeveyi zorlamaya çalışanlar oldu. Okulların ve çerçeveyi zorlama çabalarının tatile girdiği bu dönemde, toplu bir değerlendirme yapmaya çalıştık...

"Eğitilen" Gençlik

M.ŞENOL/T.BORA

Bu yıl üniversite giriş sınavlarına 480 bin kişi katıldı. Bunların yaklaşık 90 bini çeşitli üniversitelere yerleştirilecek, kalanlar ise ya hayata atılacak ya da şansını bir sonraki yıl deneyecek.

Peki kazanan öğrenciler nasıl kazandı? Kaybedenler niye kaybetti. Bunlara verilecek cevap sınavın yapısının ve öğrenci eğitim düzeyinin karşılaştırmalı bir incelemesini gerektiriyor. Bunun için de önce ortaöğretime, ağırlıkla da liselere bakmak gerekiyor. "Lisede verilen eğitim üniversiteye girmeye yarar mı?" Her sınavda bu soru gündeme geliyor ve lise eğitiminin bu sınav için yetersiz olduğu söyleniyor. Halbuki, bu sorudan **önce** "lise sadece üniversiteye girmeye mi yarar?" konusu üzerinde durmamız gerek. Çünkü bu da bir **sorun;** hattâ üniversite kapıları önünde bu kadar çok yığılmanın olmadığı geçmiş yıllarda, özellikle yönetim kademelerinde tartışılan önemli bir sorun...

Türkiye'de eğitimden sorumlu yetkililer eğitimi düzenlerken "ülke ihtiyaçları" gibi bir ölçütten kalkarak hareket ettiklerini söylüyorlar. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu "ihtiyaç" tecrübeli, bilgili ve ülkeyi **yönetecek,** inşa edecek elemanlar olarak belirlenmişti. Dolayısıyla eğitim ilkokuldan başlayarak sonu üniversitede bitecek bir zincir şeklinde düşünülmüştü. Yedi yaşında ilkokula başlayan çocuk bütün bu aşamaları geçtikten sonra üniversiteye girecek ve vatanına "hayırlı" bir insan olarak hayata atılacaktı. Bu eğitim kavrayışı, doğal olarak eğitimin son noktası olan "üniversite eğitiminin" fazlaca vurgulanmasını da getiriyor.

"Tûba Ağacı Nazariyesi"

İlk öğretim mi, yüksek öğretim mi? Bunların hangisine ağırlık verilmeli? Böyle bir seçeneği dayatan bir eğitim anlayışının olduğu bir ülke Türkiye. Tanzimatla başlayan bu tartışmanın formüle ediliş biçimi ise sonunda **politik** bir içerik taşıyor: "Elit bir zümrenin eğitiminden, yaygın halkın eğitimine mi, yoksa halkın eğitiminden çıkacak lider kadronun eğitimine mi ağırlık ve öncelik verilmelidir? (E.Özgüven, "Türkiye'de Üniversiteye Girişle İlgili Uygulamalar" **DTCF Dergisi,** 1976).

Tercih ise açık. Ülkeyi yönetecek lider kadroyu üniversiteler yetiştireceğine göre, eğitimin bu kademesine ağırlık verilmelidir. Yani toplumun (tabanın) eğitilmesi gereklidir, bunu da elit bir kadro yapabilir.

Bu tercihin adı **Tûba Ağacı Nazariyesi.** Tûba ağacı kökleri havada, dalları yerde olan cennetteki bir ağaçtır! Türkiye'de şimdiye kadar uygulanmış üniversiteye giriş sınavlarının yapıları ve gerekçeleri hep bu "nazariye"ye göre düzenlenmiştir. Geçmiş sınavlara kısa bir bakış, şimdiki sistemin yapısını ve açmazlarını anlamamıza da yardımcı olacaktır.

1930'ların olgunluk sınavları

Eğitimi düzenleyen Milli Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren üniversiteye girişi de düzenlemeye başladı. Bunun için lise diploması almış öğrencilere Olgunluk Sınavları adı altında bir sınav daha uyguluyordu. Olgunluk Sınavları'nın gerekçesi Talimatname'de şöyle açıklanmıştı: "Yüksek tahsilin aradığı değer ve kabiliyetteki kişileri seçmek..." Bu sınavlar, başlarda aksaksız gidiyordu. Liseyi bitirenler, fazla zorlanmaksızın Olgunluk Sınavını da başarıyor ve üniversiteye giriyorlardı. Ancak bu "sınırsız" geçiş, üniversitelerde yakınmalara yol açtı: Öğrencilerin "nitelikleri çok düşük"tü. Üniversitelere göre bir tedbir almak gerekiyordu, ama bu tedbirleri alacak alan kendileri değil, Milli Eğitim Bakanlığı'ydı. Madem liseleri kurup, üniversiteye öğrenci yetiştiren Bakanlık'tı, "geçişi" sağlayacak olan tedbirleri de Bakanlığın bizzat alması gerekiyordu. Çünkü Bakanlık kendi varoluş amacını, resmî eğitim zinciri içinde "öğrencileri üniversiteye sokmak" olarak belirlemişti. Eğer böyle "amaç" olmasaydı, üniversiteler öğrencilerini kendileri seçebilirlerdi.

Liseler de kuruluş amacını "üniversiteye eleman yetiştirmek" olarak tanımlıyordu. Bunun için "orta seviyede genel kültüre sahip öğrenci" yetiştiriyordu. Bu kadarlık bir "genel kültür" üniversitelerde şekillenecek ve nihaî olarak meslekî bir formasyonla "kullanılabilir" hale gelecekti. Bu yüzden, lise sınav yönetmeliği biraz daha sertleştirildi ve 1939 yılında fen ve edebiyat kollarında okuyan öğrencilerin kendi branşları dışında derslerden de sınava girme zorunluluğu getirildi.

Bütün bunlara rağmen Olgunluk Sınavları'nın da, o koşullara göre eleştiriye uğrayan yönleri vardı. Bu sınavlar da, bugünkü gibi merkezî olarak yapılıyor ve hangi okulun lise programını ne kadar okutabildiğine bakmaksızın eğitimin "denk şartlar altında" yapıldığı varsayımına dayanıyordu. Yine bugünkü gibi, Bakanlığın uyguladığı bu sistem, tartışmalara kapalı ve duyarsızdı ve bazı yıllar Olgunluk Sınavı sorularının önceden çalındığı haberleri yayılırdı. Konunun bu yönü açısından da bir değişiklik bulmak mümkün değil.

İlk öğretime mi, yüksek öğretime mi ağırlık verilmeli? Bu tartışmada devletin tercihi açık: Ülkeyi yönetecek lider kadroyu üniversiteler yetiştireceğine göre, eğitimin bu kademesine ağırlık verilmelidir.

1955 yılına kadar uyulanan Olgunluk Sınavları, lise diploması alanlardan "isteyenler"in girebileceği türden bir sınavdı. Bu ikili sınav sistemi, 1955'te teke düşürüldü ve bir anlamda, herkesin Olgunluk Sınavı'na girmesi mecburi hale getirildi. 1958 ve 1968 yönetmelikleriyle daha da pekiştirilen bu yaklaşım, lisede okuyan her öğrencinin "üniversiteye girecek"miş varsayımından kaynaklandığı için, lise eğitiminin de yeniden düzenlenmesini gerektiriyordu. Sınavın kapsamı genişletildi, değerlendirme ölçütlerinin saptanması lise yönetimine bırakıldı. vb.

Üniversiteye giriş sınavına lise açısından bakıldığında sorun ve tercih çok açık beliriyor. Önceden "orta seviye genel kültüre sahip" öğrenci yetiştirecek olan liseler, bu yönetmeliklerle "sadece yüksek öğretim kurumlarına öğrenci hazırlayan bir fonksiyona" sahip oldular (Devlet Lise Sınavlarının Okullarca Tertiplenmesi, **Tebliğler Dergisi,** 19 Mayıs, 1958, No: 1008). Artık liselerde yalnız yüksek öğretime hazırlayan programlar uygulanacaktır.

O halde sorun nerede?

Üniversiteye giriş sınavı yapma ihtiyacı, öğrenci sayısının çoğalması sonucu doğmadı. 1930'lardan beri üniversitelerin bir şikâyeti vardı; lise mezunlarının üniversitede yetersiz olduklarını söylüyorlardı. Bakanlık sorunu çözemedi. Çözemezdi de; 1960'larla Türkiye'de esen "demokratikleşme" rüzgarı, "tûba ağacı"nın tekrar tersine çevrilmesi gereğini ortaya çıkardı. Bu sefer "tedbirleri" uygulayan üniversitelerdi. Alınan tedbirlerden birinci derecede önemli olanı, adayların lise bitirme dereceleriydi. Hangi koldan mezun oldukları ikinci dereceden bir ölçüttü. Kendi içinde iyi işleyen bu sistemi tökezleten, bu sefer öğrenci sayısının artması oldu. Üniversiteye geçişin kontrolü Bakanlıkta olduğu sürece kısıtlı olarak artırılan lise sayısı, üniversiteler kendi öğrencilerini seçmeye başladıktan sonra artmaya başlamıştı. Aday sayısının artışı daha hızlı bir sınav ve sınav değerlendirme yöntemi gerektiriyordu. Bulunan yol "objektif testler" oldu. Objektif testlere geçiş tamamen "teknik" bir nedenle olmuştu, sadece sınavı değerlendirenlere bir kolaylık sağlıyordu. Ya liseler? Bütün lise müfredatı, öğretmenlerin bilgiyi verme biçimleri vb. "test yöntemine" göre yeniden ele alınmış mıydı? Hayır. Liselerde eğitim eski biçimiyle devam ederken, üniversite adayları üniversiteye girmek için test sınavları ile karşı karşıya kalıyorlardı. Bu durum, sınavları kazanamamak gibi bir sonucu ortaya çıkaracaktı, çıkardı da. Üniversiteyi kazanamayan lise öğrencisi "orta seviyede genel kültüre" sahip olduğu için, ilk başlarda devlet kademelerinde iş bulsa bile daha sonra bu olanağı da kaybetmeye başladı. Çünkü lise mezunlarının sayısı çoğalmaya başlamıştı.

70'li yıllara girildiğinde artık iki sorun vardı: Test sınavı ve kazanamayanlar. Tekrar düşünmek gerekiyordu. Evet, liseler öğrencilerini üniversiteye hazırlıyorlardı, ama "giriş sınavları" hiç hesapta yoktu. Giriş sınavlarında ise kalabalık öğrenci kitlesi eşit olmayan bilgileriyle ön-

☞

ce "eleme", sonra da "seçmeye" tâbi tutuluyordu. Bundan sonra her şey arka arkaya geldi. Önce piyasayı test yöntemini öğreten kitaplar doldurdu, sonra özel dersaneler ortaya çıktı. Adaylar büyük bir hızla çoğaldı; bu durum karmaşık bir "tercih sıralaması" sistemini ortaya çıkardı... Ve üniversiteye giriş sınavları, genel eğitim politikasının doğurduğu bir "gayri meşru çocuk" olarak kendi başına bir kurum haline geldi: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, ya da kısa adıyla ÖSYM...

İdeal mi?

ÖSYM Başkanı Altan Günalp'e göre, bugünkü sistem "ideal bir çözüm." Her yıl 300 bin kişiyi açıkta bırakan bir sistemin neden ideal olduğunu sorarsanız cevabı da hazır: "Bizim şartlarımız içinde sınav sistemimiz en ideal çözümü verir." Eğer şartları veri kabul edip düşünürsek gerçekten bu sınav sistemi "ideal." Üstelik bunun bir başka nedeni de Avrupa ve Amerika'nın birçok yerinde benzer bir sistemin olması. Buralarda "aynı şartlar" yok gerçi, ama rahatlıkla bir "gerekçe" olarak gösterilebiliyor. Peki bu sistemin ideal yanından öte kendi içinde sakıncaları yok mu? Bu soruya yetkililerden cevap almak, sistem ideal (yani teknik) olarak düşünüldüğü için mümkün değil. Tabiî bu, giriş sisteminde sakıncalar yok anlamına gelmiyor.

ÖSYM'nin amacı "üniversitede başarılı olacak en iyi öğrencileri seçmek" olarak saptanmış. Bu "en iyi"nin bir değer yargısı olduğu muhakkak. Ancak sınavda bunu ölçen tek araç "test soruları." Bu sorulardan bazıları "fen" dalını ölçüyor. Örneğin 30'a yakın matematik sorusu var. Bu sorularla bütün matematik bilgisi yoklanıyor. Matematiğin, geometri, cebir, trigonemetri vb. konuları kapsadığını düşünürsek, bu 30 soru matematiği temsil edilebilir mi? Aynı soruyu fizik, kimya, biyoloji vb. için de sorabiliriz.

Öte yandan değişik ağırlıklı olmak üzere bu fen puanına göre öğrenci alan birçok bilim dalı var. Bu puanlarla ölçülen "başarılı olma nitelikleri", acaba üniversitedeki bölümlerde başarılı olmak için gerekli olan öğrenci niteliklerini de içerebilir mi? Tıp ve jeolojinin, ziraat ve inşaatın programları başka; öğrencilerde aradığı genel ve özel nitelikler bambaşka... Ama aynı türün değişik ağırlıklı puanlarıyla öğrenci almak zorundalar. Bundan tek sonuç çıkıyor: Testler, ancak adayı **elemek** için kullanılabilir. Oysa ÖSYS, öğrencileri üniversiteye "sokmak" için kullanılıyor.

Testlerin bir başka açmazı, öğrenciden istediği bilginin isteniş biçiminde. Örneğin fizik soruları bölümünde, gerilim, akım, şiddet, direnç gibi **bir** formüle bağlı sorular var. Eğer formül hatırlanırsa, bu **kavramlar** bilinmeden bu soruların tümü cevaplanabilir. Ezbere dayalı bu bilgilerin ne derece bilgi sayılabileceği bir başka soru...

Belki bunlardan önemli bir soru, şimdiki sistemin güvenilirliğini tartışma konusu edebilir. **Aynı** sınavı, öğrencilere belirli bir dinlenme süresi verdikten sonra **yeniden yapsak** adayların puanları ve başarı sıraları **aynı kalacak** mı acaba? Bu soruyu şimdiye kadar iki kişi düşünmüş ve araştırmalarının sonucunda "üniversiteye giriş testlerinin güvenilirliğinin çok yüksek olmadığı" ortaya çıkmış.

Bütün bunlar toplandığında aslında ortaya ürkütücü bir tablo çıkıyor. Varolan koşullar altında "en ideal" olarak tanımlanan üniversiteye giriş sınavları, hiçbir kritere bağlı olmadan öğrencileri sıralıyor, bununla da yetinmiyor "sen şu üniversiteye lâyıksın" diyebiliyor. Prof. Dr. Fuat Turgut'un söylediği gibi "Türkiye'de giriş sınavlarında uygulanan hiçbir kriterin ne gibi yeteneklerden oluştuğu henüz saptanmış değil..." □

Öğrenciler, dersaneler...

Üniversiteye girişte öğrencilerin karşılaştığı soruların "test" biçiminde olması, liselerde de buna dayalı bir eğitim yapılmadığı için, öğrenciler test yöntemini öğreten dersanelere yığılıyor. Bu özel dersaneler, sınav sorularını "analiz" ederek öğrencilerine yardımcı oluyor, ama giriş sınavında daha baştan eşitsizlik yaratıyor. Okullarda böyle bir çabanın olmaması da özellikle büyük şehirlerdeki öğrencilerin dersanelere hücum etmesine yol açıyor.

Öğrenciler girecekleri sınavın kendi iç mantığı hakkında etraflıca düşünmedikleri için soruların amacını "bir sıralama yapmak" olarak görüyorlar. Kaldı ki, sınavı düzenleyenler de soruları niçin sordukları sorulduğunda, "başarı ve yetenek" gibi cevaplar veriyorlar. Öğrenciler sınavın bu sıralamayı da hakkıyla yapmadığını söylüyorlar. Çünkü böyle bir sıralama için yeterli homojen bir eğitim liselerde verilmiyor.

Olanak ve fırsat eşitsizliği giriş sınavlarının en önemli açmazı. Ama bu yıl bir başka "eşitsizlik" daha yaratıldı. ODTÜ ve Boğaziçi üniversiteleri için yüzde 25'lik bir dil barajı getirildi. Buna göre öğrenciler matematik-fen puanı tutsa bile, yabancı dilde Türkiye'nin ilk yüzde 25'ine giremezlerse bu üniversitelere giremeyecekler. Öğrenciler bu barajın ODTÜ ve Boğaziçi'ni "kolejlerin bir devamı haline

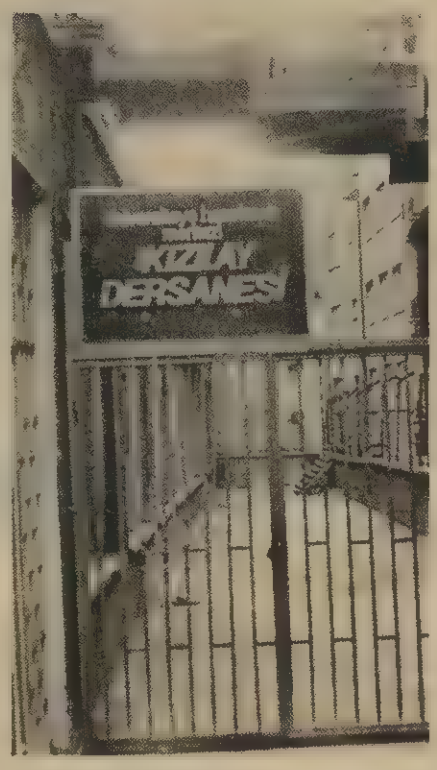

getireceğini" söylüyorlar. Bir ay önce açıklanan bu baraja ilişkin olarak bir kısım öğrenciler YÖK'e dilekçeler yazmışlar, imza toplayıp ÖSYM'ye gitmişler, ama tek ders sınav hakkı için Meclis'e giden öğrencilerin başına gelenleri düşünüp bu çabaları ileri götürememişler. Dersane hocalarına göre bu baraj "gerekliydi", çünkü "üniversitelere daha seviyeli kişilerin alınması" daha doğru. Ancak bunun daha önceden duyurulmaması buraya girmek isteyen öğrencilerin "daha fazla çalışmasını" engellemiş durumda.

Son üç yıldır giriş sınavlarında lisedeki başarı da hesaba katılmaya başlandı. Orta Öğrenim Başarı Puanı (OÖBP) öğrencilere göre tamamen işlevsiz. Çünkü bu puanın nihaî puana etki derecesi yüzde 7. Birinci sınav da yüzde 5'lik bir etki yapıyor. Böylece ikinci sınavın yüzde 88'lik bir ağırlığı oluyor ki, bu da tüm "geleceğin" bir sınavla belirlenmesi demek. Çünkü öğrenciler için üniversiteye girememek gerçekten "korkulu bir rüya". Büyük bir çoğunluk, eğer kazanamazlarsa, bir yıl çalışıp bir daha girmeyi düşünüyor. İlk seferde girememek, yaratılan rekabet ortamının bir sonucu olarak "ele güne karşı" bir mahcubiyet yaratacağından "en azından açıkta kalmamak için" çok düşük puanlı yerleri tercihlerinin sonuna ekliyor. Üniversiteye hazırlanmasını dersane hocasına bırakan öğrenci, tercihini nasıl yapacağını da hocasına bırakıyor ve sonunda "gönüllü olarak" bütün sorumluluklarını üzerinden atıyor. ÖSYM, yarattığı "panik ortamıyla", böyle bir sonucu rahatlıkla kabul ettirebiliyor öğrencilere...□

Liselerde test çalışmaları yeterli değil

Prof. Dr. Ethem Özgüven, ilk merkezî üniversiteye giriş sınavını gerçekleştiren ekibin başkanıydı. Sınavda sorulacak test sorularının "sorulabilecek" düzeyde olup olmadığını saptayan Ethem Özgüven, şu an Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Başkanı. Kendisiyle üniversiteye girişte uygulanan test yöntemi üzerine konuştuk.

— Öğrenciler liselerde test yöntemine hazırlanmadan, giriş sınavlarının aniden test yöntemi ile yapılması başlangıçta sorun çıkarmadı mı?

— Tabiî, başlangıçta büyük sorun oldu. Alışık değillerdi öğrenciler. Aynı yıllarda birçok test kitapları yayımlanmaya başladı. Bunlar testin ne olduğunu anlatan kitaplardı. Bayağı iyi para kazandılar. Ama bu kitaplardan öğrencileri ne kadarı yararlandı, herkes okuyabiliyor muydu, burası tartışılmalı. Sonradan bildiğimiz gibi dersaneler çıktı. Bundan sonra şikayetler ÜSYM'ye ulaştı. İlk önce çözüm olarak sorulan testlerin okullara gönderilmesi düşünülmüştü. Liseler bu gönderilen testleri nasıl kullandılar bilmiyoruz. Ama son dönemlerde parayla gazetelere satılıyor. Artık test yadırganmıyor. Ama bir ölçüde. Liselerin test çalışmaları yeterli değil.

— Sorular hangi kriterlere göre hazırlanıyor? Ve bu kriterler neyi ölçüyor? Örneğin, yaratıcılık, çalışma isteği gibi nitelikler sınavda nasıl ölçülebilir?

— Şimdi, eğitim hedeflerinin genel kabul görmüş bir sınıflandırması var: Bilgi düzeyi, kavrayış düzeyi, yorumlama düzeyi, analiz, sentez ve değerlendirme. Sınavlarda ağırlık bilgi düzeyinin ölçülmesine veriliyordu, şimdi de kavrayış düzeyine ağırlık veriliyor. Halbuki başka hedefleri de gözönüne almak lazım. Ama bunları yapmak çok güç. Hem masraflı, hem de üzerinde çok oturup düşünmek lazım. Aynı şekilde sınavlarda sadece sosyal ve fen'e ağırlık verildiği için eğitimin genel hedefleri de sınırlanıyor. Örneğin,

Öğrenci "ben ne olmak istiyorum" diye sormuyor da, "ben ancak 300 puan alırım, demek ki şu bölüme girebilirim" diyor.

resim dersi sınavlarda soru olarak sorulmadığı için, liselerde bu ders hiçbir önem taşımıyor. Bunu önlemek için ikinci sınav performansı ölçen bir hale getirilebilir.

— Giriş sınavının geçerlilik derecesi nedir sizce?

— Sadece başarı ve yeteneği değil, değişik nitelikleri de ölçmek gerekli. Örneğin benim yaptığım bir araştırmada sınavların geçerlilik derecesi oldukça düşük çıkmıştı. Lise başarısının katılması halinde bu oran daha da yükseliyor. Örneğin bizim araştırmada üniversiteye giriş sınavlarını kazanamamış, ama lisede başarılı olduğu için kontenjandan girmiş öğrencilerle, sınavı kazanarak gelmiş öğrencilerin başarı derecesi aynı. Bu da tabiî testin geçerlilik düzeyini azaltıyor, sadece iki düzeyi ölçtüğü için...

— Peki sınavların güvenirliği ne kadar? Aynı sınav bir kere daha yapılsa, sonuçlar aynı mı olur?

— Tabiî, testler aslında nihaî hale gelene kadar önceden denenmeli. Her sorunun güçlük derecesini ve bilenle bilmeyeni ayırt etme gücünün sınanması gerekli. Ama sorular hemen bir hafta içinde basıldığı için böyle bir işleme tâbi tutulmuyor. Bu gizlilik içinde bu imkânsız.

— Giriş sınavları adaylara, "sen başarılsın ve şu bölüme lâyıksın" diyebilir mi bu haliyle, yoksa sadece bir sıralama mı yapabilir?

— Şimdi, bu kadar çok kişiyi sınava soktuğu için seçeneksiz. Üstelik de yıldan yıla gelişmekte olan bir sınav. Lise başarısı hesaba katılıyor, puan türleri çeşitlendiriliyor.

— Ama öğrencilerin ilerde hangi mesleği seçeceklerini bu testler belirliyor. Öğrencinin bu konuda bir şansı yok gibi.

— Evet, burda haklısınız. Öğrenci "ben ne olmak istiyorum" diye soru sormuyor da, "ben ancak 300 puan alırım, demek ki şu bölüme girebilirim" diyor. Bizim araştırmamızda istediği yere giren öğrenci oranı yüzde 33 dolaylarındaydı. Ama üniversite rektörlerinin öğrenci alma yetkisini ÜSYM'ye devretmişler. Yani artık ayrı ayrı sınav yapmak mümkün değil...

— Peki siz, bölüm başkanı olarak ÜSYM'nin gönderdiği öğrencilerden memnun musunuz?

— Bizim bölümün puanı çok düşük. Öğrencilerin çoğu zaten bir yere giremeyiz diye burayı yazmışlar. Öğrencilerimizin çoğunun burayı istemediğini sanıyorum...

— Çok teşekkürler Sayın Özgüven...□

NİÇİN Öğrenciler meclis yolunda

Yükseköğrenim gençliği için en önemli depresyon sebeplerinden biriydi, okuldan atılmak. Bu tedirginlik, öğretim yılının ikinci döneminde, Türkiye'de öğrenciler açısından pek alışılmadık bir ilişki tarzını gündeme getirdi: TBMM'ne giderek milletvekilleriyle diyalog kurmak, dertlerini anlatıp **kalıcı** çözüm istemek.

"Demokrasinin işlerlik kazanması" yönünden bu yeni ilişki türünün olumlu bir tınısı vardı gerçi; ama meclise gitmenin kurulamayan, cevap alınamayan, izin verilmeyen bir dizi ilişkinin ikamesi olduğunu düşünürsek bu konuda iyimser olmak güçleşiyor. Meclis'e giden öğrenciler YÖK'le, okul yönetimiyle konuşamadıkları için buraya geldiklerini ve meclisin "son umutları" olduğunu söylüyorlardı. Ne için "son umut"?

Okula geri alınmak, affedilmek için değil pek. Bazı öğrencilerin gözaltına alınmasıyla sonuçlanan, iki ay önceki meclis kampanyası döneminde İzmir'den gelen öğrenciler, "bu girişimlerinden fazla bir şey beklemediklerini, maksadın kamuoyunu haberdar etmek olduğunu" söylemişlerdi.

Kamuoyunun somutlandığı merci, yani meclis ne yaptı?

Meclis'teki üç partiden çeşitli milletvekilleri bu konuya af dışı kalıcı çözümler getirmek için muhtelif yasa tasarıları hazırladılar. Ama öğrencilerin meclise gitmekteki asıl amaçları, hiçbir sorun çıkmasa bile onları biraz olsun huzura kavuşturacak, rahatlatacak olan şey, meşrulaşmaktı. Atılan bir genç, Yalçın Işık, "Bizim hiçbir düşüncemiz olamayacağını düşünüyorlar, hep eskiden her şeyin daha zor olduğunu anlatıyorlar" diyor: "Üniversiteye giren bir kişi kaç tane sınav atlatmış, beş milyon kişiyi geçmiş, sonra bu insana hiçbir şey düşünmeden tembel ve başarısız gözüyle bakıyorlar".

Atılan öğrencilere yerleşik bakış açısı, son dönemde gençliğe genel bakışın bir parçası. Atılan öğrenci, o kadar haktan yararlanamayan, kendisi için yapılan onca yatırımı heba eden bir sorumsuzluk örneği. Toplu atımlardan endişe edenlerin de asıl kaygısı, üniversiteye toplu alım-toplu atım sistemi değil, bu olayın toplumsal sonuçları: "Bu çocuklar sokaklarda işsiz dolaşacaklar, anarşinin eline oyuncak olacaklar". Öğrenciler, onları aileleri gözünde "sorumsuz", YÖK gözünde "başarısız", genel olarak "tehlike potansiyeli" sayan bu yaklaşım karşısında meşrulaşmak, suçluluk duygusundan kurtulmak istiyorlar. Kızının tek dersten atılması üzerine öğrencilerle birlikte milletvekillerinin kapılarını aşındıran emekli astsubay MK'nın söyledikleri bu bakımdan ilginç: "Çocuğum aslında her evlat gibi çalışıyor. Hele bu yıl çok çalıştı. Ama atıldı. Hiç anlamadım! Doğramacı çıkıp 'Biz dört hak veriyoruz, kullanamıyorlar' deyince de hak veriyordum. Ama sonra bu işlerin içine giriş, öğrenci arkadaşlarla konuşup araştırınca öğrendim ki, mesele öyle değil. Dört hak dediklerinin ikisi zaten engel, baraj, ondan sonra da bir tek hak veriyorlar. Hem canım, devlet büyüklerimiz okurlarken hiç mi aksaklıkları olmamış?"

Öğrenciler Meclis'e gidip gelerek, annelerinin, babalarının Doğramacı kadar kendilerine de kulak vermesini, "adam yerine koymasını" sağlamaya çalıştılar. Meclis'te milletvekilleri onları dinlediler "Biz böyle bilmiyorduk" dediler. Nejat Gülecek (Ankara-ANAP) "Başbakan bize 'dört hak veriyorlarmış, ama bunlar (öğrenciler) çalışmıyormuş' diyordu, demek durum pek öyle değilmiş" dedi; Calp, Sunalp "YÖK iyi bir kurum ama işleyiş sistemi çok kötü demek ki" dediler; Mehmet Özdemir (Elazığ-ANAP) "biz bir tasarı hazırlayacaktık ama başbakan 'ek sınav yok' dedi" diyerek öğrencilere hak verdi. MDP'li Mahmut Altunakar (Diyarbakır) İzmir'den gelen 150 öğrenciyi oturtup çay ısmarladı, hazırladığı yasa tasarısını anlattı. Sonuç çıkmasa bile milletvekilleri tarafından dinlenilmek, sözleri not edilmek, kamuoyu önünde meşrulaşma yolunda önemli adımlardı.

Ama tam bu noktada milletvekillerinin meşruluk kaygıları başladı. HP'li bir milletvekili, Hacettepeli öğrencilere "Aman siz dikkatli olun; sizin için 'sol görüş etrafından çalışıyor' diye söylenti çıkarıyorlar" diye uyarmıştı. HP Genel Sekreteri Yılmaz Hastürk, konuştuğu öğrencilere "Siz haklısınız, sesinizi duyurun, demokratik bir ortamda yaşıyoruz. 100-200 arkadaş birlikte gelin, meclise" demişti, bir gün öğrenciler meclise gittiler; "Böyle toplanmış ne yapıyorsunuz?" diyen polisler ve ekip otolarıyla karşılaştılar. Bu durumu daha sonra bir başka milletvekiline anlattıkları zaman "Öyle şey olur mu, keşke bana haber verseydiniz!" diye çıkıştı babacanca. Bütün bunlardan birkaç gün sonra da, milletvekilleriyle görüşen bir grup öğrencinin gözaltına alınması olayı yaşandı. MDP'li Altunakar, olaydan üç hafta geçtikten sonra yorumunu sorduğumuzda "Benim bir ilgim yok. Başka milletvekilleriyle konuşup hadiselere meydan verecek bir şekilde bir şey olmuş belki de" diyerek kendini özenle bu "gayrî meşru" olayın dışında tutuyordu. HP'li Cüneyt Canver ve Fikri Sağlam ise olay günü yaptıkları basın toplantısında öğrencilerin gözaltına alınmasını meclisin saygınlığına vurulmuş bir darbe olarak niteleyip "Bizi de gözaltına alacaklar mı?" diye sormuşlardı. Öğrencilerin meclis kapılarındaki meşruluk ve güven arayışı, bazı milletvekillerinin kendi meşruiyetlerini sarsılmış saymalarıyla sonuçlanmıştı.

Şimdilerde atılmalar gene gündemde. Birçok okuldan öğrenciler, dilekçe vermeyi tehlikeli saydıkları için gene meclise giderek bu konuda hak ve menfaat takibinde bulunmak istiyorlardı. Bakalım bu kez sonuç çıkacak mı; yoksa bu "eylem" tarzı da mı gayrî meşru hale gelecek...□

NİÇİN Öğrenciler dernek kurmak istiyor

Öğrenci derneği ne amaçla kurulur? Siyasi maksatlı mı? YÖK'e karşı çıkmak için mi? Yemek sorununun düzeltilmesi için çaba göstermek, ulaşım sorununa çare aramak, ders teksirlerini ucuza çıkarmak, öğrenci haklarını temsil etmek için mi?

Bunların hiçbiri değil. Daha doğrusu, belki bu sorunlardan birinin veya birkaçının itici güç olduğu öğrenci derneği kurma çalışmaları, çalışmaların belli bir aşamasından sonra unutuluyor. Geriye bir tek sorun kalıyor. Ankara SBF'de dernek kurma girişimi içinde olan bir öğrencinin ifadesiyle "Dernek kurma hakkının olduğunu, böyle bir hakkın altının doldurulması gerektiğini göstermek."

Çeşitli okullarda aylardır süren dernek kurma macerası sonuçta böyle bir amaca geldi dayandı. Kaldı ki, Dernekler Yasası, "amacı" belirlemiş durumda: "Öğrencilerin eğitim, öğretim, çalışma, moral, beslenme, dinlenme ihtiyaçlarının karşılanması, beden ve ruh sağlığının geliştirilmesi ve öğrencilerin kurumlar nezdinde temsil edilmesi için..."

Bu çerçeve, zaten amaç üzerine düşünmek için önemli bir **kısıtlama** getiriyor. Fakat, "derneğimizin amacı ne olsun, ne tür bir faaliyet içinde bulunalım?" tartışmasını **unutturan**, gündem dışı bırakan başka bir süreç var ki, o daha önemli. Bu süreç, öğrencilerin dernek kurma çalışmaları sırasında karşılaştıkları güçlüklerden, uygulamalardan örülü. Aylardır önce Ankara Hukuk Fakültesi öğrencilerinin başlattığı dernek kurma girişimlerinde atılan her adım, yasalarda, belgelerde yazılı olmayan, bu alana özgü "içtihat"ları meydana getirdi. Artık dernek kurmaya kalkışan öğrencilerin bildiği bir dizi gayrî resmî kural var. Örneğin, dernek kuracak öğrencilerin 1980 öncesinde üniversitede bulunmamış olmaları gerekiyor. Tevellüt 1960'dan aşağı olmamalı; yoksa kuşkuyla karşılaşılıyor. Böyle içtihatlar yasalar kadar sağlam işliyor. Örneğin ODTÜ'lü dernek müteşebbisleri, 3. ve 4. sınıftan öğrenci almıyorlar: "Aman kuşkulanmasınlar".

Öğrencilere özel "içtihat"lar, yasal işlemler sırasında çıkarılan güçlükler, umut kırıcı, yer yer tehditkâr tutumlar... Dernek kurma hakkı giderek sembolikleşiyor. Ama sembolikleşme, çeşitli fakültelerde dernek kurmak için çalışan öğrencileri yıldırmıyor. Hepsi bu konularda bir hukukçu kadar konuşacak düzeye gelmiş. Öğrenciler, sembolikleşen bu hakkı gene **sembolik** olarak sahipleniyorlar. Dernek kurmak, sonuçlarından, amaçlarından bağımsız olarak kendi başına amaç haline geliyor ve o haliyle benimseniyor. Örneğin ODTÜ'lüler, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin "içtihat"ından yola çıkarak, doğrudan Vilayete başvurdular, günlerce uğraşıp belgeleri tamamladılar... Yetkililer tarafından "ne zaman cevap çıkacağı belli olmadığı" söylenen sıkıyönetim aşamasına kadar geldiler. Ortada hâlâ fiilen faaliyet gösterebilen bir dernek yok. Ama olsun; adım atıldı, bir dizi zorluk aşıldı.

Bu kararlılık ve içtenlik ne kadar önemli ise, yasaların hakların kullandırılmaması yönünde yorumlanmasının kurumsallaşması da o kadar düşündürücü. Bir de şu var tabiî: bu "sembolikleşme" sonuçta nereye varacak? Dernek müteşebbisi öğrencilere soruyoruz: "Derneğe izin verildikten sonra ne olacak? "Kimse kesin cevap veremiyor. Geriye, dernek kurma çabalarında ifadesini bulan "ruh"un bu sorunun da üstesinden geleceğini ummak kalıyor... □

Kadını özne olarak görebilmek

PINAR KÜR

Geçen sayınızda bu sütunlarda yayınlanan "Bireyin Konumu Feminizm ve Basın" adlı yazıya biraz açıklık getirmek zorunluluğunu duyuyorum. Eğer Şirin Tekeli yazısını **Milliyet** gazetesinde yayınlamayı göze alsaydı, benim herhangi bir yanıt vermeme gerek kalmayacaktı. Oysa, yazacağı yazıyı aynı gazetenin aynı sütunlarında yayınlatmak için elimden geleni yapacağımı kendisine birkaç kez yinelememe karşın, benden böyle bir talepte bulunmadı.

Bana, 'gazetecilik etik'i konusunda -üstelik gerçek dışı bir beyanla- uyarıda bulunmaktan çekinmeyen Şirin Tekeli de benim kadar iyi bilir ki, bir yazının açıklaması ya da tartışması, o yazının yayımlandığı yayın organında yapılır. Böylece, karşı çıkılan esas metni **bilen** okurlar, tartışmanın tutarlılığına ya da eleştirinin geçerliliğine kolayca karar verebilirler. Öte yandan, eğer bir yanlış yansıtılmaya karşı savunma ya da açıklama sözkonusuysa, bunun da diziyi işlemiş olan kitleyi aydınlatması gerekir. 'Birey hakları'ndan sık sık söz eden Tekeli, okurun bu haklarını gözardı ederek esas metinden habersiz bir okur kitlesi seçmekle -**YeniGündem** okurlarının büyük çoğunluğunun **Milliyet**'te çıkmış bir diziyi izlememiş olmaları doğaldır- iddialarının ne kadar geçersiz, eleştirilerinin ise düpedüz **karalama** olduğunun anlaşılmasını engellemeye çalışıyor. Gerçekleri saptırarak, kimi yerde tümüyle gerçek dışına çıkarak, "bilimsel" (kusura bakmasın, **gene** tırnak içinde) bir draje içinde bir garip -ve, evet, abes- savunma sunuyor. Bunu neden yaptığı da ancak dördüncü sütunda anlaşılıyor. Ne yazık ki, diziyi izlememiş olanlar hemen anlayamayabilirler bunu. Onun için en baştan başlamak gerekecek.

Bir kere, oturuma katılanların, diziyi yazanın ve bunu yayınlayan gazetenin adları verilmemekle, olay 'şaibe' altında bırakılıyor. Sanki kötü bir seks dergisinde, korkunç yüz kızartıcı "ifşaatlar" yapılmış! Önce buna bir açıklık getirelim: "Eskiden ciddi diye nitelenen bir gazete"den kastedilen **Milliyet**'tir; "tanınmış bir kadın romancı" benim; "çok ünlü iki yıldız" Nedret Güvenç ile Müjde Ar oluyor; "isimleri değişik çevrelerde duyulmuş birkaç kadın" ise Şirin Tekeli, Neslihan Yargıcı ve adını kullanmamaya söz verdiğim bir bayan profesör. Aramızda bir de adı hiç duyulmamış bir ev hanımı vardı: Sengül Özgüven. Şirin Tekeli'nin onu neden unuttuğu ilerde anlaşılacak.

Halletmeye kalkmak

Tekeli'nin yazısını okuyanların, kendi yazımda "baldır bacak basını" olarak nitelediğim ve **elbette** karşı çıktığım yayınlarda yapılan ucuz teşhircilik ile hazırladığım dizi arasında amaç olarak hiçbir fark olmadığını sanmaları kaçınılmaz. Yani ben, kınadığım şeyin aynısının tıpkısını yapmışım. Romanlarımda, öykülerimde, yaşamımda şimdiye dek savunduğum ne varsa yadsımış ve birtakım insanları tuzağa düşürerek "teşhir" etmişim. Diziyi okuyanlar buna güler. Okumayanlar bile aradaki **temel** farkı görebilirler sanıyorum. Sözkonusu basında kadın bir **nesne** olarak ele alınır ve cinselliği, açık saçık resimlerle, falancayla yatıyor, filancayla birlikte gibisinden çoğu uydurma haberlerle sergilenir. Benim yapmaya çalıştığım ise bunun tam tersi. Ben, kadına **özne** olmak fırsatının tanınmasını amaçladığımdan, bilinçli olduklarına inandığım bazı kadınları biraraya getirdim; "Ben" diye söze başlayarak ve geçirdikleri yaşantılardan yola çıkarak, kendi cinselliklerini tartışacakları, savunacakları bir ortam yaratmaya çalıştım. Bunda da bir ölçüde başarılı oldum. Birtakım çocukluk anılarının ve yaşam boyu duyulan korkunç bir baskının örneklerle dile getirilmesinde ne gibi bir "teşhir" amacı olabilir acaba? Cinsellik üstüne konuşma korkusunun kimi kadınlarca biraz olsun aşılabilmesi, birtakım bağnaz çevreleri elbette kızdıracaktır, ama neden Şirin Tekeli'yi **sonradan** bu kadar sinirlendiriyor? Diziyi okumuş olanlar hiç kimsenin "teşhir" edilmediğini biliyorlar. Okumayanlara ise şunu açıklamak isterim: Oturuma katılan öteki hanımların hiçbiri, "teşhir" edildiklerinden, "mahremiyet"lerine tecavüz edildiğinden yakınmadılar. Tam tersine, kimi telefonla, kimi çiçek göndererek bana teşekkür etti.

Açık saçık konuşanlara -ki, kimse böyle bir şey yapmadı- prim verildiğinden, bilimsel konuşanların ise kınandığından söz ediyor Tekeli. Bense, "bilime sırt çevirip... bilinçli bir anti-bilim tavrıyla" ortaya çıkmış, çağımızda bu konularda yapılan tüm bilimsel çalışmaları yok sayarak "üç-beş kalburüstü kadınla konuşup... cinsellikle ilgili gerçekleri ortaya çıkarmaya" ve halletmeye kalkmışım! Böyle bir şeye kalkışsaydım, gerçekten ayıp etmiş olurdum. Velakin yapmadım.

Şirin Tekeli, diziyi okumamış bir kitleye hitap etmenin rahatlığı içinde, birtakım konuşmaları kolayca unuttuğu gibi, hiç sorulmamış soruları da hatırlayabiliyor.

Ömrümde yazar olarak da, "açık oturum yöneticisi" olarak da, öğretim görevlisi olarak da hiçbir şeyi halletmeye kalkmadım ben.Bunun olasızlığını -hele hele bir gazete yazısında!- bilecek kadar aklı selimim var çünkü. Ama hep sorguladım, birtakım alışkanlıkları sarsmaya, birtakım önyargıları kurcalamaya çalıştım; birtakım tavırlara, korkulara, baskılara karşı çıktım. Öte yandan, en karşı çıktığım tavır ve korkuları kınamamaya da çalıştım. Ve **Milliyet** için hazırladığım dizide hiç kimseyi kınamadım. Yalnızca, beklemediğim bazı tavırlar karşısında şaşkınlığımı belirttim. Bu da insan ve yazar olarak benim "bireysel haklar"ım arasına girer sanıyorum. Şirin Tekeli'nin sıraladığı bilim adamları adlarına Krafft-Ebing ve Wilhelm Reich'ı da ekleyerek, bütün bu kişilerin çalışmalarından haberdar olduğumu belirtmek, kimi kez "Freud'a fazla bağlı kaldığım" için eleştirildiğimi, Masters ve Johnson'un kimi çalışmalarını da Türkçeye ilk çevirenin -bildiğim kadarıyla- ben olduğunu hatırlatmak isterim. Bütün bu bilim adamlarının, kuramlarını "kişisel tanıklıklar"a ve **case history**lere dayandırarak kurduklarını ve açıkladıklarını hatırlatmak ise gereksiz sanırım.

Ancak, yazdığım dizide, **case history**lerden yola çıkarak bilimsel gerçeklere varmayı amaçlamadığım gibi, bunu iddia da etmedim. Filozof, psikiyatr, sosyolog, vs. adları sıralamayı da bilimsellik saymadığımdan, ancak bu kişileri vaktiyle okumuş ve özümlemiş biri olarak kendime göre birtakım yorumlar yaptım ve yazımda, bunların **benim** yorumum olduğunu özellikle vurguladım. Amacım, kadınların kendi cinselliklerini **öznel** açıdan ne ölçüde irdeleyebileceklerini izlemek; kafamdaki soru ise, bunlardan nesnel birtakım saptamalara varılıp varılamayacağıydı. Ayrıca kadınların, cinsellikleri konusunda seslerini yükseltebilmelerini cesur ve olumlu bir adım sayıyordum. Dizinin -üçte birinin değilse de- bir bölümünün, toplantıyı terkeden bayan profesöre ayrılmasının nedeni ise oturumda **benim** yaptığım en önemli saptamayı örneklemesiydi. Yani, cinsellik sözkonusu olduğunda, eğitim düzeyinin bilinç düzeyine koşut olmadığını... Ve bu konuda bayan profesörün söyledikleri aydınlatıcıydı. Tekeli'nin "acımasız eleştiri" dediği şey dizinin neresinde yer alıyor, ben çıkaramadım.

Buraya dek, gerçeğin saptırılması ve en yumuşak deyimle "yanlış değerlendirme" en açık deyimle "asılsız suçlama" olarak nitelenebilecek şeylerle uğraştık. Sıra geldi gerçek dışı beyanlara: Burada, "oturumun yöneticisi" ya da "tanınmış bir kadın romancı" ya da işte, ben Pınar Kür, faşizmin en aşağılık bir temsilcisi, bireysel hakları hiçe sayan, "bireyin özel yazışmasına, evrakına, konutuna mahkeme kararı olmadan müdahale eden" polis devletinin uygulamalarını benimseyen -hatta bilfiil uygulayan!- utanmaz, saygısız bir kişi olarak sergileniyorum. Bütün bunları neden yaptığım açıklanmıyor, ama anladığım kadarıyla, sırf ruhumun kötülüğünden olmasa gerek. Hemcinslerimi yerin dibine batırmakla kalmayıp insan onurunu da ayaklar altına alıyorsam eğer, herhalde "sansasyonel gazetecilik"ten büyük paralar kazanıyorum! Üstelik bu işi de "mertçe" yapmıyorum. Birtakım iyi niyetli hanımları kötü emellerime alet etmek için ve türlü yalan dolanla evime düşürüyorum, onları besbelli tabanca zoruyla orada tutuyorum, özel yaşamlarını en ince ayrıntılarına dek açıklamadıkları takdirde işkenceye tâbi tutulacaklarını söyleyerek, onları korkunç ifşaatlara zorluyorum!

Oysa dizide hiçbir "ifşaat" yapılmadığına, konuşmalara katılmak istemeyen kişi de rahatlıkla çıkıp gittiğine göre, çizilen bu portre doğru değil. Oturuma katılanların ne konuşacakları konusunda "bilgilendirilmemiş olmaları"na gelince... Listedeki birçok adı arayıp bulmak, hepsine uygun bir tarih saptamak vs. gibi işlere benim vaktim olmadığından, bu görev **Milliyet** gazetesinden Ayça Atikoğlu'na verilmişti. Konunun, **Kadında Cinselliğin Gelişmesi ve Kısıtlanması** olduğu katılacak herkese açıklanmıştı. Ayrıca, daha fazla bilgi edinmek istedikleri takdirde bana başvurabilmeleri için hepsine telefon numaram da verilmişti. Nitekim, toplantıdan bir gün önce Nedret Güvenç beni aradı. Çocukluğumuzdan başlayarak, kişisel yaşantılarımızdan örnek vererek konuşacağımızı kendisine söyledim. Aynı bilgiyi Sengül Özgüven'e de verdim. Başka arayan olmadı. Şirin Tekeli sorsaydı, onu da bilgilendirirdim. İstemeyerek yapardım bunu, o başka. Çünkü, olayın **kendiliğinden gelişmesini** istiyor, önceden hazırlıklı olmanın doğal tepkileri zedeleyeceğini düşünüyordum. Bir olayı yaşamak ve bunu **canlı** aktarmak, kişilikler arasındaki farkları vurgulamak bir romancılık kaygısı ve alışkanlığıdır. Şirin Tekeli buna karşı çıkabilir -nitekim çıktı da-. Ama beni **sonradan** dolandırıcılıkla, zorbalıkla suçlayacağına, oradaki bütün kadınlar gibi "özgür seçim"ini anında yapıp ya konuşmalara katılır ya da bayan profesör gibi evimi terkedebilirdi.

Kim abesle iştigal ediyor

Kendisine "özgür seçim" hakkı tanınmadığı gibi, düşüncelerini doğru dürüst açıklamasına da izin verilmediğinden ya-

kınıyor. Tek eşliliği istediği gibi savunamamış. Nasıl oluyor, ömründe hiçbir açık oturum yönetmemiş, hiçbir açık oturuma katılmamış, üniversitede ders vermemiş, dergi ve gazetelerde yazı yayınlamamış bir Sengül Özgüven, oturumun başından sonuna dek tek eşliliği savunabiliyor (ve bu yazıya olduğu gibi yansıtılıyor) da, yazma ve konuşma konusunda onca deneyimli olan bir Şirin Tekeli düşüncelerini açıklama fırsatını bulamıyor, anlaşılır gibi değil. Ama tabiî Tekeli, diziyi **okumamış** bir kitleye hitap etmenin rahatlığı içinde, birtakım konuşmaları -ve hatta Sengül Özgüven'in varlığını- kolayca unuttuğu gibi, hiç **sorulmamış** soruları da hatırlayabiliyor. Kadının kendi bedenine sahip olması gereğine dizide bir değil, birkaç kez değinildi. Öte yandan, "günde kaç kez kaç erkekle yatmalı" gibi "abes" bir soru da sorulmadı. Sorulabilirdi oysa. Tekeli'nin "ciddi araştırmacı" kabul ettiği Masters ve Johnson ikilisinin, kadının üstüste kaç kez orgazm olabileceğini bilimsel araştırma konusu yaptıkları ve bunu elektronik aygıtlarla ölçerek "kendilerine eziyet ettikleri" düşünülürse, **abesle iştigal** edenin kim olduğu da merak edilebilir.

Bilime karşı olmadığım gibi, medenî cesaret eksikliğini de kınamam. Karşı olduğum ve kınadığım şey korkaklığın bilimsellik gibi sunulmaya kalkışılmasıdır.

Neyse biz ciddi araştırmacı olmadığımız için bu sorunun üstünde durmadık. Yalnız, Müjde Ar konuşmanın bir yerinde, erkeğin günde birkaç kadınla birlikte olabileceği, ama kadının duygusal olarak buna müsait olmadığı görüşünü ortaya attı. "Oturumun yöneticisi" ise şu karşılığı verdi: "Burada sözkonusu olan günde üç erkekle birlikte olmak değil, ömür boyu tek erkeği çekmek. Hele o adam seni aldatıyorsa, cinselliğinle ilgilenmiyorsa?" **(1 Mayıs 1985 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 8, sütun 5)**. Ve konu orada kapandı.

Son olarak, Şirin Tekeli'nin unuttuğu çok önemli bir şey daha var. Bu **unutkanlığı** sayesinde, benim "gazeteciliğin etik kuralları"nı çiğnediğimi ima edecek kadar ileri gidebilmesi ise en hafif kelimeyle üzücü. Kendisi, dizi yayınlanmadan -hatta yazılmadan- önce oturumun bant çözümlerini okuduğunu unutmuş. Daha toplantıdan ayrılmadan önce benden bunu talep ettiğini (öteki hanımların hiçbiri böyle bir talepte bulunmadı), gazetede yapılan çözümler bana iletilir iletilmez kendisini aradığımı, ertesi gün gelip evimde bunları okuduğunu Tekeli'ye hatırlatmak, **YeniGündem** okurlarına da açıklamak isterim. Demek ki bizde önemi "ne yazık ki yeterince kavranmamış" olan bu etik kuralı da yerine getirilmiş.

Ben, yazdığım herhangi bir yazının tartışmaya yol açmasını her zaman yararlı ve doğru bulmuşumdur. Ancak özünü savunma kisvesi altında girişilen sinsice saldırıları -hedef ben olsam da olmasam dahayıplarım. Öte yandan, elbette bilime karşı olmadığım gibi, medeni cesaret eksikliğini de (çok yakınlarım sözkonusu olmadığında) kınamam. Karşı olduğum ve kınadığım şey, korkaklığın bilimsellik gibi sunulmaya kalkışılmasıdır. Bu kınamayı da Şirin Tekeli'nin tavrı ve yazısı karşısında dile getiriyorum. □

İdeolojik krize çözüm: Kapalı toplum

EROL KOÇ

1970'ler sonrası gelişen ırkçı ve milliyetçi hareketler, ekonomik krizin, daha genelde de sistemin entegre bir parçası durumunda. Bu olguyu yalnızca dünyanın diğer ülkeleri değil Türkiye toplumu da yaşıyor. Ancak bir belirleme yapmakta yarar var: Türkiye bu olgular dizisi içinde "yapan-eden" bir toplum olmaktan ziyade, "maruz kalan" bir toplum durumunda bulunuyor. Hiç şüphe yok ki, bunun bir nedeni olduğu için, bir açıklaması da var.

Mayıs ayının 16 ve 17'sinde Türkiye'nin AET ile ilişkilerini ele alan uluslararası bir toplantı yapıldı. Toplantıya dışarıdan ve içeriden çok sayıda tanınmış sima katıldı. Tartışılan konulardan biri de, Türklere karşı Avrupa'da gelişen ırkçı ve milliyetçi hareketler ve bunun sonuçları idi. Türk tarafı AET yetkililerinden, tanınmış simalardan bunların önlenmesi ve durdurulması yönünde taleplerde bulundular.

Bu olayların TV ve basın aracılığıyla Türkiye sınırları içinde yaşayan topluma iletilmesi, insanların ikili üçlü ilişkilerin de konuşulan bir konu olması politika yapanların bu konuyu gündemine alması için yeterli bir neden. Diğer yandan bu olayları sadece Avrupa'da yaşayan Türklerin değil, diğer yabancıların da yaşaması, yerli toplumun içinden de bu tür hareketlerin ortaya çıkması konunun üzerinde durulması ve tartışılması gerektiğini gösteriyor.

Bu yazının amacı bu. Sorduğu sorular da şunlar: Bu hareketler Avrupa'da yaşayan Türklerle mi sınırlıdır ve buradan hareketle ırkçı ve milliyetçi hareketlerin ortaya çıkışının objektif koşulları nedir? İkinci olarak, bu olaylar üzerine bazı argümanlar geliştiren kesimlerin söylemlerinde aleni ya da zımnî politik hedefler nelerdir? Üçüncü olarak da, bu çerçeve içinde Türkiye-AET ilişkilerine nasıl yaklaşılabilir?

1 Kapitalizmin krizi ekonomik düzeyde en açık şekilde görünmesine karşılık, politik ve ideolojik düzeyde aynı berraklık sözkonusu değil. Ekonomik düzeyde sistemin krizde olduğunu anlamak kolay: İstihdam düzeyinin düşmesi, üretim düzeyinin düşmesi, milli gelir artışının yavaşlaması ve hatta negatif büyüme hızları, dünya ticaret hacminde daralmalar, fiyatlarda aşağı ya da yukarı doğru istikrarsız değişmeler... vb. kabul edilen ve güvenilir kriterler olarak sayılabilir. Ancak, biliyoruz ki, bir sistem yalnızca ekonomi değildir? Politika da değildir, ideoloji de. Bunların karmaşık, içiçe üçüdür ve bütünlüğüdür.

Politik krizi anlamak için bazı göstergeler var: Hükümet krizleri, politik çıkmazlar sonucu olağanüstü tedbirlere başvurulması, anti-sistemik hareketlerin kuvvetlenmesi, artışı ve kendini sokakta ilan etmesi...

İdeolojik krizler de kendini, insanların ve kitlelerin uzun dönem sorgulamadan kabul ettikleri "düşünce tarzlarını terketmeleri", değer yargılarında köklü değişmeler şeklinde gösterir.

Sistemin bir krizde olduğunun gözlemlenmesi gereken yer **sokak**, yani **günlük hayat**'tır; ama buradaki krizi anlamak çok zordur ve bu nedenle de krize yönelik bir analiz buradan başlamalıdır. Çünkü aslî unsurlar oradadır.

Hangi ülkede hangi ülkeden yabancı varsa, hareketler o yabancılara yönelik yapılıyordu. Örneğin İngiltere'de zencilerin oturduğu bir mahalleye baskınlar yapılmış, olaylar neredeyse bir katliama kadar gitmişti. Almanya'da ırkçı ve faşist hareketin hedefi Türkler, Türk kahveleri ve Türk mahalleleri olmuştu. Son yıllara kadar faşist hareketin en az palazlandığı Fransa'da sosyalist partinin iktidara gelmesiyle, sağdaki tepki daha uca kayıp birden bire artmıştı. Bu hareketler Fransa'da özellikle Araplara karşı oluyordu. Türkler de birkaç olayla bu gelişmeden nasibini aldı. Ancak Fransa'da olaylar Arap ve Türklerle sınırlı kalmadı. Fransız faşistleri Almanlara da saldırdı ve birkaç Almanı öldürdü.

Bu aşamada ideolojik krizin, bir yönü tarihsel diğer yönü yapısal, çerçevesini çizmek gerekiyor: 1970'ler sonrası başlayan ırkçı ve milliyetçi hareketler daha çok Avrupa'da, daha az oranda da dünyanın başka yerlerinde güçlü bir şekilde ortaya çıkmaya başladı. Ancak bu hareketlerin İkinci Dünya Savaşı öncesindeki faşist hareketlerden bazı ayırdedici noktaları bulunuyor; hareketler klasik faşizmde olduğu gibi iktidara yönelik olmaktan ziyade, son tahlilde, yabancılara yönelikti. Ortaya attıkları sloganlar yabancıların ülkelerine dönmesini isteyen ve ülkelerinin kendilerine ait olduğu şeklindeydi.

Batı'da ortaya çıkan faşist hareketler, bulundukları ülkede ağırlıklı yer alan yabancılara yönelik. Bir başka deyişle, "yapıp, eden" yerli (gelişmiş toplum), "maruz kalan" yabancı (azgelişmiş toplum).

Dolayısıyla şöyle bir sonuç çıkıyor: Batı'da ortaya çıkan faşist hareketler, o ülkede ağırlıklı bulunan yabancılara yönelik. Bir başka deyişle, "yapıp-eden" yerli (gelişmiş toplum), "maruz kalan" yabancı (azgelişmiş toplum). Buradan hareketle çıkarılabilecek bir başka sonuç, bu hareketlerin doğrudan doğruya Türklere yönelik olmadığı. Her (Alman istisnası dışında, azgelişmiş ülke insanı) yabancı, faşist ve ırkçı hareketlere hedef oluyor.

Belirtilmesi gereken ikinci nokta şu: Bu faşist ve ırkçı hareketler toplum bir bütün olarak alındığında, toplumlarının çok, ama çok az kesimini temsil etmektedir. Dolayısıyla bir bütün olarak bir toplum bu hareketlerden sorumlu olamaz ya da sorumlu tutulamaz. Bir başka deyişle, küçük bir kesimin gerçekleştirdiği faşist ve ırkçı eylemler, ne Alman, ne Fransız, ne İngiliz veya ne de Hollanda toplumuna maledilebilir. Kaldı ki daha önemlisi, o toplumlarda geniş bir kesim bu hareketlere karşı olumsuz bir tutum içinde bulunmakta, bu hareketleri hiçbir şekilde desteklememektedir.

2 Şimdi bu hareketlerin ortaya çıkış nedeninin, bizce en önemlisine bakalım: Öyle görünüyor ki bunun en büyük nedeni, Batı ekonomilerinin bu tarihlerden itibaren krize girmiş olması ve bunun sonucu olarak da, aktif nüfusa katılan genç nüfusa iş imkânları yaratamaması... Gerçekten de, Batı ekonomilerinde 18-25 yaş arasındaki kesimde işsizlik oranı 35-45 yaş kesimine oranla çok fazla.

Hayattan ve gelecekten beklentileri çok fazla olan genç kuşak, umduğunu bulamayınca, üstelik işsizlik gibi son derece hayati bir sorunla karşı karşıya kalınca,, doğal bir öfkeye kapılıyor ve sorumlu arıyor. Bir yabancı onun gözünde kendi çalışacağı iş'i işgal etmiş biri. Dolayısıyla suçluyu buluyor: Yabancı!

3 Şimdi sorduğumuz ikinci soruya gelelim. Bana göre asıl sorgulanması gereken mesele, bu. Bir başka açıdan, Türkiye'de bu olayları milliyetçilik ve ırkçılık temelinde işleyen kesimin politik hedefinin ne olduğu. Biraz önce, Avrupa'da gelişen olayların o toplumların tümüne maledilemeyeceğini söylemiştim. O halde, olayları **milliyetçilik temelinde** koyan bir yaklaşımın her şeyden önce, olguları yanılsamalar içinde tartıştığı ortaya çıkıyor.

Mesele iki **millet** arasında konunca, doğal olarak bir **karşıtlık** da ortaya atılmış oluyor: Biz ve onlar!

Üstelik dikkat edilirse bu karşıtlık yalnızca diyelim ki, Türk-Alman toplumları değil, Türkler ve Avrupalılar şeklinde ortaya atılıyor. Sonuçta ise söylenen şu oluyor: Avrupalılar Türklere karşı. Ya da Avrupalılar Türkleri istemiyor.

Bu ideolojik tutum hemen arkasından "Zaten Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" diyerek ideolojik pratiğinin finaline giriyor.

Bu mantığın dışa kapalı, otarşik bir toplum özlem ve hedefinde olduğu, bir toplumun "de facto" olduğu, bir tarafa bırakılarak homojen bir toplumu gerçekleştirmek istediği açık.

Kuşkusuz her şeyden önce "biz ve onlar" karşıtlığı konulduğunda, sorgulanmaya veya sorgulanması istenmeyen nokta(ların)nın siyasi rejim olduğu ortaya çıkıyor. Çünkü, otarşik, kapalı bir toplumun nasıl bir rejimle bağdaşabileceği açık.

Kısaca dışarıda Türklerin maruz kaldığı olaylara böyle bir perspektif koyanlar, bizzat oradaki ırkçı ve faşist hareketlerin Türkiye'deki aynı eksenden birer yansıması. Kostümleri değişik de olsa, gözleri ve sözleri aynı türden yoğrulmuş beynin ürünleri. Onların yürüyüşleri de, ayak sesleri de birbirine benzer, aynıdır.

Daha önce söylediğimiz gibi, Avrupa'da yaşayan Türklerin maruz kaldığı olaylar sadece Türklerin yaşadığı olaylar olarak ele alınmamalı. Üstelik bu olaylardan hareketle AET konusunu yanyana koymak politik bir yanlış olduğu kadar, belki de bu perspektiften olayların görülmesine çalışanların işini kolaylaştırmaktır.

Sistemin krizini milliyetçilik düzeyinde koyan, koymaya çalışanlara karşı, demokrasiye inananların yapacağı ilk şey, o söylemin merkezî düşüncesini ortaya çıkarıp teşhir ve daha sonra da mahkûm etmektir. □

Anadolu'nun yoksul Katolikleri: Keldanîler

CEZMİ ERSÖZ

Çoğunlukla Beyoğlu, Tarlabaşı semtlerinde yaşayan Keldanîler, tam bir ekonomik çıkmaz içindeler... Bir odada 4-5 kişi yatmak zorunda kalıyorlar. Bazı yoksul aile çocukları otobüs bileti satarak hayatlarını sürdürüyorlar.

Nasturîler ve Katolik Kilisesi

Keldanî terimi "Kalde"den geliyor. Yani, Mezopotamya'da bir bölge ve bu bölgenin bilinen antik uygarlıklarından kalma bir ad. Keldanîlik, Nasturî Hıristiyan mezhebiyle sıkı bağlantıları olan bir mezheptir. Nasturîlik, Hıristiyan din adamı Antakyalı Nestorius'un beşinci yüzyılda başlattığı bir teoloji tartışmasının sonucu olarak doğdu. Hıristiyan teolojisinin temellerinden biri olan, İsa'nın Tanrı'nın oğlu olarak Meryem'den doğması konusu, Hıristiyan Kilisesi'nde sık sık tartışmalara yol açmış, bunun olamayacağını ileri süren düşünürler dinden sapmakla suçlanmışlardı. Nestorius da bir insandan Tanrı'nın doğamayacağını söyleyerek İsa'nın insanî ve tanrısal yanlarının birbirinden ayrı ve bağımsız olduğu tezini getirdi. Ancak, 431 yılında Efes Konseyi'nde bu tez reddedildi, Nestorius, da aforoz edildi. Bunun üstüne Urfa'da, bu kararı benimseyenler, direnişe geçerek, Nasturîlik olarak anılacak yeni mezhebin çekirdeğini oluşturdular.

Nasturîlik Doğu'da belli bir yayılma gösterdi. Tatarlar arasında, Moğolistan 'da, Çin'de ve Hindistan'ın Malabar bölgesinde bazı gruplar Nasturîliği benimsedi. Örneğin Çin'de yedinci yüzyıldan onuncu yüzyıla kadar oldukça kalabalık bir Nasturî cemaati varoldu. Ancak, Moğolların kitle halinde İslamiyet'i benimsemeleriyle Uzakdoğu'da Nasturîlik zayıfladı. Ortadoğu ülkelerinde, Süryanî dediğimiz mezhep, Nasturîlik ile aynı şey. Adı da "Asurlu" kökeninden geliyor.

1551'de Ortadoğulu Nasturîler arasından bir grup yeniden Katolik Kilisesi'yle birleşmeye karar verdi. Keldanîler, bu birleşmeyi gerçekleştiren Nasturîlerdir. 1970 sayımlarına göre Irak, Suriye, Lübnan ve Türkiye'de toplam iki yüz bin kadar Keldanî yaşıyor. □

Nisan Pazar günü Hıristiyan Katoliklerin paskalya bayramı nedeniyle St. Antoine en coşkulu günlerinden birini yaşıyordu... Kilise bahçesinde nk uzun entarili, yemenili, kalın yün çoadınlar, kasketli, yelekli, ellerinde tespih, , kavruk erkekler ve yanlarında cılız, giyimli çocuklarını görünce, bunların e Güneydoğu'da yaşayan Keldaniler ol- anlamakta gecikmedik. Öbür Latin Karden ayrılan Katolik Keldaniler hiç duymız bir dille konuşuyorlardı. Aramice, , Arapça karışımı değişik bir dil Keldainî merkezleri Irak'ın başkenti Bağdat eldaniler, Türkiye'de Hakkâri, Mardin, akır şehirlerine bağlı ilçe ve köylerde lar.

bul'a bulundukları yerlerden göç ederek Keldaniler halen St. Antoine'ın bodrudinî ayinlerini sürdürüyorlar. Keldanileri Harbiye'de St. Esprit Kilisesi'nde ini yaparken İstanbul'a artan göçler soburası yeterli gelmediğinden, kendile- Antoine Kilisesi'nin yönetimince bu ki- bodrum katı tahsis edilmiş.

alya nedeniyle hemen hemen İstanbul'- im Keldaniler St. Antoine'ı doldurmuş- uk cıvıltıları, Türkiye'deki Keldanilerin lideri Mon Senyör Paul Karataş'ın -kençeşitli engeller nedeniyle karşılıklı medik- Keldanice söylediği dualara ka- ... Ön tarafları dolduran özellikle Hakn köylerinden yeni gelmiş dindar Keldadualarının tekrar bölümlerinde yüksek sese katılmaları törenin mistik havasını daartırıyorsa da, bodrumun basık havasıyeşen buhur kokusu, köylülerin ağır ten uyla birleşince, kutsal ayinin atmosferi bir anlam kazanıyordu.

anilerin törenleri sırasında, kadınlar ve er ayrı ayrı yerlerde oturuyorlar. Kadınoğunun başı örtülü. Müslüman Türk topırıyla uzun süre içiçe yaşamanın belirgin olsa gerek bu...

anilerin son yıllarda artan bir şekilde İs-'a göç ediş nedenlerini cemiyet idare hevesi, Yakup Samanel'e soruyoruz. "Benönemli neden, artan işsizliktir, ikinci se- Keldanilerin yoğun olarak yaşadıkları erdeki bazı aşiretlerin ve ağalık güçlerirattıkları çatışma ortamıdır. Toprak payyüzünden çıkan olaylar Keldanileri psik baskı altına sokmuştur." Keldanilerin ul'da yaşadıkları sorunların neler oldunlatmasını istiyoruz Yakup Samanel'den. nlukla Beyoğlu, Tarlabaşı semtlerinde n Keldaniler, tam bir ekonomik çıkmaz ler... Bir odada 4-5 kişi yatmak zorunda rlar. Bazı yoksul aile çocukları otobüs bitarak hayatlarını sürdürüyorlar. Kırsal yöaşayan Keldanilerin durumu da hiç parğil. Özellikle Hakkâri'nin dağ köylerinayan Keldaniler için dünyanın en yoksul kleri diyebiliriz."

2500 yıllık bir geçmişe sahip olan Keldanilerin bu çaresiz durumunu "eğitimsizliğe" bağlıyor Yakup Samanel: "Toplumumuzdaki insanların yüzde 90'ı ya hiç eğitimsiz ya da ilkokul tahsillidir. Genellikle kırsal yörede yaşamışlardır. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Büyük şehire yerleşenlerinse mesleki vasıfları yoktur. Keldanilerin çoğu Türkçeyi bilmez. Hakkâri'de yaşayanlar ise Keldaniceden başka dil bilmez."

Keldanice İbraniceye oldukça yakın. Asur ve Hitit kültür karışımı bir özelliğe sahip. Mısır ve Çin yazısını andıran yazısı, resmen çizgiye, oradan da soyutluğa dökülmesinden oluşmuş ve özünde resimselliği taşıyan bir yazı (idiogromatik). Öte yandan Hz. İsa'nın yaşadığı zaman konuşulan Aramiceye oldukça yakın bir dil Keldanice.

Keldaniler, Asur Devleti'nin içinde yaşayan bir topluluk iken, bu devletin yıkılmasından sonra kuzeye doğru göç etmişler. Bugünkü Bağdat-Basra şehirleri arasında yerleşen Keldaniler, mukaddes kitaba göre (Yeremya 50, 35, 38, 50) uzunca bir süre putperestlik inanışını sürdürmüşler.

Halen bütün dünyada yaşayan Keldanilerin dinî merkezi, Irak'ın Bağdat şehrinde. Irak'ta yaşayan Keldanilerin sayısı ise nispeten fazla (yaklaşık 100-200.000); Irak'tan başka, İran, Suriye, Mısır, Lübnan ve hatta Hindistan'da yaşayan Keldanilerin varlığını öğreniyoruz Papaz Aziz Günay'dan. Kendisi Hakkâri'den yeni gelmiş İstanbul'a, fakat bu ilk gelişi değil. Öğrenimini, Lübnanlı bir Keldani papazının parasal yardımıyla, Saint Michel Fransız okulunda tamamlamış. Fransızcanın yanında, Arapça, Türkçe ve Keldanice biliyor. Hakkâri'de kaldığı süre içinde çiftçilikle uğraşan Aziz Günay, kilisede yaptığı dinî görevler karşılığında 15.000 TL alıyor. Dinî inançlarına göre ikinci bir iş yapması olanaksız. Evlendiği için başpapaz olma şansını yitiren Aziz Günay Keldanilerin ruhani lideri Paul Karataş'tan memnun olmadığını dile getiriyor. "Bildiğiniz gibi Keldaniler son derece yoksul ve çaresiz insanlar. İstanbul'da 5.000 ya da 6.000 Keldani varsa, bunun 3.000'i işsizdir. Bir çoğu geçici işler yapar: amelelik, çıraklık, bekçilik, taşıyıcılık gibi. Birçoğu kiliseye, yakınına veya akrabasına iş ya da para yardımı teklifinde bulunmak için gelir. Bütün bu acı olaylar yaşandığı halde mösyö Paul, onların dertleriyle ilgilenmez. O, artık modern şehrin kurallarına uyup kültürel özelliklerini yitirmiştir."

Söz dönüp dolaşıp Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Keldanilerin Müslüman Türk topluluğu ile aralarındaki toplumsal ve ekonomik ilişkilere geliyor: "Müslümanlarla aramız iyidir. Dinimize karşı saygıları var. Fakat çevredeki büyük toprak sahibi aşiretlerin yarattığı kargaşa ortamından biz de nasibimizi aldık. Oradaki ağalık, bizim kültürel özelliğimizle uyuşmayan bir durum, bu sebeple çok yadırgıyoruz." Yaklaşık üç yıl önce Mardin'e bağlı Silopi ilçesinin Besmin köyünde toprak sorunu yüzünden çıkan çatışmada üç Keldani ölünce bu köydeki bütün Keldaniler İstanbul'a göç etmek zorunda kalmışlar.

Papaz Aziz Günay'la konuşurken yanımıza, 15-17 yaşlarında beyaz önlüklü, uzun siyah etekli, kısa kesilmiş saçları ve solgun yüzleriyle St. Michel'de okuyan, kilisedeki dinî törenlerde papazların yardımcılığını yüklenen çocuklar yanaşıyor. Herkesin olduğu gibi bizim elimizi iki elleriyle avuçlayarak sıkıyorlar, dudaklarında bir duayı mırıldanarak.

Keldaniler, ilk Hıristiyan topluluklarından olduğu için dinî ritüelleri (coğrafi ve kültürel etkenler nedeniyle) saflığını oldukça korumuş, hatta Aziz Günay bundan gurur duyarak dinî özelliklerini bozmadan koruduklarını, Latin Katoliklerin ise bu konuda yozlaştıklarını öne sürdü. Gerçekte öbür Hıristiyan topluluklarla kültürel ve toplumsal nedenler yüzünden iletişim kuramayan Keldaniler çok yoğun olarak azınlık psikolojisinin etkisi altındalar. Öylesine ki Papaz Aziz Günay, "modernleşmeye" karşı olduklarını belirtirken, Keldanilerin dinî özelliklerini ve çok özgün olan dillerini unutacakları endişesini taşırken, bir taraftan kutsal ayinlerinde müzik aleti kullanabilecek kimseyi bulamadıklarından yakınıyordu.

Artık ayin bitmek üzere. Rengârenk giysili, elleri kınalı, başları eşarplı kadınlar günah çıkartma odalarının çevresinde saklambaç oynayan çocuklarını çağırıyorlar. Erkekler, çatık kaşlı ve kavruk, çoğu genç yaşta, yıpranmış, ezik. Kiliseyi terkederken yere hafifçe eğilip İsa'yı selamlayarak haç çıkartıyorlar. İranlı bir Keldani Afrika'daki aç çocuklar için Vatikan'a gönderilmek üzere bağış topluyor. Bu arada kilise kapısı önünde bayramlaşmalar, el sıkışmalar, öpüşmeler sürüp gidiyor. Keldaniler St. Antoine Kilisesi'nin avlusundan ayrılmak istemiyorlar sanki. Dakikalarca süren sarılmalarından, kucaklaşmalarından birçok korkuyu ve sevgiyi çıkarmak mümkün gibi. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun en yoksul yörelerinden kopup gelmişler İstanbul'a. Dilleri tükenmek üzere olan bir dil, üstelik ne işleri var, ne de paraları. Geçici bir süre için kutsal törenlerini yaptıkları St. Antoine'ın bodrum katında dinî tablo, ikona, tasvirler asmalarını dahi yasaklayan Latin Katoliklerinin ilgisizlik ve küçümsemeleriyle daha da yalnızlar... İstanbul ise hep acımasız... Kilisenin avlusundan çıktıktan sonra kaybolup gideceklermiş hissini veren bir duygu okunuyor yüzlerinde... □

Kırsal yörelerde yaşayan Keldanîlerin durumu da hiç parlak değil. Özellikle Hakkâri'nin köylerinde yaşayan Keldanîler için dünyanın en yoksul Katolikleri diyebiliriz.

Lambrakis

YUNANİSTAN

Lambrakis olayından 1985 seçimlerine

KEMAL ANADOL

Mayısın 22'si, yıllardan 1963... Selanik'te ve tüm Yunanistan'da siyasal tansiyon çok yüksek. Selanik **"Barışseverler Derneği"**, gece **"Barış ve nükleer silahsızlanma"** konularının görüşüleceği bir toplantı düzenlemişti. Toplantıya **EDA** (Demokratik Sol Birliği) milletvekili **Lambrakis** ile iki milletvekili çağrılıydı. Lambrakis, daha Atina'dan gelmeden toplantıyı düzenleyenler bazı sürprizlerle karşılaşmaya başladılar. Kiraladıkları salonun sahibi paranın tümünü almasına karşın, son anda birtakım gerekçelerle vazgeçmişti. Telaşla yeni bir salon ararken bu kez inanılır çevrelerden konuk konuşmacı Lambrakis'in öldürüleceğine dair haberler almaya başladılar. Güç bela, Sendikacılar Kulübü'nü toplantı için kiraladılar. Gergin bir hava içinde gece toplantı saatini ve Lambrakis'in gelmesini beklemeye koyuldular...

Selanik'teki gergin hava tüm Yunanistan'a egemendi. Ülkenin ana muhalefet partisi Merkez Birliği ile üçüncü parti EDA 1961 seçimlerine hile karıştırıldığı iddiasıyla sonuçları yasal saymıyorlardı. Muhalefet seçimlere umutlu girmişti. Merkezci partiler Eylül ayında George Papandreu'nun önderliğinde birleşerek Merkez Birliği Partisi'ni oluşturmuşlardı. Kırsal bölgeler Karamanlis'in **ERE** (Ulusal Radikal Birlik) iktidarından hoşnut değildi. Savaş suçlusu eski Nazi Merten'in Yunanistan'a turist olarak gelişinde takındığı yumuşak tavır, Karamanlis'e karşı tüm Yunanlı aydınları ve ilerici çevreleri tepkiye yöneltmişti. Kral, General Dovas başkanlığında bir seçim hükümeti atamıştı. Başbakan Dovas muhalefete 29 Ekim 1961 seçimlerinin tarafsız ve özgürce yapılacağına garanti vermesine karşın, seçim günü gelen haberler bunun tersini kanıtlıyordu. Jandarmalar ve **TEA** (Ulusal Savunma Taburları) solculara ve Merkez Birliği taraftarlarına karşı sindirme eylemlerine girişiyorlardı. Sonuçlar da şaşırtıcıydı. ERE 176, Merkez Birliği 100, Eda 24 sandalye kazanmıştı. Bir önceki seçimlere göre EDA'nın oylarında yüzde on azalma, Karamanlis'in partisinde ise yüzde on artış vardı. Seçimlerden hemen sonra muhalefet, seçmene yöneltilen baskı ve terörü araştırmaya başladı. Ortaya iktidar partisinin devlet örgütünü bu işte kullandığına dair ciddi kanıtlar çıktı. Nitekim daha sonra Başbakan olduğunda George Papandreu 3 Mart 1965 tarihinde kamuoyuna bu konuda açıklamada bulunacak, Genel Kurmay'da bulunan bir kısım belgelere göre 1961 seçimlerindeki bu eylemin Perikles planının uygulaması olduğunu söyleyecekti. Açıklamaya göre şiddet eylemlerinde ordunun payı büyüktü. **Perikles planında** sık sık kullanılan **"düşman"** terimiyle **"komünistler, taraftarları ve tarafsızlar"** kastediliyor, aynı plandaki emirlere göre bunlara **"düşman"** muamelesi yapılması isteniyordu. Seçimlerden önce 12 Ağustos 1961'de Perikles planına ilişkin toplantıya **KYP** (Yunan İstihbarat Örgütü) Başkanı General Natsinas ve yardımcısı CIA ile bağlantı kurmakla görevli Yarbay **Papadopulos** katılmışlardı. Aynı toplantıya katılan Genel Kurmay Başkanı General Kardamakis, Karamanlis'in Perikles planının uygulanmasını onayladığını belirtmişti. Sorumluluk ordu, polis ve jandarma arasında paylaşılıyordu. Amaç "maviler"in, yani Karamanlis'in partisinin seçimleri kazanmasıydı.

Muhalefet ve özellikle Merkez Birliği, bu koşullarda ortaya çıkan seçim sonuçlarını yasal ve geçerli saymamış, parlamentonun açılışına katılmamış, kralın açış söylevini dinlememişti. George Papandreu daha da ileri giderek protokol kurallarını çiğniyor, kralın doğum gününde ziyaretine gitmiyordu. Sonuçta George Papandreu ve Merkez Birliği'nin ikinci adamı Sofokles Venizelos tarafından yönetilen geniş bir kampanya açılmıştı. Karamanlis hükümetinin değişmesi ve erken seçime gidilmesi isteniyordu.

22 Mayıs 1963 gecesi EDA milletvekili Lambrakis kaldığı otelden arkadaşlarıyla birlikte çıktı, küçük alandan geçerek konuşma yapacağı salona gidecekti. Alanın saldırganlarla dolu olduğunu gördü. Bir takım adamlar anti-komünist sloganlar atıyor, bağırıp, çağırıyorlardı. Arkadaşlarıyla birlikte salonu geçti. Kapıya birkaç metre kala saldırganlar arkadaki yüzlerce polisin gözleri önünde başına vurup, kaşının üzerine yara açtılar. Her şeye rağmen içeri girebilmişti.

Selanik jandarma komutanı, emniyet müdürü ve görevliler dışardaydılar. Onların önünde ve desteğinde aşırı sağ unsurlar salonu taşlıyorlardı. Kapatılan pencere kepenklerine vuran taş ve dışarıdan gelen küfürler arasında konuşmasına başladı. Önce yarasını göstererek, dışarıdaki emniyet müdürüne seslendi. Saldırganları teşvik etme yerine durdurmasını, tarafsız olmasını istedi. Yanındaki milletvekili arkadaşı ortada yoktu. Can güvenliği yitirilmişti. Arkadaşının hayatının korunması onların göreviydi...

Konuşma bittiğinde Lambrakis salondakilerle birlikte dışarı çıkmak ister. Dışarıda onları yuhalamak üzere toplananlar her geçen dakika biraz daha azıtmaktadır. Emniyet görevlileri ise başta olduğu gibi yine sadece seyircidir.

Lambrakis kendisine saldıran üç kişiyi tanır ve polislere bağırarak neden onları yakalamadıklarını sorar. Tam bu sırada karşı köşeden, üç tekerlekli küçük bir kamyonet fırlar. Yanından geçerken, aracın kasasında diz çöküp bekleyen bir adam elindeki demir çubuğu hızla Lambrakis'in başına indirir. Sallanarak yere düşen milletvekilini çiğneyen kamyonet bir miktar sürükler, kanlar içinde kalan yolu hızla terkeder.

22 Mayıs 1963 gecesi Selanik'te işlenen siyasal cinayet hem Yunanistan'da hem hem de dünyada yankılar yaratır. Yunanistan'da büyük çoğunluk, olayın polis yetkililerinin açıkladığı gibi "bir kaza!" olduğuna inanmamaktadır. Karamanlis gazetelerin her gün manşet haber olarak verdikleri olayın hükümete sıçramasından endişe etmektedir. Nitekim, İngiliz parlamenterlerinin bir kısmı, olayı bir siyasal cinayet olarak nitelerler ve açıkça Karamanlis hükümetini sorumlu tutarlar. Tam bu sırada kral ailesinin önceden planlanmış bir Londra gezisi gündeme gelir. Kral ve Kraliçe Londra'ya varınca gösteriler yapılacağından kuşkulanan Karamanlis, gezinin geri bırakılmasını ister. Kral Paul bu isteğe aldırmayınca 11 Haziran 1963'te Karamanlis başbakanlıktan çekilir. Hükümet düşmüştür artık...

Bu olaydan sonra Yunanistan'daki siyasal tansiyon düşeceğine daha da yükseldi. Kral, hükümeti kurma görevini statükocu çevrenin ileri gelenlerinden yakın dostu diplomat Panayotis Pipinelis'e verdi. Yeni başbakan ülkeyi seçimlere götürmeye hazırlanıyordu. Ama 1961 seçimlerinde uygulanan şiddet ve terörü gerekçe gösteren Merkez Birliği buna itiraz etti. Kraldan tarafsız bir seçim hükümeti atamasını istedi. 5 Eylül 1963 günü yüz binlerce kişinin katıldığı bir açık hava toplantısında Pipinelis hükümetinin çekilmesini istedi. Aksi takdirde Merkez Birliği seçimlere katılmayacaktı!

Yunanistan'ın böylesine bir siyasal bunalıma girdiği günlerde Lambrakis olayının soruşturması ilerliyordu. Tüm engellemelerine karşın soruşturma, polisin elinden çıkmış, yargı görevlilerine ulaşmıştı. Bu arada polisin yapamadığı, daha doğrusu yapmadığı işlevi, gazeteciler yerine getiriyor, olaya karışanları saptıyor, tanıkları arıyor, buluyor ve konuşturuyordu. Olayın derinliğine inildiğinde lumpenler, aşırı sağ örgüt militanları ve daha da korkuncu, devlet görevlilerinin izleri or-

Papandreu

taya çıkıyordu. Dosya, Savcı Butis ve Sorgu Yargıcı **Sartzetakis**'in elinde ve sorumluluğundaydı. Meslek hayatının en önemli davasının bilinci ve sorumluluğundaki genç sorgu yargıcı olanca gücüyle gücüyle gerçeği araştırmaya, bulmaya çalışıyordu.

Uzun süren çabaları sonunda irkilerek sorumluları bulmuştu. Kararını korkmadan verdi; 14 Eylül 1963 günü Lambrakis'in öldürülmesinden sorumlu tuttuğu Jandarma Komutanı Mitsu'yu, Selanik Müdürü Albay Kamutsis ve yardımcısını tutukladı. Karar, ülkede bomba gibi patladı. Seçimleri **yarı-resmi** organların etkilememesi için tarafsız bir seçim hükümeti isteyen G.Papandreu, bu kararı kendisine gerekçe yapıyordu. 26 Eylül 1963 günü bu koşullarda Merkez Birliği'nin seçimlere katılmayacağını ilan eden Papandreu, ertesi gün kralı dize getirdi. **Pipinelis** çekildi ve yerine yansızlığından herkesin güven duyduğu yargıç Stylianos Mavromikalis atandı. Yeni seçim hükümetinin yönettiği 3 Kasım 1963 seçimleri Karamanlis'in yenilgisini gösteriyordu. Karamanlis'in partisi ERE'nin sandalye sayısı 133'e, oy oranı yüzde 39'a düşmüştü. EDA oyların yüzde 14'ünü, sandalyelerin 28'ini aldı. Merkez Birliği ise yüzde kırk iki oyla 137 milletvekili çıkarttı. Tek başına salt çoğunluğu sağlayamayan Merkez Birliği yeniden seçim istedi. Kısa bir iktidar döneminden sonra Papandreu başbakanlıktan çekildi. Yeni seçimler 16 Şubat 1964 tarihinde yapılacaktı. Yenilgiye uğrayan Karamanlis, artık Yunanistan'da yoktu. Ülkesini ve partisini terkedip Paris'e yerleşmişti. Karamanlis ancak Albaylar Cuntası'nın devrildiği 1974 tarihinden sonra ülkesine dönecekti...

16 Şubat 1964 seçimlerinde Yunan sağı daha da büyük darbe yedi. Sağcı ERE 107, Merkez Birliği 171, EDA 22 sandalye ile parlamentoda temsil olundular. Artık Papandreu tek başına iktidardaydı... Bu seçimlerde George Papandreu'nun oğlu **Andreas Papandreu** da Merkez Birliği'nden milletvekili seçildi. Baba Papandreu'nun kurduğu ilk kabinede koordinasyon bakan yardımcısı olarak yer aldı. Merkez Birliği Partisi de kendi içinde bir bütünlük taşımıyordu. Seçim kampanyası sırasında iki numaralı lider Sofokles Venizelos ölmüştü. Venizelos'u kendilerine bir güvence olarak gören kral ve statükocu çevreler baba-oğul Papandreu'lardan kuşkulanmaya başladılar. Kısa sürede hükümet, kral, ordu üst kademeleri ve Amerikan Büyükelçiliği ile çelişkilere düştü. Yunan sağı Merkez Birliği'ni içten çökerterek hükümeti düşürme planları düzenliyordu. ERE'nin Karamanlis'ten sonraki lideri **Kanellopulos**'un bu yoldaki demeci üzerine Başbakan Papandreu 1961 yılındaki **Perikles planı** ve ordunun işlevi konusundaki araştırma sonuçlarını parlamentoya sundu. Ama tehlikeyi sezen sağ buna cevap vermekte gecikmedi. General **Grivas**, Savunma Bakanı'na yazdığı mektupta ordu içinde bir cuntanın ortaya çıkarıldığını belirtiyor ve bu cuntayla, Andrea Papandreu'nun ilişkide olduğunu ileri sürüyordu.

Kral, Başbakan Papandreu'ya karşı Merkez Birliği içine Truva atları sokmuştu. Bunların başında Savunma Bakanı **Garufalias** geliyordu. Savunma Bakanı ile çelişkiye düşen Başbakan, kraldan bakanı azleden kararnamesini imzalamasını istedi. Kral reddedince bunalım yoğunlaştı. 15 Temmuz 1965 günü Başbakan istifa ettiğini bir mektupla krala bildirmiş, ama hükümet resmen çekilmemişti. Kral bunu bile, beklemeden Merkez Birliği'nden Novas'ı başbakanlığa atadı. Kral anayasal bir darbe yapmıştı. Darbenin akıl hocalığını da aynı parti içinden **Mitsotakis** yapıyordu. Merkez Birliği içindeki ihanete karşın Novas güvenoyu alamadı. Kralın onun yerine atadığı eski solculardan **Tsrimakos**'u da Novas'ın akibeti bekliyordu. Ama 16 Eylül 1965 günü kral amacına ulaştı ve Stefanopolus hükümeti 152 oyla güvenoyu aldı. Parlamentonun itibarını yitirmesine, milletvekilleri pazarı kurulmasına karşın... Artık Merkez Birliği bölünmüştü. Baba-oğul Papandreu'lar için tek çare kalıyordu: İkinci "**Anendotos**"u başlatmak. Yine tüm yurda yayıldılar. Kralın anayasa dışı uygulamalarını anlattılar, demokrasi taleplerini sıraladılar. Bir yandan Aspida olayı kazanı kaynatılıyor, Andreas'ın köşeye sıkıştırılması için her şey yapılıyordu. Aralık 1966'da Stefanapulos, ERE Partisi'nin desteğini çekmesi üzerine istifa etti. Kral, ERE lideri **Kanellopulos** ve baba **Papandreu**'nun anlaşarak bir seçim hükümeti kurulması için Paraskevopulos'u desteklenmelerini istiyordu. Nihayet baba-oğul Papandreu'lar da güvenoyu verip vermeme konusunda birbirlerine girdiler.

Mitsotakis seçim kampanyasında

4 Ocak 1967 günü yapılan oylamaya Merkez Birliği sol kanadından 45 milletvekili katılmadı ve Paraskevopulos hükümeti güvenoyu aldı. Bir yandan Aspida davasında birtakım subaylara ceza verilmiş, dokunulmazlığı nedeniyle Andreas Papandreu'ya bir şey olmamıştı. Ama durumu her zaman tehlikedeydi. Bu arada seçimlere iktidarda gitmek isteyen ERE lideri Kanellopulos desteğini çekince, 29 Mart 1967 günü hükümet düştü. Seçimler 28 Mayıs 1967 günü yapılacak, 23 Nisan'da başlayan seçim kampanyasını George Papandreu Selanik'te açacaktı. Ama açamadı... 1961 seçimlerinde Perikles planını uygulayan KYP yöneticisi Albay Papadopulos'un önderliğinde albaylar bu kez NATO'nun Prometeus planını uygulayarak iktidara el koymuşlardı. 21 Nisan 1967 tarihinden sonra Yunanistan'ı kan, gözyaşı dolu yıllar bekliyordu. Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkıp, Albaylar Cuntası'nın yıkıldığı 1974 yılına kadar...

Albaylar, Aspida davasını gerekçe göstererek Andreas Papandreu'yu tam 8 ay hücrede yatırdılar. Yılan hikâyesine dönen Lambrakis davasında, dosya elinden çıktıktan sonra Fransa'ya giden yargıç Sartzetakis'i geri çağırıp hapse attılar. 29 Eylül 1968'de cunta, hazırlattığı anayasa metnini referanduma sundu. Oy kullananların % 92'si bu metni onayladı. Ancak oy kullanmayana 1.5 yıl hapis cezası verileceği duyurulmasına karşın, 1.5 milyon seçmen sandığa gitmedi. 3 Kasım 1968'de ölen baba Papandreu'nun cenazesi bir siyasal gösteriye dönüştü. Cenazeye katılanlar anayasa oylamasını kasdederek OHİ (HAYIR) "Hayırlarımız nerede?" diye bağırdılar.

1968 Aralığı'nda Kral Konstantin kendisine bağlı emekli generaller ve havacı subaylarla başarısız bir darbe girişiminde bulundu. Sonuç alamayınca yurt dışına kaçtı.

Amerika'da gençlik yıllarından beri geniş bir bilim adamı ve politikacı çevresi edinmiş olan Andreas Papandreu'yu, Yunan Cuntası, dünya kamuoyunun ve özellikle ABD'nin yoğun baskısı karşısında, af kapsamına aldı ve serbest bıraktı. Papandreu ülkesini terkederek muhalefetini yurt dışında sürdürdü.

Faşist darbe yapan Nikos Sampson'a karşı, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkması Albaylar Cuntası'nın yıkılmasına yol açtı. Yunanistan yeniden demokrasiye döndü. Fransa'dan gelen Karamanlis, **Yeni Demokrasi Partisi**'ni, Papandreu da PASOK'u kurdular. Karamanlis seçimleri kazanarak başbakan oldu. Daha sonra da cumhurbaşkanı seçildi. Karamanlis'in cumhurbaşkanlığı sırasında partisi zayıflama sürecine girdi. İlk seçimlerde üçüncü parti olabilen PASOK 1981'de iktidara gelmişti. Başbakan Papandreu süresi dolan Karamanlis'e son ana kadar devam eden desteğini çekince Yunanistan yeniden bunalıma girdi. Meclis başkanının oyu ile kıl payı seçilen yeni cumhurbaşkanı, Lambrakis davasının ünlü yargıcı Sartzetakis idi. Bu seçimi geçerli saymayan Yeni Demokrasi Partisi lideri de, 1965'te Merkez Birliği'ni içten parçalayan K.Mitsotakis idi.

2 Haziran 1985 seçimlerini Ege'de oturan yurttaşlarımız, Yunanistan antenlerinden ayrıntılarıyla izlediler. Yunan TV'si siyasal partilerin açık hava toplantılarını canlı olarak yayınlıyordu. Partilerin seçmenleri, alanlardan caddelere taşıyor ve ekrana geliyordu. Seçmenlerin sloganları yürüyen harflerle veriliyordu. 1967 darbesinin lideri **Papadopulos** cezaevinde ömürboyu hapis cezasını çekerken aşırı sağcı **EPEN** partisi açıkça cunta özlemini dile getirebiliyordu. **Florakis**'ın liderliğindeki Yunanistan Komünist Partisi **(KKE)** ve İç Komünist Partisi alanları kızıl bayraklarıyla doldurabiliyorlardı. Yedi milyon seçmenden birer milyonu, ayrı ayrı, iktidar ve ana muhalefet partisi liderlerini dinleyebilmek için Atina ve Selanik alanlarına dolup taşıyorlardı. Tüm kampanya böyle heyecanlı ve görkemli biçimde sürdü. Ancak bir tek olay çıkmadı, bir tek seçmen ölmedi. Yunanistan sağının kara lekesi olan 1961 Perikles ve 1962 Lambrakis olayları tarihin karanlıklarına gömülmüştü.

Belki de, çeşitli çelişkilerine karşın, Papandreu ve Yunanistan'a itibar kazandıran, Avrupa ölçüleri içinde ve bu düzeydeki özgürlük ortamında yapılan özgür seçimlerdir. □

alan yayıncılık

Dünya Sorunları Dizisi-I

DÜNÜN VE BUGÜNÜN DEFTERLERİ

KRİZ, NEO-LİBERALİZM VE REAGAN DOSYASI

O.KREYE/J.HEINRICHS/F.FRÖBEL
Kapitalist Gelişme, Eşitsiz ve Düzensiz Gelişmedir

URS MÜLLER-PLANTENBERG
Kapitalizmin Üçüncü Büyük Bunalımının Tarihsel ve Siyasal Bir Yorumu

ELMAR ALTVATER
Yeni Liberal Karşı-Devrimin Mübtezelliği

CHANTAL MOUFFE
Demokrasi ve Yeni Sağ

MARK GREEN/GAIL MACCOLL
Çağımızda Politikacının "Yönetmen"likten "Showman"liğe Dönüşümü

MIKE DAVIS
Yeni Sağın Yükselişi ve Reagan

ALAN WOLFE
Reaganizmin Anatomisi/Sosyoloji, Liberalizm ve Radikal Sağ

NOAM CHOMSKY
Yunanistan'dan El Salvador'a ABD Dış Politikası

HELMUT SCHMIDT
Dünya Ekonomisi Kumar Masasında

F.C.RUZ
Bağlantısız Ülkeler 1983 Konferansı'nın Dünya Krizine İlişkin Raporu

Alan Yayıncılık: Başmusahip Sok. Talas Han Kat 3 No: 302 Cağaloğlu-İSTANBUL
Dağıtım: CEMMAY, ADAŞ, DATİC, CUMHURİYET, BİLGE KİTAP KULÜBÜ

Papandreu'nun yeni zaferi

Papandreu yine kazandı

JÜLİDE ERGÜDER

Yunanistan erken seçim geleneğini bozmadı. 2 Haziran 1985 günü, yedi buçuk milyon Yunanlı seçmen (bu sayının altı yüz bini 18-20 yaş arasındaki genç seçmenlerdi) sandık başına gitti. Toplam on altı partinin katıldığı seçimlerin galibi, **Yeni Demokrasi Partisi**'ne yüzde beşlik üstünlük sağlayan ve tutturduğu yüzde kırk yedilik oy nispetiyle yüzaltmışbir milletvekili çıkaran PASOK oldu. Bu suretle Andreas Papandreu, geçen Mart'ta Karamanlis'i istifaya mecbur edip, Hristos Sartzetakis'i devlet başkanı seçtirerek kaygı uyandırıcı bir siyasi buhrana yol açarken, aslında çok akıllı bir hesap yaptığını herkese kabul ettirmiş oluyor. O kadar ki, Komünistler'in oylarına gerek kalmaksızın tek başına iktidar olması, kimi zaman Papandreu'nun kaprislerinden usanan Batılı başkentlerde dahi olumlu karşılandı. PASOK'un 1981'e kıyasla yüzde iki oranında oy ve dokuz sandalye kaybetmesi ise, "iktidarda olan yıpranır" gerçeğinden hareketle pek bir önem taşımıyor.

Mitsotakis önderliğindeki **Yeni Demokrasi Partisi** kampanya süresince düzenlediği görkemli mitinglerle zafere hayli yaklaşmış görünüyordu. Ne var ki, Mitsotakis'in seçildiği takdirde Sartzetakis'in cumhurbaşkanlığını geçersiz sayabileceğini açıklaması ile, Karamanlis'in hayli isabetsiz ve geri tepen "iyice düşünün taşının" ikazı, iç istikrarsızlık istemeyen Yunanlı seçmenin (özellikle kararsızların) oylarının iki büyük partide toplanmasına neden olmuştur. YDP'nin yüzde on oranındaki oy ve on milletvekiliyle ilerlemesinin ve Komünistler'in oylarının PASOK'a kaymasının sebebi bu. Komünist Partisi (Moskova yanlısı) yine on üç milletvekili çıkardı; İç Komünist Partisi ise, sadece liderini meclise sokabildi.

Türk basınının en geniş yeri verdiği Türk-Yunan ilişkileri Papandreu'nun kampanyasında hemen hiç ağırlık taşımıyordu. Bir görüşmede "halk bıktırıcı buluyor" dediği NATO konusuna da girmedi; ABD'ye sataşmamaya özen gösterdi. İktisadî durumun hiç de parlak olmamasına rağmen, **kişilikli** bir siyaset izlediği intibaını yaymaya çabaladı ve bunda başarılı oldu. Ülkelerinin nimetlerinden şimdiye kadar yararlanamamış kesimlere getirdiği sağlık ocağı, yaşlılık sigortası, yol ve benzeri hizmetlerle eskilerden farklı bir iktidar olduğuna halkı inandırdı. Ortak Pazar ile çetin pazarlıklar sonucunda elde ettiği tarım kredileriyle kırsal kesimi kendisine bağladı. Karizmasını da kullandı. Böylece Papandreu, **clientelist** siyasetinin semeresini görmüş oluyor. Mitsotakis'in geleceği belirsiz. **Yeni Demokrasi Partisi**'nin Yunan halkının özlemlerini dikkate alarak kendisine yeni bir strateji tayin etmesi bekleniyor. Konstantin Karamanlis'in ise henüz tüm nüfuzunu kaybetmiş sayılmasa bile, siyasi misyonunu tamamladığı anlaşılıyor.

Şimdi, komşu Yunan halkının nasıl olup da sol eğilimli bir iktidarı ister hale geldiğini anlamaya çalışmak gerekiyor. Bunun için, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra geçirdiği aşamalara kısaca bir göz atalım.

Navarin'den sonra gelen bağımsızlık

Yunanlılar "ulusal devlet" olma sürecini Osmanlı hakimiyeti altında yaşadıkları dört asırlık uzun dönemde geçirdiler. Osmanlılar'ın ticareti küçük görmeleri, Yahudiler ile Ermeniler'in yanı sıra, Rumlar'ın da imparatorluğun, başta İstanbul olmak üzere, Selanik, Yanya, Edirne, Filibe, İzmir ve İskenderiye gibi belli başlı ticaret (ve kültür) merkezlerindeki tüm ticarî faaliyetleri tekellerine almalarına imkân verdi. Bizans devrinden kalan köklü Rum aristokrasi ile zamanla oluşan tüccar ve banker Rumlar **(phanariot)** imparatorluğun çok nüfuzlu bir zümresinin üyeleri olarak, kimi zaman, çeşitli eyaletlerde valilik de elde ettiler. Ticaret ve denizcilikle zenginleşen Rumlar -Çarlık Rusyası'nın Balkanlar'daki kışkırtıcı faaliyetleri ile de birleşerek- 1789'dan itibaren ihtilalci fikirleri yaymaya başladılar. 1821 Yunan İsyanı'nı, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın destek donanması ile bastırabilen Osmanlı Devleti, 1827'de Rus-İngiliz-Fransız birleşik kuvvetlerinin Osmanlı Donanması'nı Navarin'de yakmasından sonra aciz kaldı. 1830'da imzalanan **Londra Protokolü** ile bağımsızlığını kazanan Yunanistan -İngiltere'nin arzusuna uygun olarak- Bavyera'dan ithal edilen Wittelsbach hanedanıyla mutlak krallık şeklinde kuruldu. İngiliz nüfuzu Yunanlılar ile Slav kökenli Balkan milletleri arasında köklü bir düşmanlık yarattığı gibi, ülkeyi iktisaden Britanya İmparatorluğu'na bağımlı kıldı. Başlangıçta isyana bulaşmamaya gayret eden ama bir zamanlar Osmanlı beylerin ellerinde bulunan toprakları gaspeden mahallî Rum beyler, daha sonra toprakların köylülere dağıtılmasına şiddetle karşı çıktılar. Ayaklanmalar kanla bastırıldı.

Yunanistan ilk kurulduğunda, nüfusunun yüzde doksan beşi köylerde yaşayan üç milyonluk küçük bir ülkeydi. Rumlar'ın en önde gelen din, ticaret ve kültür merkezleri sınırları dışındaydı. Atina beş bin nüfuslu bir köydü -bugün ülke nüfusunun üçte ikisini barındırıyor. Eski Bizans topraklarını elde etmeyi düşleyen Yunanlılar, "Megalo İdea"da ifadesini bulan bir şovenizme kaydılar. Milli birliğe bir miktar katkıda bulunmakla birlikte bu yöneliş, Yunanistan'ı dönemin büyük devletlerinin -bilhassa Balkanlar'daki- siyasi entrikalarına elverişli bir hale getirdi.

Venizelos dönemi

Mücadeleci geleneğiyle Yunanistan'da mümtaz bir yer işgal eden Girit halkı, 1905'te Eleftherios Venizelos liderliğinde adanın valisi Prens George'a karşı ayaklandılar. Hükümete verilen ültimatom reddedilince, ülkede burjuvaların etkinliğini sağlayan 1909 İhtilali patlak verdi. Venizelos'un etrafını alan radikal genç aydınlar 1910'da Liberal Parti'yi kurdular. Bu parti seçimleri kazandı. Liberal hükümet anayasayı tadil etti, toprak sahiplerinin şiddetli itirazlarına rağmen "karşılıklı istimlak" kuralını getirdi, çeşitli adli reformlar gerçekleştirdi. Birinci Dünya Savaşı başladığında tahtta bulunan Kral Konstantin, Kayzer Wilhelm'in kızkardeşiyle evliydi. Kral'ın Alman taraftarı siyaseti derhal Venizelos ile çatışmasına yol açtı. Bu çatışmadan zaferle çıkarak Kral'ı kaçırtan ve 1917'de Atina'ya dönen Venizelos, ülkesinin çıkarlarının İngiltere'ye bağlı olduğuna inandı. Ne var ki, Venizelos ile Veliaht Konstantin arasında "ulusal hizipleşme", bir rejim sorunu (krallık mı, cumhuriyet mi?) boyutlarına ulaşırken, "Büyük Yunanistan" hayaliyle başlatılan Küçük Asya macerasının 1922'de kesin bir bozgunla neticelenmesi büyük bir dış darbe oldu. Kralcı subaylar hemen darbe yaptılar; Kral kaçtı; altı kişi asıldı ve Lozan Antlaşması ile ülkenin kesin sınırları belirlendi. Anadolu'dan akan yüz binlerce işsiz ve evsiz muhacirin varlığı -bilhassa Osmanlı mirası toprak yapısının hâlâ egemen olduğu Trakya ve Makedonya'da- toplum yapısını sarstı. Bir zamanlar Anadolu ve Bulgaristan'ın büyük şehirlerinin itibarlı zümrelerini oluşturan bu insanlar, yıllarca tazminat, ev ve saygı beklediler. Atina çevresinde lümpen proletarya denebilecek bir yığın oluşturmalarına rağmen, eski itibarlı günlerinin hatırasını ve ruh halini, nihayet işçileştikleri İkinci Savaş yıllarına kadar muhafaza ettiler.

Darbe geleneği yerleşiyor

Liberallerin, Kralcılar'ın katılmaması nedeniyle kazanabildiği 1923 seçimlerinden kısa süre sonra, ordu yeniden müdahale etti. Kral memleketi terke zorlandı ve 25 Mart 1924'te cumhuriyet ilan edildi. Ancak, ordunun siyasete müdahale geleneği de yerleşti. 1924-28 döneminde on bir askerî darbe gerçekleşti, on başbakan değişti. Ülkenin tüm siyasî güçleri daima orduyu kollayan kalıcı bir tutum benimsediler.

Bu dönemde Yunanistan hâlâ bir tarım ülkesiydi. Sanayi önemsizdi. Orta sınıf güçlenmişti. Önemli nokta şu: Osmanlı Devleti'nin (bu arada Mısır'ın) çöküşü esnasında, Avrupalı müteşebbislerle işbirliği yapan Yunan sermayedarlar Doğu Akdeniz'de muazzam servetler kazanmışlardı. Servetleri savaştan fazla zarar görmeyen Yunan mali burjuvazisi Venizelos'un İngiliz yanlısı bir siyaset takip etmesini sağladığı gibi, hep ülke dışında zenginleşmeyi yeğledi. Dolayısıyla, Yunanistan'da büyük yatırımlar yapmaksızın sadece ticari kapitalizmin engelsiz gelişmesini sağlayacak güçlerle işbirliğine çabaladı. Bu olgu, günümüzde de geçerli ve A. Papandreu'nun ülkesini dış bağımlılıktan kurtarma gayesinin esasını teşkil ediyor.

1941'de işgal ve açlık

Venizelos 1928-32 dönemindeki başbakanlığı sırasında, başta muhacirler olmak üzere, iç meseleleri halledemedi. Büyük İktisadî Buhran'ın nihai darbesiyle kısmî iflas ilan edildi. Seçimler, darbeler birbirini izledi. Kral 1925 Kasımı'nda geri döndü. 1936'da Venizelos öldü. General Metaksas 1936-41 yıllarında, Kral'a bağlı ordunun desteğiyle ülkede tam bir diktatörlük kurdu; Alman saldırısının başlamasından birkaç hafta önce de öldü. Girit 1941 Mayısı'nda düştü. Yunanistan, Alman, İtalyan ve Bulgar işgali altına girdi. Kahire'ye giden sürgündeki hükümet her şeye uzaktı. İşgalciler kendi savaş güçlerine hiçbir katkısı olmayan Yunanistan'ın iktisadî durumuyla ilgilenmediler. Para sistemi hemen bozuldu, yiyecek ithali durdu. Açlık başladı, 1941-42'de üç bin insan açlıktan öldü. Ve açlık, Yunan halkını direnişe yöneltti.

Direnişi Komünistler (EAM-Milli Kurtuluş Cephesi) örgütlediler; ELAS (Halk Kurtuluş Komitesi), EKKA (Milli Sosyal Kurtuluş Birliği) ve EDES (Milli Demokratik Yunan Ordusu) destekledi. Almanlar 1944'te Yunanistan'ı boşalttıklarında ve 14 Ekim'de İngilizler Pire'ye çıktığında ülkenin büyük bölümü direnişcilerin elindeydi. Ancak, işgal döneminde Britanya Ortadoğu Kumandanlığı'nın komutası altına giren Yunan ordusunun sağ ve sol hizipleri arasındaki çatışma, İngilizler'in müdahalesiyle, ilki lehine bastırıldığı ve Kral'a sadık Yunan ordusu İngilizler'in yanında direnişlerine karşı savaşa girdiğinden (ve tabiî, Yalta'daki pazarlık yüzünden) Komünistler iç savaşı (1945-50) kaybettiler.

Stratejik önemi dolayısıyla Yunanistan Şubat 1952'de NATO'ya girdi. Mareşal Papagos 1953-55 yıllarında ülkeyi yönetti. 1956 seçimlerini az farkla kazanan Karamanlis Ere'nin (Milli Radikal Parti) desteğiyle başbakan oldu. 1956-63 yılları arasında dört kez hükümet kuran Karamanlis, **Lambrakis Olayı**'ndan sonra istifa etti. 7 Kasım 1963'te George Papandreu (Liberal Demokratik Parti) kısa süre için başbakan oldu; istifa etti; 16 Şubat 1964 seçimlerinden ise zaferle çıktı.

Yunanistan'da 1965-67 yıllarında Kıbrıs yüzünden patlak veren siyasi buhran, Kıbrıslı Rumlar'ı kendi kaderlerine terketmekle suçlanan G.Papandreu'nun istifa-

sına (15 Temmuz 1965), bir dizi başarısız hükümet denemesinin yarattığı iç savaş tehlikesine ve **Albaylar Cuntası**'nın darbesine yol açtı. Cunta, ülkenin iktisadî sorunlarından hiçbirine çözüm getiremediği gibi, 12 Aralık 1969'da Avrupa Konseyi'nden çekilmek zorunda kaldı. İktidara el koymasına imkân hazırlayan Kıbrıs Buhranı yüzünden de devrildi (Türkiye'nin 1974 çıkartması).

Karamanlis'in zaferi

Cunta'nın devrilişinden dört ay sonra yapılan ilk genel seçimleri Karamanlis'in liderliğindeki **Yeni Demokrasi Partisi** yüzde elli dörtlük oy oranı ve iki yüz yirmi sandalyeyle kazandı. Bu zafer, YDP'den çok ülkeyi cunta ertesinin badirelerinden salimen çıkarabilecek tek istikrarlı liderin Karamanlis olduğu konusundaki -hem sağcıların, hem de solcuların paylaştığı- inancın ifadesiydi. Aslında halk askerî yönetime nefret duyuyordu. Nitekim bu hissiyatını bir ay sonra yapılan, krallığın yeniden kurulması konusundaki referandumda yüzde altmış dokuz nispetinde "hayır" diyerek ve izleyen bahardaki belediye seçimlerinde solculara oy vererek gösterdi. Andreas Papandreu'nun 1981'de kullanacağı **allagi** (değişim) sloganının maddi temelleri oluşmaya başlamıştı...

Karamanlis orduyu kışlasına gönderdi, enflasyonu düşürdü, Komünist Parti'yi yasallaştırdı, maarif reformları yaptı, geleneksel bir sorun olan dilde sadeliğe yöneldi. Dış siyasette ise, Yunanistan'ın AET'ye katılmasını ve NATO'nun askerî kanadına dönmesini sağlayacak görüşmeleri başlattı; ABD ile ilişkileri düzelt-

Mitsotakis

ti; Moskova'yı ziyaret eden ilk Yunan başbakanı oldu. Ama Yunanistan hâlâ büyük ölçüde bir tarım ülkesiydi; üstelik ülke dışında zenginleşen ticaret burjuvazisinin taleplerine uydurulan üretim ülke içi talebi karşılayamıyordu. Sermayenin üretici olmayan turizm ve benzeri alanlara kaymasının da önüne geçilemiyordu. Karamanlis 1977 seçimlerinden sonra yoruldu, 1980'de devlet başkanı olmayı tercih etti ve partisini Rallis ile Averof'un çekişmesiyle başbaşa bıraktı.

PASOK iktidarı

Papandreu'nun cunta döneminde sürgünde kurduğu **Pan-Hellenik Kurtuluş Hareketi**'nin (PAK) içinden gelişen PASOK, 1977 seçimlerinde yüzde yetmiş beşlik oy oranı ve yüz yetmiş bir milletvekiliyle gücünü iki katına çıkardı. PASOK ülke genelinde büyük bölgelerde hep yüzde yirminin üstünde oy aldı. PASOK kırsal yörelerde ve şehirlerde küçük burjuvalar ile memurlar nezdinde başarılı olmuştu. Nitekim, 1981 seçimlerinde yüz yetmiş iki milletvekiliyle iktidar oldu. Bu zafer, otuz beş yıllık neredeyse aralıksız muhafazakâr hakimiyetini noktalıyordu.

PASOK, ülkenin dışa bağımlılığını en aza indirmeyi dolayısıyla içte üretimi artırmayı, yabancı sermayeye tanınan imtiyazları kaldırmayı, küçük ve orta işletmeleri desteklemeyi amaçlayan bir programı benimsedi. Savunma harcamalarını gereken en üst seviyede tutan ve "Türkiye tehdidi"ni -ki, tüm subayların paylaştığı bir görüş- sürekli gündemde tutan bir dış siyaseti yeğledi. Dışa bağımlılığı en aza indirmek için önce devlet örgütünde radikal değişiklikler yapmak elzemdi. Fakat, iktisadî faaliyetlerin darlığı nedeniyle, çalışan nüfusun ekseriyeti -başta devlet memuriyetleri olmak üzere- hizmet sektöründe toplandığından, Papandreu ıslahat tedbirlerini uygulamaya kalkıştığı anda büyük tepkiyle karşılaştı. Yabancı sermayenin etkinliğini azaltmaya yönelik (tarım ürünlerinin çeşitlendirilmesi gibi) girişimleri ise, Batılı ülkelerin uyguladıkları kemer sıkma politikaları yüzünden sonuçsuz kaldı. İç siyasette Papandreu toplumun unutulmuş kesimlerine hizmet götürmede, bazı sosyal yardım önlemlerinde, adli düzenlemelerde ve polis baskısının azaltılmasında başarılı olabildi.

Yunanistan'ın dışardan bakıldığında parlak görünen refahı, deniz taşımacılığı, turizm ve dış ülkelerde çalışan işçilerin dövizlerinden kaynaklanıyor. Senelerce ülkeyi besleyen bu kaynaklar, artık düşüş gösteriyor; ya da en azından yetersiz kalıyor. Örneğin yurt dışındaki işçiler her gün yurda dönüp zaten yüksek olan işsiz sayısını kabartıyorlar. Papandreu'nun ne yapıp yapıp ülke içi yatırımları artıracak bir yol bulması lazım.

Yunanistan PASOK'un 1981'deki seçim zaferinden on ay evvel, Ortak Pazar'a tam üye olmuştu. Papandreu, kampanyasında işlediği "AET'den hemen çıkalım" fikrini, kısa sürede terketti. Buna mecburdu, çünkü böyle bir karar devlet başkanının girişimiyle yapılacak bir referandumla alınabilirdi. Ülkesini AET'ye sokmakla iftihar eden Karamanlis referandumu asla kabul etmezdi. Kaldı ki, kamuoyu yoklamaları Yunan halkının yüzde altmış küsurunun AET'de kalmak istediğini gösteriyor. Böylece, Papandreu bir yandan tütün, meyve ve sebze ürünlerine pazar bulmakla yetinirken, öbür yandan da Yunanistan'ın ortaklığı giriş şartlarının yeniden gözden geçirilmesi talebini gündeme getirerek, hedefini küçülttü.

NATO'dan ayrılma meselesi daha da çıkmaz sokak görünümünde... Yunanistan'ın kendi savunma sistemini kurmadan NATO'yu terketmesi düşünülemez. Hele Ege ve Kıbrıs sorunları halledilmeden, asla. Papandreu bu noktada da, "Ulusal Güvenlik" gerekçesine dayanarak yine hedef küçülttü ve taleplerini "Doğu sınırı için güvence" ile sınırlandı. Kamuoyunu tatmin için de ittifakın esasına zarar vermeyecek türden, Polonya, düşürülen Kore uçağı, FKÖ ile yakın ilişkiler gibi konularda muhalefeti seçti. Batılılar da onun bu tavrını anlayışla karşılıyorlar.

Pazarlığa en açık olan husus, Yunanistan'daki yedi Amerikan üssünün geleceği. En son duruma göre, Papandreu ne "üsler kesin kapatılacak" ne de, "hayır, kapatılmayacak" diyor. Kaldı ki, 1983'te imzalanan beş yıl süreli anlaşma metninin Yunanca ve İngilizce nüshalarının -bile bile- farklı yorumlara yol açabilecek biçimde kaleme alındığı da ifade ediliyor. Komünistler'in baskısından kurtulmuş, cumhurbaşkanının yetkilerini sınırlamış yeni PASOK iktidarının, görece dengeli bir dış politika izleyerek -üsler gibi- kozlarını daha da sonuç almaya yönelik kullanması beklenebilir. Batı ittifakından kopamadığı müddetçe de, Papandreu'nun 1981'de Batılıları tereddüte sevkeden "tarafsız" bir siyaset takip etmesi imkânsız görünüyor. Ama, PASOK iktidarının, Yunan toplumuna demokratikleşme yolunda belli bir mesafe katettirdiği söylenebilir. □

Yemen Mektubu

Yemen'in yeniden keşfi

YUNUS GÜZTOKLUSU

"Bura Yemen'dir
Yolu çemendir
Giden gelmiyor
Acep nedendir"

Osmanlı Devleti'nin Yemen illerine "takip ve tenkil" için sevkettiği, ama yurtlarından binlerce kilometre uzakta bu dağlık ülkede canveren on binlerce Anadolu genci için, yakılan bu ünlü halk türküsü de olmasa, Yemen adı çağdaş Türkiye'de kimsenin kafasında herhangi bir çağrışım yapmayacak.

Unuttuğumuz Yemen

Kısaca unuttuğumuz bir ülke Yemen. Belki de on binlerce Türk gencini yuttuğu için anımsanmak istenmeyen, unutulmaya terkedilen bir ülke.

Oysa Yemen'de Türkler hiç de unutulmuş değil. Aksine, ulusumuza karşı yoğun bir sevgi ve yakın bir ilgi var. Türk olmak Yemen'de başlıbaşına bir ayrıcalık ve saygınlık nedeni. Türklerle ilgili anılar hâlâ canlı. Türkiye'den geldiğiniz öğrenilince, "ETRAK KETİR FİY ZAMAN" (Eskiden Türkler Çoktu) şeklinde söyleşiye başlayıp, bazı tarihsel yapıtların Türklerden kaldığı vurgulanıyor, Türkiye'nin ilgisizliğinden, bir elçiliğin bile olmayışından yakınılıyor.

Türkülerimize girmiş, halkımızın bilinçaltında yer etmiş bu uzak diyarın, Yemen'in, bugünkü hali nicedir, hiç merak ettiniz mi?

Bilinen tek şey, iki ayrı Yemen devletinin olduğu, güneyde Sovyet yanlısı, kuzeyde ise Batı yanlısı bir rejimin bulunduğu. Bu da doğru olsa bile çok eksik ve yüzeysel bir bilgi. Evet iki Yemen devleti var, ama bunlar birbirinden o kadar kopuk ve düşman değil. Tam tersine yoğun bir birlik özlemi ve eğilimi var. Bu konuda yoğun çalışmalar ve görüşmeler yapılıyor. En büyük engel ise bölgedeki nüfuzunu yitirmek istemeyen iki büyük devletin yanı sıra, Arabistan Yarımadası'nın güneyinde birleşmiş, güçlü ve etkin bir Yemen'in varlığından çekinen Suudî Krallığı.

Resmî adı Yemen Arap Cumhuriyeti olan Kuzey Yemen, yüzölçümü açısından Güney Yemen'den küçük, ama tüm Yemen nüfusunun dörtte üçü burada yaşıyor. İki yüz bin kilometrekarelik Kuzey Yemen'de sekiz milyona yakın insan yaşıyor. Bu rakama, çoğu Suudi Arabistan olmak üzere, yurt dışında yaşayan ve çalışan bir buçuk milyon Yemenli dahil değil. En önemli kentler olarak başkent **Sanaa** (300.000), Kızıldeniz kıyısındaki en önemli liman kenti Hudeyda (150.000) ve güneyde önemli bir merkez olan Taiz (150.000) sayılabilir.

Ülke yönetimini Osmanlılardan devralan İmam Yahya 1962 Devrimi'ne dek egemenliğini sürdürmüş. 1962'de, o yıllarda Arap âlemini derinden etkileyen Nasırizm'in etkileriyle ihtilal olmuş ve cumhuriyet kurulmuş. Ama monarşistler durumu kabullenmemişler. Uzun ve kanlı iç savaşları bölünme izlemiş. Son altı-yedi yıl içinde Yemen, yaralarını sarmaya ve toparlanmaya çalışıyor.

Türkülerimizde Yemen'e gidenin dönmediği söyleniyor, ama her dönmeyenin burada savaşlarda öldüğü sanılmasın. Kimisi de ülkenin sıcak iklimine ve insanı kolayca yumuşatıp özümleyebilecek özelliklere sahip yaşam tarzına alışarak burada kalmış. Osmanlı Devleti'nin tasfiyesiyle burada kalanların anayurtla tüm bağlantıları kopmuş, dillerini ve kültürlerini yitirerek bir-iki kuşak içinde Yemenlileşmişler.

Büyük kentlerde, çoğu toplumda önemli mevkilere gelmiş binlerce **Yitik Türk** Türklükleriyle çatır çatır övünüyorlar. Bu nedenle Türkiye'den yeni gelenler, adeta, bu yitik soydaşları tarafından yüzyıl uyuyan güzel prensesi öpücüğüyle uyandırmaya ve kurtarmaya gelen yakışıklı prens gibi karşılanıyor.

Yitik Türkleri saymazsak buraya son yıllarda Türkiye'den gelmeye başlayanların öncüsü, İngiliz asıllı eğitimci eşiyle gelen bir Türk kadını. 1978'de gelen bu hanımı, bir yıldan sonra Ürdün üzerinden gelerek buraya yerleşen üç kafadar arkadaş izlemiş. Ondan sonra da tek-tük gelenler olmuş, ama 1984 başlarına dek yeni öncülerin toplam sayısı on beş-yirmiyi geçmemiş.

1984: Yemen'in yeniden keşfi

1984 yılı ileride herhalde, Türkiye-Yemen ilişkilerinde yeni bir dönemeç olarak anılacaktır. Zira, Kuzey Yemen'de ihaleler kazanan Türk firmalarının 1984'te ülkeye girişiyle Yemen'in tarafımızdan tekrar keşfi ve Türklerin "muhteşem" dönüşü mümkün olabildi. Türk firmalarından birisi Damar kentinde depremle yıkılan evlerin yerine altı yüz yetmiş dokuz yeni konutun yapımını üstlenerek, temmuz ayında çalışmalara başladı. Bunu, Abu Dabi Fonu'nun finanse ettiği ve tarihî Marib Barajı'nın kalıntıları yakınında inşa edilecek yeni Marib Barajı'nın ihalesini üstlenen ikinci bir Türk firması izledi.

Damar ve Marib şantiyelerinde şimdiden beş yüzün üzerinde Türk işçi ve personeli çalışıyor. Ülkede uzun yıllar kavuşamayan eski bir dosta veya akrabaya kavuşmanın ilginç ve heyecanlı atmosferi var. Herkes Türklerin dönüşünden bahsediyor. Yakın gelecekte Türk işçilerinin sayısı binlerle anılacak.

Dışa açılmanın toplumsal boyutları

Her fırsatta dışa açılmanın şampiyonluğunu yapan Özal Hükümeti'nin Türk-Yemen ilişkilerinde sözünü ettiğimiz 1984 dönemecinde hiçbir katkısı yok. Garip, ama gerçek. Ama en azından bir elçilik açılması için çalışmalara başlanabilir.

İktidar böyle de, muhalefet farklı mı sanki? Özellikle siyasal yelpazenin sol kanadını kapmak için çekişen sosyal demokrat partilerimizin, dışa açılmanın sadece ekonomik bir olay olmadığını, bunun kaçınılmaz toplumsal boyutları ve sonuçları olduğunu kavraması ve bu konuların takipçisi olması gerekiyor. Oysa, tabandan temsil yetkisi almanın en etkin yolu bu konularda gösterilen siyasal performans olacaktır. □

KKTC:
Politika, suistimal, rüşvet, arabesk

SEMİH VANER

Gazeteci muhatabımız ilk bakışta tümüyle haksız görünmüyor. "Burada nasıl politika olabilir" derken Özcan Han. "Herhangi bir Türkiye büyük kentinin bir kenar mahallesi büyüklüğündeyiz, sanayi yok, neredeyse ekonomi yok. Türkiye elimizden tutmasa, tümüyle siliniriz. Dolayısıyla, dış politika diye de bir şey yok. Bir tek sosyal konut, sosyal sigorta gibi sorunlar, burada kurulmuş olan on-on iki partinin çekişmelerinin politik temele dayanması için yeterli değil."

Ne var ki, Kıbrıs'a ayak basar basmaz, asker ve inzibat bolluğu, lobilerde aldıkları veya alamadıkları malların liste ve fiyatlarını övünerek veya hayıflanarak birbirlerine nakleden, çokluk İstanbullu tombul hanımlar, daha az tombul beyler, Türkçeyi bir parça Rumca gibi konuşan, insana hemen "sen" deyiveren, fakat nâzik Kıbrıslılar -herhalde Kıbrıs'ın Rumları da Rumcayı biraz Türkçe gibi konuşuyorlardır-, "Barbarlık Müzesi", "Barış ve Özgürlük Müzesi" gibi müze isimleri, Lefkoşe'nin tozu, çamuru ve düzensizliği, Türkiye'deki gibi minibüsleri delice sürüp -orada yolun solundan- yolcuları tümsekli yollarda hop oturtup hop kaldırtan gözüpek şoförler, Londra'dakileri andıran geniş taksiler, İngiliz sigaralarının reklamları, "land-rover"lar, bıyıkları, yanık tenleri ve özellikle kıyafetleriyle -beyaz kolluk, bej elbise- Hintli polisleri hatırlatan ve ay-yıldızlı bayrakların bolluğuna karşın, adaya hâlâ tropiklerde bir İngiliz sömürgesi havası veren, Kıbrıslı Türk polisler... Bu ilk izlenimler bir yana, adada başkanlık seçimleri (9 Haziran) ve hele milletvekili seçimleri (23 Haziran) yaklaşırken, bal gibi, bir nevi politika olduğunu hemen görüyorsunuz. Hatta, Başbakan Nejat Konuk'un özel bir sohbette, "Politika insanı en azından yakın dostlarına düşman ediyor" deyişindeki samimiyeti teslim etmekle birlikte, politikanın burada da kişisel çekişmelerden ibaret olmadığını da sezinliyorsunuz. Türkiyeli olarak bir şeyi daha görüyorsunuz: KKTC ile TC arasındaki ilişkinin iki yanlı olduğunu. Birincisi, "resmî nutuk": anavatan, yavruvatan, büyük devlet adamı Denktaş -aslında Sayın Denktaş kendi parasını basmayan küçük bir devletin adamı- büyük desteğimiz Türkiye... Öte yandan Kıbrıslının, haklı olarak Türkiyelilerin bilmediklerini veya anlayamadıklarını söylediği Kıbrıslı kimliği, yerel sorunlar ve iç politik mücadele.

Konuyu deşmek

Özellikle Denktaş'ın seçim afişleri gözünüze çarpıyor: "30 yıllık dava avukatımız", "yetenek ve cesaretini dünyaya kabul ettiren", "tüm dünyaya karşı güçlü ses, deneyimli lider". Tüm dünyaya karşı?.. Sonra, gazetelerden -tirajları ikibin-üçbin arasında değişen on'a yakın gazete ve dergi var- birinde, partiler arasındaki kıyasıya sövüp saymanın yanı sıra şuna takılıveriyorsunuz: "UBP, bugün suçluları koruyan bir parti durumuna gelmiştir. Eşber Serakıncı'ya yirmibeş milyonluk rüşvet teklif edilmesine rağmen bunu teklif eden milletvekili hakkında soruşturma bile açılmamıştır. Londra'daki temsilci, devlet parasıyla oturduğu evi kendi tapusuna geçirmiş, ancak durum aydınlandıktan sonra bile, UBP hesap soramayacak kadar acz içinde olmuştur. UBP hükümetleri döneminde milyarlar değerinde tarihî eser kaçakçılığı yapılmış, mahkemede emare olarak kullanılan ikonlar kaybolmuştur." (**Ortam**, 27 Mayıs 1985)

Biraz siyaset bilimi ile ilgilendiğinizden ve iktidarların güçlerini aynı zamanda **clientelism** denilen (müşterekcilik) belirli çevrelerle ve dolayısıyla daha geniş kitlelerle kurdukları çıkar alışverişinden aldıklarını bir yerlerde okuduğunuzdan, KKTC'nin siyasal yapısına -Türkiye'nin büyük ağırlığını ve adadaki anlaşmazlığın doğurduğu dış politika sorunlarını unutmaksızın- bu açıdan yaklaşmayı düşünüyorsunuz. Kolay değil... Adaya ilk kez gelmeniz bir yana, sıcak bir ilgiyle karşılaşmışsınız. "Bu konuları açarsam ayıp olur", "Kıbrıs küçük yerdir", ya konuyu deşmek için soru yöneltecek lerim de aynı "yolsuzluk"lara bulaşmışlarsa? Üstelik, bir İstanbul gazetesinin Lefkoşe muhabirine yukarıdaki satırları okuduğunuzda "Galiba doğru" demiş, sonra susmakla yetinmişse, cesaretiniz biraz kırılmıştır.

Mamafih çoğu muhalif siyasiler ve serbest meslek sahipleriyle konuştuğunuzda, konuyu deşmekten kendinizi alamıyorsunuz. "Miş"li geçmişle de olsa -bu tür durumlarda genellikle öyledir, doğru olduğunu sezseniz de yüzde yüz kanıtlayamazsınız- **puzzle**'ı tamamlamaya çalışıyorsunuz.

Üç örnek olay

Birinci olay, Kıbrıslı-Türkiyeli ayırımını körükleyerek, Türk göçmenlerin desteğiyle sosyal hizmetler bakanı olan, emekli bir albayın, söylentiye göre devletin sosyal konut ihalesinde İskân Bakanı Eşber Serakıncı'ya yirmibeş milyon lira (kimine göre on milyon lira) teklif ederek veya vererek (Serakıncı ne rüşvet aldığını, ne de almadığını doğrular) ihalenin, hissedarı bulunduğu Saygun inşaat firmasında kalmasını sağlar. Olay sol eğilimli, Toplumcu Kuruluş Partisi (Kurucu Meclis'teki kırk sandalyeden dokuzuna sahip) milletvekili Fuat Veziroğlu tarafından ortaya çıkarıldığında, sözkonusu albay istifa eder, ne var ki istifasını geri alır. Türkiye'den de kredi alarak Lefkoşe ve Magosa'da başladığı sosyal konutları da yarım bırakır. Şimdi inşaatı KKTC üstlenmiş. Ulusal Birlik Partisi (Kurucu Meclis'te onsekiz sandalyesi var - Denktaş'ın atamasıyla gelen otuz üyeyi saymazsanız) ile anlaşmazlığa düşen emekli albay, "Türkiyeli göçmenler partisi" diye adlandırılan, sağcı-milliyetçi "Yeni Doğuş Partisi"ni kurar. Sonra da, "Yeni Türkiye Birlik Partisi"ni. Fakat ayağını Londra'da tedavi ettirmek için devlet kasasından ödenek aldığı, ama Londra yerine İzmir Fuarı'nda özel türde bir "otel işlettiği" söylentileri kulağımıza çalınır.

İkinci örnek, daha kısa. Eski İngiliz üs bölgesi komiseri, İngilizci tanınan, İngilizlere bağlılığıyla övünen ve Türk yönetimince Londra temsilciliğine atanan Faik Müftüzâde, devlet parasıyla aldığı temsilcilik binasını tapusuna geçirmiştir. Zamanın Dışişleri Bakanı Kenan Atakol, Londra'ya gittiğinde Müftüzâde'nin istifasını sağlar, ama meselenin üzerine gidilmeyince binaya da el konulamaz.

Üçüncü olay, daha geniş. En eski Hıristiyanlık merkezlerinden tarihî eserlerin yağmalanması... Bu söylentilerde Kenan Atakol ve UBP'nin Güzelyurt (Omorfo) Belediye Başkanı İsfendiyar Açıkgöz'ün adları geçiyor. Çamlıbel'de Hayward adlı bir İngilizin evinde bulunan çok miktardaki kaçak tarihî eser, yeni bir suiistimali ortaya çıkarır. Hayward'ın elindeki faturaları ilgili mercilere teslim etmesi üzerine, Açıkgöz'ün tarihî eser yolsuzluğu yaptığı, kaçak kazılarda bulunanları resmen bildirmeden müzelere sattığı anlaşılır. Açıkgöz'ün, yasa gereği, müzeye bildirdiği tarihî eserleri satıp bunların yerine aynı numarayla, kaçak kazılardan çıkarılan ve bildirilmemiş tarihî eserler koyduğu saptanır. Ayrıca, yine Açıkgöz'ün, Güzelyurtlu Rum koleksiyoncusu Kristagi Loizidis'in eski eserlerini, 1974 müdahalesi sırasında yağmaladığı ve Atakol'un direktifiyle, bu yağma için Açıkgöz'e devlet namına aşırı para ödendiği söylenmektedir.

Söylenti çok... Yüz milyon lira değerinde ve Magosa gümrüğünde 1974'ten beri duran dört renkli ofset makinenin, elaltından UBP kodamanlarına beş milyona kapatılması (**Demokratik Halk Gazetesi**, 20 Mayıs 1985);Suudi Arabistan'ın Lefkoşe-Girne yol yapımı için verdiği beşyüz milyonluk kredinin ikiyüz milyonunun -beraberinde arsa spekülasyonu getirerek- kullanıldığının hükümetçe açıklanması, mecliste, kalan üçyüz milyonun halen nasıl kullanıldığı sorulunca, İskân Bakanı ve mason locasının ileri gelenlerinden Hakkı Atun'un bilgi vermek istemediğinden de söz ediliyor.

Denktaş-UBP iktidarının ülkeyi yedikleri ve çevrelerine de yedirdikleri sık sık dile getiriliyor. Denktaş ve çevresinde gözlemlenen konforu kimin finanse ettiği sorusunun cevabı da açık değil... Kimilerine göre, adanın narenciye ve patates mahsulünü toparlayıp İngiltere'de beş misli fiyata satan, Sunzest firmasının sahibi Asil Nadir. Nadir'in, CHP'nin altı okunu kullanan ve Singapur usulü bir liberalizmden yana olan Demokratik Halk Partisi ile UBP'nin bir koalisyonda birleşmesi için kesenin ağzını açtığı da iddia ediliyor. Denktaş tüm bu iddiaların yalan ve iftira olduğunu öne sürüyor (**Bozkurt**, 28 Mayıs 1985).

Doğru mu, yalan mı? Bilinmez... Ne var ki, **Söz** gazetesinde (29 Mayıs 1985) yayınlanan ve seçim öncesinde Çamlıbel Kulübü'ne -sportif amaçlarla (?)- gönderdiği çekin fotokopisi ilginç bir örnek... Denktaş'ın, Moskova yanlısı ve Londra'daki Seferoğlu aracılığıyla AKEL'den para almakla suçladığı, sol eğilimli Cumhuriyetçi Türk Partisi'nin (altı sandalye) yayın organı **Yeni Düzen**, bu dağıtılan paranın "patronların diyeti" olduğu, "tescilli mason" diye adlandırdığı Denktaş'ın da "oy avcılığı" yaptığı kanaatinde.

İşte dört günlük kısa Kıbrıs ziyaretinin izlenimleri... Adadan, pek dinlenemeden -arabesk orada da insanın peşini bırakmıyor- ama zakkumlar ve iyi kötü işleyen bir demokrasi var diyerek ayrılıyoruz. □

Fukara Babası Kaptan'dan Halkımıza

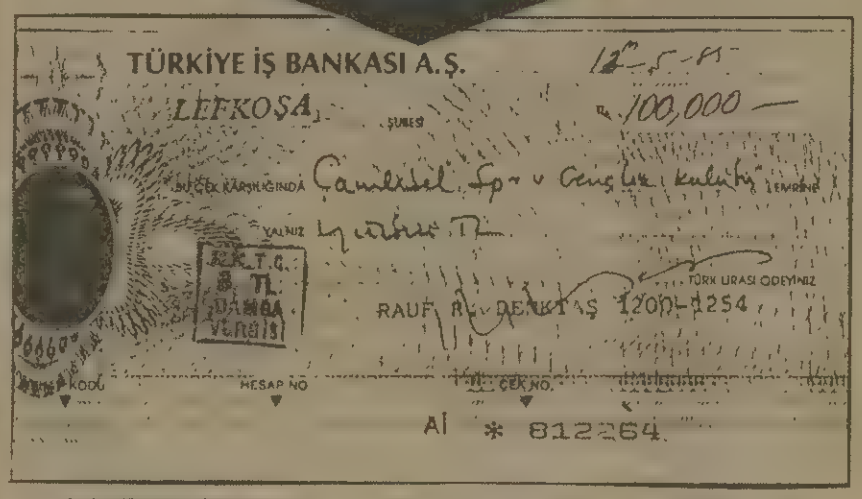

Aziz Yurttaşlarımız,

Bildiğiniz gibi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına adaylığımı koymuş bulunmaktayım. Para dağıtmadan seçim kazanmanın mümkün olmadığını gayet iyi idrak ettiğimden dolayı spor kulüplerinden başlamak üzere tüm halkımıza para dağıtımına başladım. 9 Haziran seçimlerinde bana oy verecek yurttaşlarım en erken bir zamanda Başkanlık Sarayında kuyruğa girip hakkı olan meblağı alabilir.

Bu vesile ile birkaç söz söylemek istiyorum. Atalarımız, "Paranın yüzü sıcaktır" demişler. Yine atalarımız, "Altın anahtar her kapıyı açar" demişler. Oy kapısını da açacak olan yine paradır. Üstelik benim dağıtmış olduğum para ne Bulgaristan'dan ne de Seferoğlu'ndan gelmektedir. Bu para milliyetçi mücadelemizin ve otuz yıllık dava avukatlığının gücünden kaynaklanmaktadır. Yani ananızın ak sütü gibi helâldir.

Aziz Yurttaşlarım,

Yukarıda örneğini gördüğünüz çek ile fukara babalığını da kanıtlamış bulunmaktayım. Bu nedenle aç, sefil, yoksul ve beş parasız yurttaşlarımızın -oyunu bana vermek kaydıyle- başvurusunu beklemekteyim..

Çağımız maddi çağdır.
İnsan haysiyeti ve onurunun ölçüsü paradır.
Uygarlık para üzerine kurulmuştur.
Demokrasinin çarkı para ile dönmektedir.
Allah adın di mıdam,
Para ile olur her iş temam.

Amin.

Eski geniyi batıran
Tecrübeli Kaptan.

*Andy adlı on yedi yaşındaki bir Alman delikanlı **1860 München** takımının taraftarı, ama bu takımın "fan"ı olmak kendisini "kesmiyor." Takım ikinci ligde ve maçlarında heyecan yok. Sonra maçlarda "bir biçimde saldırganlık olmalı, bir biçimde kavga olmalı" Andy'ye göre. 1860'ın maçlarında bu pek yok. Andy bu nedenle İngiltere'nin **Chelsea** takımının da taraftarı olmuş. Chelsea taraftarı olmak Andy'ye daha fazla heyecan veriyor, çünkü İngiliz seyircisi çok kıyak Andy için. Andy, İngiliz takımlarının yaptıkları Avrupa kupası maçlarının "ses"lerini, "tezahürat"ları kasete almış, yalnız kaldığı zaman volümü sonuna kadar açıp dinliyor. "1860 München'in tribünü böyle değil!" Kederleniyor Andy... İngilizler kolonlardan coştukça coşuyor...*

Cemaat oluşturma aracı olarak

FUTBOL

SERDAR TURGUT

Brüksel'in Heysel Stadyumu'nda 38 kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar İngiliz seyircisinin "vahşete yatkınlığını", içinde yaşadığımız günlerin başlıca tartışma konusu haline getirdi. Facia boyutlarına ulaşan olaylara milyonlarca kişi gibi televizyonlarında tanık olan yorumcular, insanlık adına duydukları haklı kızgınlıkla İngiliz seyircileri lanetlediler. Bizce, olayların sıcaklığının geçmesinin beklenmesi ve ondan sonra bir yorum getirilmeye çalışılması daha doğru olacaktır. Çünkü bir yandan insanlar ölürken, nesnel bir yaklaşımla İngiliz seyircilerin olay çıkarıcı özelliklerinin gerçek nedenlerini irdelemek herhalde imkânsızdı.

Öncelikle şu belirtilmeli ki, futbol karşılaşmalarında olay çıkartma İngilizlere özgü bir özellik değil. Birkaç örnek verirsek: 1964'te Peru'da 318 kişi, 1968'de Buenos Aires'de 72 kişi, 1967'de Kayseri'de 47 kişi, 1974'te Kahire'de 48 kişi ve 1982'de Moskova'da 20 kişi maçlarda çıkan olaylarda ölmüşlerdi. Ancak İngiliz seyircisini öbürlerinden ayıran temel özellik onların olay çıkarmayı bir **gelenek**, bir **kurum** haline getirmeye başlamalarıydı. Şöyle ki: hangi ülkede, hangi siyasi ve kültürel koşullar altında olursa olsun, her futbol maçında olay çıkması ihtimali vardır. Bunun başlıca nedenlerinden biri, oyunun oynandığı mekânın insanları coşturucu bir etkide bulunmasıdır. Peter Handke **Futboldaki Dünya** adlı çalışmasında bunu şöyle açıklıyor: "Coşturan, kışkırtan seslerin ritmi, sahadaki oyuncuların ritmik olmayan hareketlerine kıvılcım verir. Seyircilerin bağırtısı, savaş çığlığına dönüşebilir. Futbol stadının kazan şeklini taşıyan mimarisi, seslerin etkisini artırıcı etkide bulunur; stadyuma bunun için **cadı kazanı** denir." Yenme duygusunun mutlak olarak hakim olduğu bir ortamda, bir de taraftarlar arasında kültürel, dinî, siyasi kökenli herhangi bir anlaşmazlık varsa, olay çıkma ihtimali daha da artar.

Ancak bu bir spor olayı olarak futbolun özelliklerinden kaynaklanan kaçınılmaz bir sonuç değildir. Stadyumların cadı kazanına dönüşmesi, insanların yaralanıp, ölmeleri kültürel bir sorun ve olayların konjonktürel olduğu ülkelerde önlenebilmesi ihtimali var. İngiliz seyircisini başkalarından farklı kılan özelliğin vehameti de işte bu noktada ortaya çıkıyor. İngiltere'de ve İngiltere'nin yurt dışında oynadığı maçlarda çıkan olaylar konjonktürel olmaktan çıkıp, İngiliz seyircisinin, bilinçli bir şekilde yerleştirmeye çalıştığı bir kurum haline dönüşüyor. Dolayısıyla, olayları sadistlerin, neo-nazilerin çıkardığı gibi doğruluk payı olan açıklamalarla yetinilmemeli, futbol seyircisinin bu tür kişilerin önderliği altında eyleme geçmeyi kabul etmesinin nedenleri incelenmeli.

Yerel cemaatlerin çözülmesi

Bu tür bir irdelemeye yardımcı olacak en önemli kaynaklardan biri, 1984 yılında yayınlanan **Hooliganlar Yurtdışında** adlı çalışma. Leicester Üniversitesi'nden üç sosyologun 1979 yılından beri yapmakta oldukları incelemelerin ürünü olan bu çalışmada, İngiliz seyircisinin özellikle 1970'li yıllardan itibaren neden vahşileşmeye başladığı sorusuna cevap aranıyor. İngiliz seyircilerin maçlardan önce fazla içki içme gibi bir gelenekleri var. Olay çıkarma eğilimi taşıyanların büyük çoğunluğunun iktisadi çöküntü içindeki bölgelerden gelmeleri, bu bölgelerde iyi dövüşebilme gibi özelliklerin önemli sayılması gibi nedenler sayıldıktan sonra, çalışmada, bizce de hooliganizmin en önemli nedeni olan yerel cemaatlerin (local community) çözülmeye başlaması sürecinin etkileri irdeleniyor.

Yerel cemaatlerdeki çözülmenin neden şiddeti teşvik edici etkisi olabildiğini açıklayabilmek için, öncelikle İngiliz futbol kulüplerinin cemaat içindeki konumunun anlaşılması gerekir. Kökenleri 19. yüzyıla kadar uzanan İngiliz futbol kulüpleri bir yanda birbirlerini tanıyıp, anlayan insanlar tarafından oluşturulmuşlardı, yani bilinebilir, tanımlanabilir cemaatin bir ürünüydüler. Öte yanda da futbol olayının çeşitli ögeleri olan seyirciler, takımlar ve oyunun kendisi kendilerine has ritüelleriyle birlikte içinden çıktıkları cemaati yeniden tanımlayıcı bir etkide bulunmaktaydı. Büyük çoğunlukla işçi sınıfı kökenli olan futbol seyircisi içki içme mekânlarındaki maç hazırlıklarıyla, maça gidiş biçimleriyle, maç sırasındaki davranışlarıyla ve maç sonrasındaki tepkilerinin ortaklığıyla cemaat olma hislerini kuvvetlendirici davranış biçimlerini geliştirmişlerdi.

Şovenizm ve saldırganlığın tanımladığı yeni cemaat

Ancak, futbol olayı cemaat olma hissini kuvvetlendiren faktörlerden sadece biriydi ve cemaati bir arada tutan ekonomik, siyasi ve kültürel koşullar olmadan sadece buna dayanılarak başarılı olunma şansı fazla yoktu. Cemaati bir arada tutan bu asıl koşullar hızla yok olurken, bugün İngiliz futbol seyircisinin yapmaya çalıştığı, cemaat olma "hissini" yaşatmaya çalışmaktır. İşsizlik oranının yükselmeye devam ettiği, varolan kemikleşmiş siyasi yapılara karşı bir soğumanın başladığı, genç kuşaklarda geçmiş bilincinin hemen hiç olmadığı bir ortamda cemaati bir arada tutmak, ancak yeni gelenekler yaratmakla mümkündü.

Yukarıda değindiğimiz çalışmanın üç yazarından biri olan Eric Dunning bu süreci şöyle tanımlıyor: "Bu insanlar yerel cemaatler ile yakın bir özdeşlik kurmuşlardır. Başka cemaatler ile kendi cemaatlerinin çıkarları için sürekli savaşmaktadırlar." Siyasi şiddet üzerine birçok çalışması bulunan Richard L.Culutturbuck ise konuya şöyle yaklaşıyor: "Bunların kendilerini bağlı olarak görebilecekleri tek yer, yerel futbol takımlarıdır. Geçmişte savaşlar yaşadık ve insanlarımız Berlin'e veya Paris'e savaşmaya gittiler. Şovenizmin son derece güçlü olduğu bu günlerde, yine benzer bir süreç yaşanıyor."

Son alıntıdaki tespit bize çok önemli görünüyor. Gerçekten de cemaat olma hissini kaybetmek istemeyen ve futbol seyircisi olmaktan başka şeyler de paylaştıklarının farkında olmayan bu insanlar, özellikle İngiltere dışındaki maçlara savaşa gider gibi hazırlanıyorlar. Bu hazırlanma sürecine genel olarak şöyle bir mantık hakim: "Bizler kaybedilmiş olan imparatorluğun günümüzdeki temsilcileriyiz ve imparatorluk olmaya hak kazanmış bir ülkenin çocukları olduğumuzu dışarıda ispat edeceğiz." Thatcher hükümetinin her türlü şovenist ve ırkçı duyguyu körüklediği, üstüne üstlük Falkland zaferinin **inanç tazeleyici** etkilerde bulunduğu günümüz İngilteresi'nde cemaat yaratmanın bu vahşi biçiminin yeşermesi için her türlü elverişli koşul var. □

Nil'in bereketi yok oldu, artık Sudan'da açlık var...

SUDAN:

Nil'in aç insanları

Doğu Afrika'ya hayat veren Nil Nehri, Burundi'deki Kasumo akarsuyundan doğar; Victoria ve Albert Gölleri'ni katettikten sonra Sudan Ovası'na varır. No Gölü'nden çıkışında artık adı **Beyaz Nil**(Bahr el-Abrab)'dir. Kollarından Sobat'ı alır ve kuzeye doğru akmaya devam eder. 1823'-te Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İsmail Paşa'nın Sudan fütühatı sırasında kurduğu, şimdiki başşehir Hartum'da, Habeşistan Dağları'ndan kopup gelen **Mavi Nil** (Bahr el-Azrak) ile birleşir. Önünde uzanan yaklaşık üç bin kilometrelik çölü yararak Akdeniz'e kavuşabilecek olan bu muazzam nehrin ismi, artık **Büyük Nil**'dir.

Yüzyıllar boyu Mısır ve Sudan'da yaşayanlar -ki, dönem dönem tek bir ülkenin halklarını oluşturuyorlardı- Nil'in bahşettiği nimetlerden yararlandılar. Günümüzde ise Sudan uzun tarihinde görülmedik bir kuraklık ve onun getirdiği açlıkla yüzyüze... Üstelik, aynı tehlikeye maruz bulunan Etiyopya'ya gönderilen tonlarla gıda yardımından hemen hiç pay almaksızın...

Dört buçuk milyon Sudanlı -bir başka deyişle, her üç Sudanlıdan biri açlık tehlikesiyle karşı karşıya. Açlığın esas sebebi, Etiyopya, Çad, Moritanya ve Mali'-de olduğu gibi, yıllardır devam eden kuraklık. Ülkenin başlıca felâket bölgeleri Hartum'un güney-batısına düşen Kordofan (1.268.000) merkez yöresi (1.185.000), Etiyopya sınır bölgesi (1.156.000) ve Çad sınır bölgesi. Felaketzedeleri gösteren yukarıdaki rakamlar her gün süratle artıyor.

Kuraklık Mavi Nil'in debisini azaltınca, orta ve doğu Sudan'ın temel gıda maddelerini yetiştirmesi için gerekli su kaynakları kurudu. Hint darısı, darı ve buğday mahsulü yüzde otuz ilâ atmış arasında düştü. Ülkenin kuzeyine son iki senedir damla yağmur yağmadığından, hayvan besleyenler yeni otlaklar bulabilmek ümidiyle güneye göçmeye başladılar. Ama, boşuna. Darfour eyaletindeki El Cenayna kampında, Çad'daki kuraklık ve savaştan kaçanlarla sınır bölgesindeki kurak yörelerden gelen elli binin üstünde insan barınıyor.

Sudan'daki yedi yüz bir mültecinin beş yüz bini birkaç yıl önce Etiyopyalı gerillalardan kaçmış; geri kalanı ise Çad, Zaire ve Uganda'dan gelmişler. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği evsiz barksız kalan bu insanları sınır boyundaki tarlaları, su kuyuları ve ambarlarıyla zaman içinde gerçek birer köye dönüşen kamplara yerleştirmiş. Ne var ki, kamp ahalisinin rahat etmesi uzak bir hayal. Son haftalarda dayanılmaz boyutlara varan kuraklık, yüz binlerce yeni mülteciyi sınır boylarına ve dolayısıyla da güç bela kendisine bir düzen verebilmiş bu kamplara yığmaya başladı. Günde beş bini bulan mülteci akını şimdilik, sırasıyla elli bin ve yüz bin kişiyi barındıran yeni Tekaluba ve Kaoli kampları ile rahatlatılmaya çalışılıyor.

Bir de Eritreliler var... Eritlelilerin birarada bulunduğu Wad Şerif kampı ellibin kişiyi barındırıyor. Uganda, Zaire ve Çad'dan gelenler gibi, Eritreliler'in de hemen hiçbir ümidi yok. Terkettikleri yerlerin yanı sıra bu kamplarda da yiyecek ve su miktarı son derece kısıtlı olduğundan hemencecik kampı sarıveren bulaşıcı hastalıklar her gün yirmi ilâ elli kişiyi silip süpürüyor.

Daha geçen Şubat ayında su tükenince mültecilerin bir kısmı mecburen El Fau kampına nakledildi. Dev Wad Kaoli kampında ise su miktarı dört ay kadar önce iyice azalmıştı ve yaklaşık yüz bin kişinin, su rezervi şimdilik yeterli görünen, Sefawa'ya gönderilmesi gerekti. Ama burada da, görevli yabancı doktorların verdikleri bilgiye göre, yiyecek getiren kamyonları, diyelim beş gün, gecikmesi halinde bir anda elli kişi birden ölüveriyor. Çünkü, her şeyin kıt ve insanların toplu bulunduğu yerler arasındaki mesafelerin çok uzun olduğu bu ülkede, sırasında, yakıt bulmak da büyük mesele olabiliyor. Hartum'a son darbe öncesinde akan yardım (Sudan siyah Afrika ülkeleri arasında en çok ABD yardımı alan ülkeydi) ise aç insanlara ulaşmıyor. Merkezî hükümete isyan eden gerillaların varlığı, Hartum hükümetince, yardımın sevkedilmeme gerekçesi olarak kullanılıyor. Tıpkı Mengitsu Haile Mariam'ın Etiyopya'daki isyancı bölgelere yardımı engellerken sığındığı gerekçe bu. Sovyetler Birliği'ne yönelik siyasetiyle Mengitsu, "Afrika Boynuzu'na sızmaya çalışan Amerikan emperyalizmi"nden rahatça söz edebildiği gibi, Amerikalı yardım ekiplerinin çalışmalarına da sınırlamalar koyabiliyor. BM görevlileri, Amerikan yardımının yüz binlerce Etiyopyalı'yı açlıktan kurtardığını kabul ediyorlar. Ancak, Amerikalıların merkezî hükümetin sınırlamalarını tesirsiz kılmak amacıyla, yüz bin ton gıda maddesini Etiyopya'nın Eritre, Gondar, Tigre ve Wela eyaletlerine Sudan sınırından (yani, düpedüz "arka kapı"dan) sokma girişimleri karşısında ne yapacaklarını bilemiyorlar. □

PORTEKİZ:

Sartavi suikasti davasında üç yıl hapis

Yaser Arafat'ın "Avrupa'ya gitme. Ebu Nidal'ın adamları seni sağ koymazlar" yollu ikazlarını dinlememişti İssam Sartavi. Arafat'ın uzun yıllar danışmanlığını yapan bu ılımlı entelektüel, 10 Nisan 1983'te, Lizbon'da, soğukkanlı bir suikaste kurban gitti. Sosyalist Enternasyonel'in toplantılarında FKÖ'yü temsil ederken kaldığı otelin lobisinde vurulan Sartavi'nin kanlar içinde yatan cesedi günlerce gazetelerin birinci sayfasını işgal etti. Bir süre sonra, bir katil sanığının yakalandığı haber verildi. Ama, Sartavi, dünyanın dört bucağında, çoğu kez izi bulunmayan failler tarafından, öldürülen öbür Filistinli temsilciler gibi, unutuldu gitti.

Sartavi'nin katil sanığı olarak yakalanan Yusuf El Avad'ın muhakemesi geçtiğimiz mayıs ayı ortalarında tamamlandı. 14 Mayıs 1985 tarihli **Le Monde**'un haberine göre, Yusuf El Avad "sahte pasaport taşımak"tan suçlu bulunarak üç yıl hapse mahkûm oldu. Bu, sanığın ikinci yargılanışıydı ve toplam bir ay sürmüştü. Cinayetle suçlanan bir zanlının, nasıl olup da üç yıla hüküm giyebildiği bir türlü anlaşılamadı. Çünkü, jüri, Yusuf El Avad'a yöneltilen altmış bir suçlamayı reddetti. Yalnızca, Portekiz'e sahte pasaportla girerek suç işlediği ve yakalandıktan sonra verdiği çelişik ifadelerle, polisin asıl katili bulmasına mani olduğu üzerinde durdu. Yusuf El Avad'ın 1984'teki ilk muhakemesinde de benzer noktalar ile dört yıl hapis cezası üzerinde durulmuş, ancak "sanık İssam Sartavi'ye bizzat ateş etmediyse dahi, mutlaka suikast olayına katılmıştır" görüşünü savunan savcı, ikinci bir muhakeme istemiş, bu arada jüri de değişmişti. Ne var ki, Portekiz'in en ünlü dava avukatlarından birini tutan Sartavi'nin dul eşinin adalet arayışı boşa çıkmış bulunuyor. Mahkemede dinlenen ve çoğunluğunu polislerin oluşturduğu şahitler, hiçbiri öbürünü tutmayan ifadeler vererek, davayı içinden çıkılamaz bir hale soktular. İyice kafaları karışan jüri üyeleri de, "aslında Portekizleri hiç mi hiç ilgilendirmeyen, Arapların kendi aralarındaki bir mesele"de mümkün olan en basit kararı vererek yakalarını sıyırdılar.

Portekiz adlî tarihinin en uzun davalarından biri böylece nihayete ererken, cezasının üçte ikisini çoktan dolduran El Avad'ın yolunda salıverileceği ve hemen sınırdışı edileceği bildiriliyor. □

SRİ LANKA:

Terör tırmanırken...

Sri Lanka'nın kuzeyindeki Anuradhapura kenti, Mayıs ayı ortalarında son yılların en büyük terör olaylarına sahne oldu. Asker üniformaları içindeki dört adam, polis karakolunu denetim altına alırken, kentin ana meydanının iki yanını tutmuş iki grup militan, bir işaret üzerine otomotik tüfeklerini çıkardılar ve hedef gözetmeksizin sivil halka ateş etmeye başladılar. Bir sürü insan öldü. Ancak, bu kenti kasıp kavuracak olaylar zincirinin sadece başlangıcı idi. Bağımsızlık için mücadele eden Tamil militanları bir turist karavanına bomba atarak bir düzine insanı öldürdüler ve bir manastırdaki bir keşiş ile dört rahibeyi vurdular; yedi çiftçiyi ise katlettiler. Olaylar biraz durulur gibi olduğunda yapılan resmi açıklamaya göre, toplam 146 kişi öldü ve 100'den fazla kişi de yaralandı.

Ayrılıkçı Hindu Tamil gerillalarının bağımsızlık mücadelesi sekiz yıllık bir geçmişe sahip. Devlet Başkanı Junius Jayewardene tüm halkı sık sık sükunete davet ediyor, ama pek etkili olduğu söylenemez. Bu sebeple de, sıkıyönetimi bir ay daha uzatmak zorunda kaldı. Jayewardene, Tamil gerillalarının, ülkenin kuzeyi ve doğusunda ayrı bir devlet kurma taleplerini, terör olayları son bulmadan müzakere etmeyi de reddediyor. Beri yandan da, uluslararası kamuoyuna karşı, Hindistan hükümetini Tamiller'i kışkırtmak ve silah sevketmekle suçluyor. Başkanın iddiasını destekleyen en önemli unsur, coğrafî yakınlık. Tamil halkın yoğun bulunduğu bölgedeki Palk Boğazı, Hindistan'da yine Hindu Tamil topluluğun yaşadığı Tamil Nadu Eyaleti'nden yalnızca yirmi altı mil uzaklıkta. Dolayısıyla Jayewardene, Hindu Tamiller'e bölge ya da eyalet temelinde özerklik tanımaya yatkın görünmekle birlikte, aslında meselenin bir etkin sorun olmayıp bir "terörist tehlike" olduğu görüşünde ısrar edebiliyor.

Anuradhapura'da başlayan şiddet sürdü. Ertesi gün, çoğunluğu oluşturan Budist Şingalezler'den bir grup, bir vapura saldırarak aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu kırk Tamil'i kestiler. Şingalez polisler ülkenin doğu eyaletinde Tamil gerillalarını pusuya düşürmeyi başarark on sekizini vurdular. Tüm hafta boyunca Tamiller'e ait işyerleri ve evleri yakılıp yıkıldı. En az on Tamil daha öldü. Hafta sonunda ise yine Anuradhapura'da bir Şingalez asker altı Tamil'i öldürüp on altısını da yaraladıktan sonra, komutanı tarafından vurularak durdurulabildi.

5 Haziran günü, **United News of India,** "güvenlik güçlerinin desteklediği" Şingalez'in çok sayıda Tamil köylerine saldırarak seksen kişiyi öldürdüğünü, altı yüze yakın evi de yaktıklarını bildirdi. Ajansın haberine göre, Sri Lanka'nın doğusundaki Trincomalee liman kentinde meydana gelen olaylarda on bir Tamil köyü tamamen yandı; evsiz kalan altı bin köylü yangından kurtulabilen okul, tapınak ve kiliselere yerleştirildi.

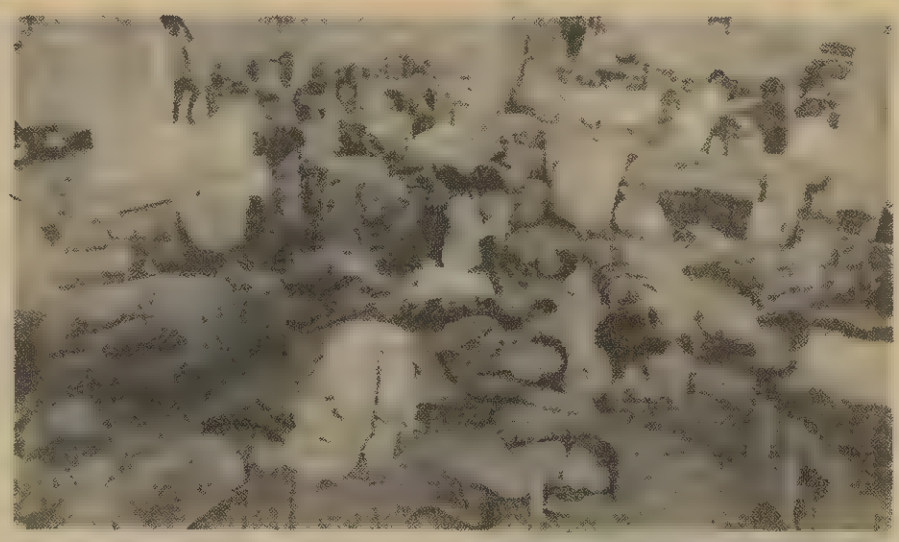

Hindistan'a sığınan Tamil mülteciler.

Tamiller'in başlattığı terör olaylarından sonra, Sri Lanka hükümeti sıkıyönetimi uzatma kararının yanı sıra Şingalezler'e silah da dağıtmıştı. UNI'nin son haberinde yer alan "Şingalezler'in çoğunda hükümete ait silahlar vardı" ifadesi, olayların büyüme istidadı hakkında yeterince fikir veriyor. Jayewardene ve hükümetinin, olan biteni daha ne kadar seyretmekle iktifa edebileceğini, önümüzdeki günlerde göreceğiz. □

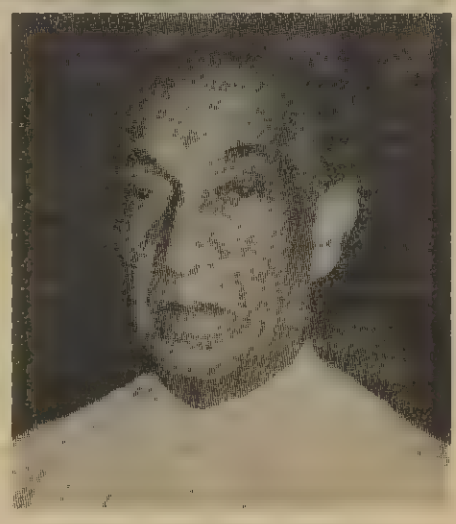

Jayewardene: "Önce terör durmalı..."

Pentagon Yıldız Savaşları'nda!

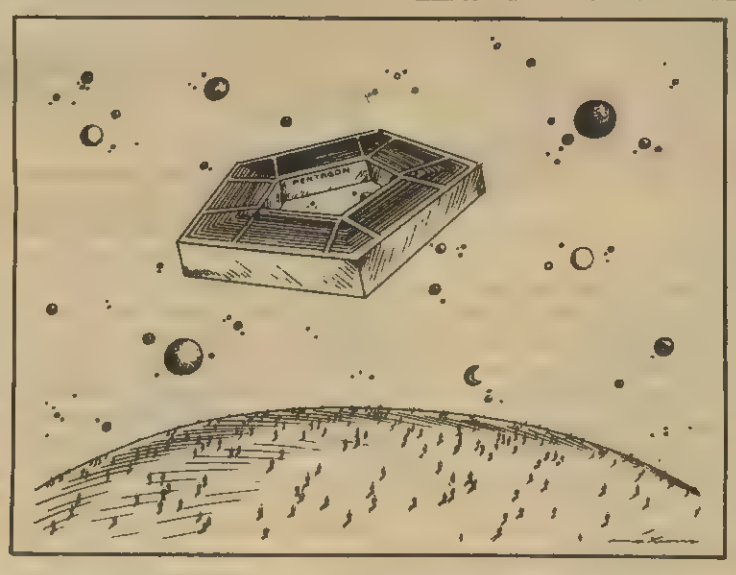

ABD:

Uzayda lazer üssü... mümkün mü?

Yıldız Savaşları tartışması tüm şiddetiyle devam ediyor. Bu teknolojide kullanılacak lazerler üzerindeki araştırmalarını sürdüren bilim adamları, projelerine toz kondurmamaya çabalarken, silahlanma muhaliflerinin yanı sıra bir başka grup bilim adamı da uzayda lazer üssü kurmanın mümkün olmadığını vurguluyor. En çok üzerinde durulan nokta, "Stratejik Savunma İnisiyatifi"nin kimilerinin iddia ettiği üzere, medeniyeti kurtarmak yerine, Sovyetler'i kestirmeden iflasa sürüklemek amacıyla düşünülmüş bir vasıta olduğu.

Yıldız Savaşları savunucularının son hamlelerinden biri, 15 Mayıs 1985 tarihli **International Herald Tribune**'da yer aldı. Pentagon'un **Stratejik Savunma İnisiyatifi Örgütü**'nün Müdürü Korgeneral James A.Abrahamson ateş püskürüyordu. Neden mi? Birkaç gün önce **The Washington Post**'ta yayınlanan bir makalede, uzayda üslenmiş lazer ışınları projesinin, Amerikan teknolojisinin bugünkü imkânlarıyla ulaşamayacağı bir düzeye tekabül ettiği öne sürülüyordu. İddianın gerekçesi ise Abrahamson'un yönettiği ünitenin kinetik enerjiyle çalışacak fırlatıcılar geliştirmek amacıyla yoğun çaba harcadığı idi. Uzayda üslenmiş bir savunma sisteminin kurulması için kinetik enerjinin tercih edilerek araştırmaların bu yönde toplanmasının bir tek nedeni olabilirdi: Lazerler gibi doğrudan enerjiyle çalışacak silahlar imal edilemiyordu! Ve **The Washington Post**'ta yayınlanan rapor, Abrahamson ile tüm **Stratejik Savunma İnisiyatifi Örgütü**'nün "ilerlemiş teknolojik sistemler konusunda fazla iyimser" olduğunu belirten bir ifadeyle son buluyordu.

Abrahamson'un bu görüşlere cevabı, raporda öne sürülen tüm iddiaların "olgular ve görüşlerin yanlış yorumlanması"na dayandığından ibaret. Abrahamson ayrıca, kinetik enerjiyle çalışan fırlatıcılar ile doğrudan enerjili lazerlerin bir arada kullanılacağı karma bir sistemin de mümkün olduğunu belirtiyor. □

SSCB:

Gorbaçov eleştiriyor

Gorbaçov 11 Haziran'da SBKP merkez komitesi üyeleri ile, üst düzey devlet ve ekonomi yöneticilerinin katıldığı toplantıda, "Çernenko döneminde hazırlanmış olan 12. Beş Yıllık Plan Taslağı'nın reddedildiğini ve plan taslağının yeniden hazırlanmakta olduğunu"nu açıkladı.

Konuşmasında "ekonominin acilen, temelden yeniden yapılandırılması gereği"nden sözeden Gorbaçov, hem Çernenko hem de Brejnev dönemindeki ekonomik uygulamaları sert bir üslupla eleştirdi.

Sistemde "ekonomik teşvikler ve maliyet hesaplarının uygulanmaya başlanacağını söyleyen Gorbaçov'un bu uygulamaları genel olarak "tüketici etkinliği"ni artıracak, fiyat mekanizmasını değiştirip merkezî planlamanın rolünü perdeleyecek etkilere sahip.

Brejnev dönemini de imalar yoluyla eleştirerek "1970'li yılların başından beri ekonomik gelişmenin karşılaştığı sorunları kimse görmezden gelemez" diyen Gorbaçov, üst kademe ekonomi yöneticilerini de "miyadı dolmuş her şeyi değiştirmeliyiz" diyerek "değerlendirdi".

Partinin "tüm dönüşümlerin belirleyici faktörü olan insan faktörüyle ilgili" uygulamalarında değişiklikler yapacağını belirten Gorbaçov, yiyecek arzının, hizmetlerin, konut sağlanmasının, sağlık hizmetlerinin ve eğitimin geliştirilmesinin hükümetin önündeki acil görevlerden olduğunu söyledi.

"Hayat, planlamanın, iş idaresinin ve tüm ekonomik mekanizmanın yeniden inşasını zorunlu kılıyor" diyen Gorbaçov, yeniden inşanın içeriğini "teşebbüslerin sorumluluğuyla, bağımsızlığını genişletmek, iş idaresi, maliyet hesabı ve mal-para ilişkisi konusunda daha esnek yöntemler uygulamak, inisiyatifi geliştirmek" olarak açıkladı.

Kamuoyu önünde kendinden önceki yöneticileri eleştirmek gibi Sovyetler Birliği için pek alışılmadık bir uygulamaya başvurması Gorbaçov'un reformlar konusunda acele etmesinden kaynaklanıyor. 1986 Şubatı'nda yapılacak olan parti kongresi öncesinde parti ve devlet yapısı içinde reform yanlılarının etkinliğini artırmak isteyen Gorbaçov, hedeflerini gerçekleştirmek için bir anlamda "kitlenin" de mobilize edilmesinden yana.

Televizyon ve açık hava konuşmalarında Sovyet halkını ülkede yeniden canlanma konusunda harekete geçmeye çağıran Gorbaçov, Kruşçev'den beri halkla doğrudan ilişki kuran ilk lider özelliğini taşıyor.

Sovyet liderinin bu "farklılığını" daha değişik bir biçimde değerlendiren Batı basını Gorbaçov'u "Lenin'den sonra bir buçuk saatlik konuşmayı yazılı metin olmaksızın yapabilen ilk lider" olarak nitelendiriyor. □

Ben mi absürdüm, hayat mı?

SADIK ÖZBEN

Şimdi şunları yazarken içimde hafif bir eziklik duyduğumu itiraf edeyim. Uzun zaman kış tatilini anlatacağım deyip anlatamadıktan sonra, şimdi yaz tatilini anlatmam gerekecek. Çünkü biz bu arada ailece Alanya'ya gittik. Ama yaz tatilini yazacağımı söyleyince Osman Balcıgil "daha Uludağ'ı yazmadın," dedi. Ne yani, yaz ortasında Uludağ mı yazayım? Derginin eğilimi, yaz geldiği için, tatil konularına ağırlık vermek. Bunun için Osman Balcıgil bir yerlere gidip röportaj yapacakmış. Keyfe bak! Hem tatil yerine gidecek, hem de mesaiden sayılacak. Sonra da benim kendi paramla gittiğim Alanya'yı yazmama karşı çıkıyor.

Neyse, Osman iyi niyetli bir genç, onunla tartışmak istemiyorum. Ben size Alanya'yı anlatayım. Kaldığımız motelin aklı başında genç bir sahibi vardı. Ondan bazı ilginç bilgiler aldım. Motellere iki tip insan geliyormuş. Birincisi, yurt içinden, özellikle de büyüyen Anadolu kentlerinden gelenler. Bunlar, yüzme havuzu olan motelleri tercih ediyorlarmış. "Niye?" dedim, "deniz dururken havuza mı giriyorlar?" Özellikle kadınlar böyle istiyormuş, çünkü havuzun kenarına topuklu ayakkabılarla gelebiliyorlarmış ve yüzerken mayolarını gösterebiliyorlarmış. İkinci kategori Almanya'dan gelen işçilermiş. Bunlar uzun zaman oralarda kaldıkları için Avrupalılar'ın tatil ideolojisini benimsemişler. Adam, sözgelişi, Erzurumluysa, yaz tatilinde oralara gitmek istemiyor, Alanya'ya geliyormuş. Bu durumda, ailelerini de -görebilmek için- Alanya'ya getiriyorlarmış. Türkiye'de kalmış aileleri, sepetleri, bakraçlarıyla, geleneksel biçimde, Almancılar termosları, güneş yağlarıyla "çağdaş" biçimde, motelde buluşuyorlarmış. Almancılar aile büyüklerini,bir hafta ağırladıktan sonra selâmetleyip, bir hafta da "çekirdek aile" halinde tatil yapıp, Almanya'ya dönüyorlarmış.

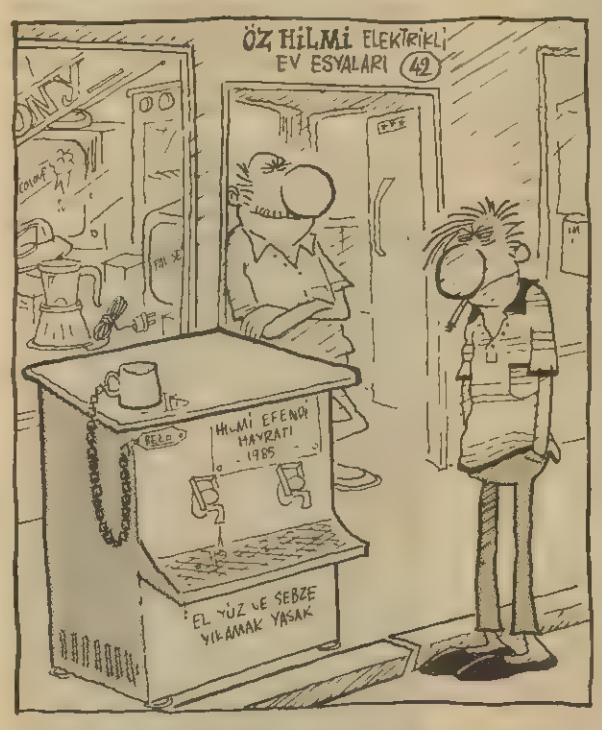

Bu Türk milleti büyük millet, gerçekten. Böyle bir adaptasyon yeteneği başka kimsede yoktur. Bunları konuşurken sohbet arasında motel sahibi, "Ben de yarın gidiyorum," dedi. Adamla tam entelektüel bir ilişki kurmuştuk, gitmesine canım sıkıldı. (Yani, sıkıcı olmayan, aklı başında şeyler konuşabiliyorduk. Yoksa "entelektüel" derken "entel" demek istemiyorum. Yahu, aslında bu ayrımlara da sinirleniyorum. Sonunda insan sevdiklerine "entelektüel" diyor, sevmediklerine de "entel".) "Ya, nereye gidiyorsunuz?" dedim. "Yaylaya", dedi, sonra da anlattı: Alanya'nın hali vakti yerinde yerlileri artık bu tatil işinden, turizmden filan sıkılmışlar. Turizm var diye o sıcakta Alanya'da oturmaktan da usanmışlar. Yıllar önce gittikleri, sonra yıllarca gitmeyi unuttukları yayla evlerine göçmeye başlamışlar. "Dümbenaz" mı dedi, öyle bir ad söyledi, yayla köyü için. Ama bu sahici bir köy de değil, zenginlerin yayla evleri olan bir yermiş. Adamlar oraya gidip siyah şalvarlarını da giyip serin serin oturuyorlarmış. Geleneğe dönüş!

Daha sonra konuşurken "Vallahi, fena fikir değil," dedim, Nejla'ya. "Bu sıcakta ızdırap çekmektense..." Aslında Nejla sıcak seviyor. Nasıl yapıyor, anlamıyorum. Hiç şikayet yok, güneşleniyor, denize giriyor son derece rahat. Bense, bir güneşleneyim diyorum, yağ sürünüyorum, bu sefer her yerime kum taneleri yapışıyor, suya giriyorum, dışarıdan daha sıcak. Bir tek duşta rahatlıyorum. Bunları söylemek de kabahat oluyor. Ayşe, "Baba," dedi, "sen bana hep hayatta sıkıntılara katlanmak gerektiğini söylersin ya. Sen de yılda bir hafta on gün kadar bir tatile katlan artık." "Sen zaten motel sahibiyle iyi anlaştın," dedi Nejla, "İstersen git onunla yaylada otur." Sustum, üstelemedim. Ben mi absürdüm, hayat mı absürd, anlamadım gitti zaten.

Ertesi gün bizim motelci yaylasına gidince biz de akşam yemeğini dışarıda yiyelim dedik. Alanya'da otuz küsur lokanta var, dediklerine göre on sekizi müzikliymiş. Ama bu çok yapay bir ayrım. Çünkü bunların çoğu yanyana bahçeler ve sizin gittiğinizde müzik yoksa yandakini zaten dinliyorsunuz. Biz rastgele birine girdik ki, org mudur nedir o tuhaf aletin başında oturan adam, "Ben o zaman-- COO, nerelerdeydiniz, efendim-- ben o zaman ölürüm" demez mi? Geçende yazdığım, bizim oradaki kebapçının piyanist şantörü! Ta kendisi! Tanrım, ben bu dünyada kime ne kötülük ettim? Ve bütün gece adam işkence görmemiş sesiyle devam etti.

Alanya işte böyle: Alamancılar, havuzcular geliyor, Alanyalılar da dağa kaçıyor yazları.

Alanya kalesi yüksek. Benim de yükseklik korkum vardır. Hani, **"vertigo"** mu derler, ondan. Oralarda dolaşırken uçurum kenarında bir yer gördük. Bir çıkıntı. Ortasında bir delik. Adı da "Adam Atacağı" gibi bir şey. Oradan aşağıya adam atarmış, atalarımız. Bu eskilerin ne tuhaf âdetleri var. Ben yanına bile sokulamadım. Ayşe'yi de elinden tuttum, bırakmadım, ne kadar "merak etme, düşmem" dese de. İyi ki o çağda yaşamamışım; bu Osmanlılar beni kesin atarlardı oradan aşağıya. Hani, bunun yarısı kadar bir uçurum da olsa yeterdi, aynı sonucu almaya. Ama anlaşılan atalarımız, "bir işi yapmışken tam yapmalı" diye düşünüyorlardı.

Bu arada, güney şehirlerinde gördüğüm bir yeniliği yazmadan edemeyeceğim: modern hayratlar. Hani insanlar eskiden hayır diye çeşme yaptırırlardı ya; şimdi bunun modern biçimi bulunmuş. Sokağın birinde bir "Beko soğutucu cihazı" görüyorsunuz; üstünde, diyelim, "Hacı Mehmet Hayratı" yazıyor. Böyle bir modern sebil, zaten Hacı Mehmet'in dükkânının önünde. En güzeli de, klasik çeşmeler gibi, zincirle bağlı kupalar olması. Ayrıca, "Arabayla, termosla su almak yasaktır" gibi levhalar da var bazılarında. Dedim ya, Türk milleti büyük millet. Ne denir böyle bir yeniliğe? Sonuç olarak bayağı güzel soğuk su içtiğinize göre, hayır dua okumaktan başka çare yok.

Alanya'dan yorgun argın döndük. Ben bu yaz, tatili bununla kapatmaya niyetli değilim. Tabii, başta mali sorunlar olmak üzere yığınla güçlüğü var; en başta, sahiden tatil yapacak bir yer bulma sorunu. Bunu aslında Osman'la rekabet için yapmıyorum. Gördüğünüz gibi, turizm merkezleri konusunda oldukça "sosyal içerikli" bir röportaj yazdım. Osman'ın böyle şeyler yazabileceğini sanmıyorum. Neyse, beni ilgilendirmiyor, derginin bileceği iş: tatil röportajı yapmak üzere onu göndersinler istiyorlarsa. Ben, çalıştığım yerde yapılan işin daha kaliteli olmasını isterim sadece, kendi ilişkim ne kadar kişisel olursa olsun. Böyle bir huyum var.

Behlül beye önereceğim. Nişantaşı'nda bizim büronun önüne bir hayrat koydursun, üstüne de "Mimar Behlül Hayratı" diye bir levha astırsın; gelen geçen soğuk su içip bir hayır dua okur. □

GENÇLİK

Gençlik dilekçeleri

Aslında çok süre geçmedi üstünden. Ama sanki tarihe karışmış gibi geliyor. Bir zamanlar üniversite öğrencileri sık sık dilekçe veriyorlardı. Hele yükseköğrenim harcı ihdas edildiğinde dilekçe vermek bir furya halini almıştı. Harç konusu, okuldan atılmaların kitleselleştiği bir dönemde gündeme gelince, dilekçelerin içeriği de zenginleşip çeşitlenmiş, aynı dilekçede hem harcın kalkması, hem ek sınav hakkı talep edilmiş, hattâ buna bazen yemek sorununa değinen bir paragraf da eklenmişti. Bu gelenek birkaç ay öncesine kadar durmaksızın sürdü. Eskiden formalite icabı yazmaları gerektiği zaman, dilekçenin neresine ne yazılacağını sorup soruşturmak için şaşkın şaşkın dolaşan öğrenciler, fakültelerin yazı işleri bürolarının müdavimi oldular.

Dilekçe vermek, aslında bir çaresizliğin, rahatça dile getirilemeyen bir protestonun ifadesiydi. Ülkemizde dilekçenin iki türünün ve iki ayrı dolaşım tarzının bulunduğunu, öğrenciler çok somut olarak gördüler. Birinci tür dilekçe, zaten kendiliğinden yürüyen bir sürecin formaliter bir ögesi idi; bu tür dilekçeler çoğunlukla matbu olarak bulunuyordu. Yapılacak şey, boş yerleri doldurmaktı: adresim, ailemin aylık geliri, tercih ettiğim seçmeli ders.

İkinci dilekçe türü, baştan aşağı dilekçeyi verenin kaleme aldığı, hiçbir tüzüğün hiçbir maddesinde tanımlanmamış talepleri içeren, zaten yürümekte olan bir bürokratik sürece tâbi olmayan dilekçeydi. Örneğin, "kötü çıkan ve bazı arkadaşların zehirlenmesine sebep olan yemeklerin iyileştirilmesi" gibi. Bu dilekçe, tek yönlü bir irade beyanıydı; çünkü talebin konusuyla ilgili bir işlemi başlatması veya cevap verilmesi vakî değildi. Cevap verildiği zaman da bu, pek talebin konusuyla ilgili olmuyordu. 30 Ekim 1984 günü İ.Ü. Hukuk Fakültesi Dekanı Orhan Aldıkaçtı "dilekçeci" 6 öğrenci hakkında soruşturma açtı. Birkaç gün sonra, ABÜBSBF'de yemek dilekçecisi on'dan fazla öğrenci gözaltına alındı; gereksiz olarak günlerce gözaltında kaldılar. Dekan Necdet Serin velilere yazdığı mektupta "dilekçelerin birbirine benzemesinden kuşkulandığını" belirtiyordu.

1985, dilekçe verme modasının epeyce tavsadığı bir yıl oldu. Öğrenciler, meşru dilekçe türünün yalnızca boş yerleri doldurmanın yeterli olduğunu uygulamalı olarak öğrendiler. İkinci tür dilekçe, cevapsız olsa da bari tek yönlü irade beyanında bulunma şansıydı; bu şans o kadar az bulunan bir şanstı ki okul hayatında! Sonra belki kamuoyunun oluşmasına da katkıda bulunabilirdi. Eğer, örneğin Elazığ ANAP Milletvekili Mehmet Özdemir öğrencilerin ek sınav taleplerini mecliste ve kamuoyunun önünde savunurken aynı kamuoyuna "öğrenciler rahat durmadılar" diyerek bu işi bıraktığını açıklamasaydı. Aslında tamamen cevapsız kalsaydı da bu hak kullanılmaya devam edebilirdi ama, "caydırıcı" cevaplar geldi.

Bir zamanlar öğrenciler dilekçe verirlerdi... □

Tanıl BORA

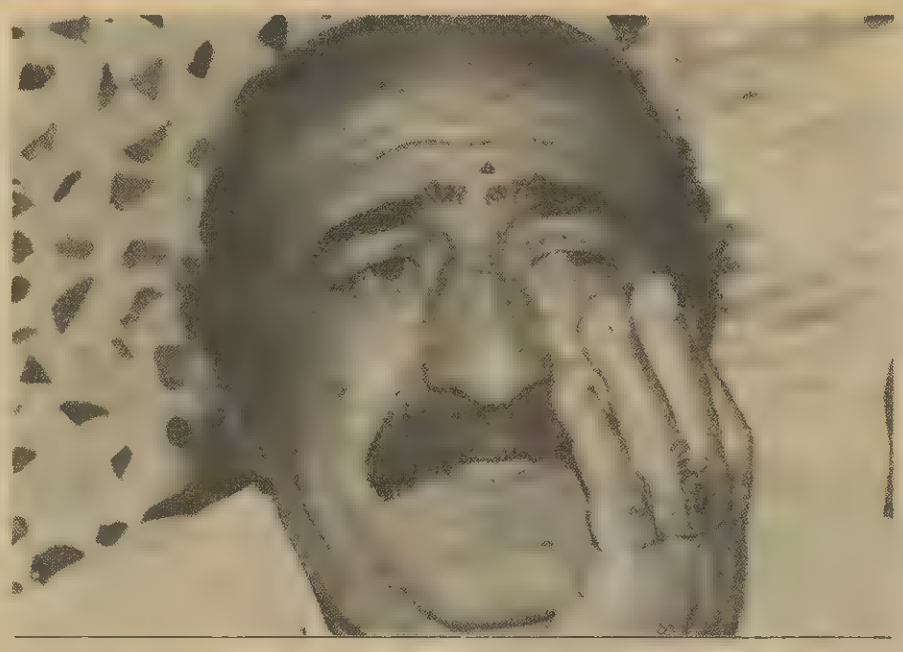

Yıkıntı Mustafa'nın şişelerden dünyası

OSMAN BALCIGİL

Orhangazi'nin oralarda bir adam varmış, şişeleri üstüste koyarak kendisine ev, işyeri, cami, hapishane yaptırmış", dediler. İnanmadık. Israr ettiler. "Yahu" dediler, "bu adamın yatağı da yüznumarası da şişedenmiş; ayı, şahin filan beslermiş; bir hata yaptığı, suç işlediği zaman kendi kendini hapse atarmış; bir gidin bakın, adam 'Ben buralarda devletim' filan diyormuş." Yine inanmadık, ama yola koyulduk. Orhangazi'yle Bursa arasında bir dere kenarında önce şişe parçalarından bir cami, ardından da şişelerden bir dünya gördük.

* * *

"Kardeşime söyleyeyim, cam kırığı deli eder beni. Allah tarafından bir şey bu. Cam kırığına dayanamam. Benim yattığım yataktan cam sesi gelecek, uyuyamam yoksa."

Yıkıntı Mustafa böyle başladı hikâyesini anlatmaya. "Bir gün" diye devam etti sözüne, "televizyonda soracaklar bebelere, 'Her bir şeyi camdan olan adam kimdir?' diye. 'Yıkıntı Mustafa!' diye cevap verecek bebeler hep bir ağızdan. Tarih beni kaydedecek."

* * *

Yalova-Orhangazi-Gemlik civarında, anaların çocuklarını "Yıkıntı Mustafa geliyor!" diye korkuttukları, dev gibi bir yufka yürekli Mustafa Özlü. Elâzığ'ın Palu kazasında doğmuş. Övünerek belirttiği üzre Keşkan Aşireti'nden. Memlekette hasmı olduğundan, onaltı yaşında Gemlik'e göçmüş. Bela onu orada da bulmuş. Bir gün Gemlik'te üstüne üstüne gelmişler, "Kürt" filan demişler, dayanamamış alıvermiş canını kendisini aşağılayarak "Kürt" diyenlerden birinin. Hapsolmuş. Afla çıkmış. Sonra bir daha. Tam onsekiz sene hapis yatmış canını sıktıkları için. Yorulmuş, bunalmış, ama yaramış onsekiz yıl ona. Düşünmüş.

"He kardeşime söyleyeyim, düşündüm. Vatana faydalı, yarayışlı bir iş yapayım dedim. Kurdum burayı. Şimdi otuza yakın can besliyor burası."

Yıkıntı'nın "burası" dediği yer, şehirlerarası yolda bir gazino: "Yıkıntı Kuzu Fırın" -Tavsiye ederiz, bir gün Orhangazi'den Bursa'ya doğru gidecek ya da tersine, dönecek olursanız, uğrayın Yıkıntı'nın yerine. Hem yemek-içmekten, hem de muhabbetten yana memnun kalacaksınız.-

İn, hapishane, mescit...

Başlangıçta hiç de konuşkan biri değil Yıkıntı Mustafa. Lâf ağzından dirhemle çıkıyor. Sıkıldıkça, "Siz gıdıklayacaksınız ki ben konuşayım" diyor, konuşurken kendi deyimiyle burcu burcu ter döküyor.

"Mesela neden in yaptım, ayı beslerim? Bir kere kardeşime söyleyeyim, ben Samsun Ayı Cemiyeti başkanıyım. Ayı bütün hayvanlar içinde en akıllı ve en sadık olanıdır. Sonra, ben hayatım boyunca başkan olmak istedim. Çok zorladım kendimi başkan olayım diye. Olamadım. Ama, uğraşmaktan da usanmadım. Sonunda Samsun Ayı Cemiyeti'ne başkan oldum.

Yıkıntı'yla gazinosunu dolaşacak olursanız, göreceksiniz ki, her yer ayı postu. Vurduğu ayıların postunu sağa sola asmak onun en büyük zevki. "Bu nasıl cemiyet başkanlığı?" dediğinizi duyar gibi olsa gerek, bakın daha neler söylüyor Ayı'ya ilişkin olarak Yıkıntı:

"Ben hiçbir ayıyı uyurken vurmamışımdır ve de vurdurmamışımdır hayatta. Bütün avcılara talimat vermişimdir ve de tembih etmişimdir 'Sakın ola ki, uyuyan bir ayı vurulmaya' diye. 'Neden' midir bu? Şundandır: Dünyada ne olacaksa erkekçe olmalıdır ve de başka türlü olmamalıdır."

— Peki Yıkıntı, bu in biraz küçük değil mi iki ayı için?

"Yook canım kardeşim benim. Küçük değil. Gerekseydi, hamileri, Yıkıntı babaları onlara büyük bir yer yapmaz mıydı? Şimdi, bunu hapis yatmayan adam bilmez tabiî. Hapiste yerin dar olursa voltaya kalkarsın, geniş olursa yatarsın. Yatmak öldürür adamı mapusta. Kalkacaksın, yürüyeceksin, yürüyecek ha yürüyeceksin..."

* * *

— Bu hapishane neyin nesi Yıkıntı?

"Kardeşime söyleyeyim, insan hatasız olmaz. Biz de karınca kaderince ufak tefek suçlar işliyoruz tabiî. Gazetelerde okumuşsunuzdur herhalde; bir gün adamın birine kızdım ağaca bağladım su hortumuyla, üç gün üç gece aç bıraktım mesela. Böyle ufak tefek suçlar işliyoruz. Hakimin huzuruna çıkıyoruz. O bizi bağışlasa bile, biz kendimizi bağışlamıyoruz. Tıkıyoruz kendimizi deliğe. 'Çek bakalım cezanı Yıkıntı' diyoruz, 'bir daha da böyle işler yapma, aklın başına gelsin'."

— Mescit?

"Ben Hanefi'yim ve de bütün peygamberlere kurbanım. Dinime düşkünümdür. Ama fidana da çok düşkünümdür. Mescit yaptırdım, ama kendim namaz kılmam. İşten güçten tabiî. Beş bin tane de ağacım var, meyvelerini kurtlar kuşlar yesin diye. Mescidi yaptırdım ki insanlar girip ibadet etsinler ve de zatıma teşekkür etsinler diye. Benim ibadet edene saygım çoktur. Ha, bir de sarhoşa saygım çoktur."

İnsana dair

Yıkıntı'yla kim otursa konuşmaya, kaçınılmazdır, söz insana gelir.

"Bak şimdi kardeşime söyleyim: Burada otuz nüfusuz. Dolaş, sor, her biri en az beş yıldır burada çalışmaktadır. Ve dahi bana âşıktır. Ben garipliği görmüşümdür, garibi severim ve de sayarım. Onlar benim askerlerimdir, ben de onların kumandanı. Tabiî Allah'ın izniyle. Ben ilkokulda beş sene okumuşumdur ve her sene birinci sınıfı okumuşumdur. İsim tamam aklımda. 'Asker' deyişim ondandır. Hepsine 'Asker' derim. O saat biterler önümde. Ben insanları severim, insanlar da beni. İnsanlara derim ki; 'İşin rast gitsin, Allah kazadan korusun, Allah ne muradın varsa versin...' Kim böyle dua eder, de bana yiğit kardeşim. Bana kimse böyle dua etmez. Halbuki ne laflar, ne güzel laflardır bunlar. Hep 'Kurban' derim, 'Hayran' derim kardeşime kurban. 'Canım' derim, 'Ciğerim' derim. Onun içindir ki, başı sıkışan bana gelir, beni bulur. Maddi ve manevi yönden gelir beni bulur. Anasıyla, babasıyla, kardeşiyle dövüşen gelir beni bulur, barıştırırım; kız kaçıran bana gelir, işini hallederim; eşi nikâh kıymayan kadınlar bana gelir, çekerim erkeği bir kenara 'Terbiyesizlik etme, ölürsün kadın ortada kalır' derim, o saat bastırır nikâhı. Sözün kısası ben, bir nevi devletimdir buralarda. Koşturup dururum insanın iyiliği için."

Hapisten cama

Yıkıntı'yla "insana dair" konuşurken söz dönüyor dolaşıyor ve yine hapis hayatına geliyor:

"Ah benim canım kardeşim, hapis zor iştir. Bak kardeşime söyleyeyim, biz hapiste tam altı sene bir kadın ayakkabısıyla yattık. Zatım, inan bana canım kardeşim, tam altı yıl konuştum bir kadın ayakkabısıyla. 'Ayaklan' diye yalvardım, ağladım... Nerden geçti elimize bilmem, o minicik kadın ayakkabısını tam altı sene süsledik ve ayakkabı kimin yatağındaysa onu kıskandık için için. Altın bile taktık o kadın ayakkabısına. Her gün aramızda 'Acaba bu ayakkabının sahibi nasıl bir kadındır?' diye konuştuk, bıkmadan usanmadan. Bunu, kendini zorlama, hapis yatmadıysan anlayamazsın.

Tam onsekiz sene yattım kalktım, düşündüm, en çok da altı ay hücrede kalmıştım bir ara, o zaman düşündüm: 'Ben çıkınca ne iş yaparım, yaparım da insanlara büyük bir insan olduğumu gösteririm' diye; 'Hiç kimsenin yapmadığı bir iş yapıp tarihe geçmeliyim' diye. Sonunda bu cam işi geldi aklıma. Bir giriştim, tam doksanbeş bin şişe kullanarak şu binayı yaptım, sonra ötekileri. İşte kardeşime söyleyeyim, sen şimdi kalkıp taa İstanbullar'dan zatımla konuşmaya geliyorsun. Demek ki hapis bana yaramış. Değil mi canım ciğerim?

Şimdi bak benim yiğit kardeşim, insan olan insan kararlı olmalıdır, ta ki mümkünsüze kadar. Bana neden 'Yıkıntı' demişler diyeyim mi sana? Ben onaltımdayken dikilip babamın karşısına 'Baba' dedim, 'beni artık evlendir'. Evlendirmedi. Gittim, çarşının orta yerinde sevdiğim kıza sarıldım. Kimse kızı elimden alamadı. Saatlerce uğraştılar. En sonunda nalburdan kürek sapı getirip, kızla benim arama sokup ancak öyle ayırabildiler. Diyeceğim iş mümkünsüze vardı. Adım da zaten o gün Yıkıntı kaldı. Kızın babası bana bir yumruk vurdu. Yıkılmışım. Orada da Prevezelilerden biri vardı, 'Ha bre more yıkıntı' dedi. Deyiş o deyiş. Otuzaltı yıldır herkes bana 'Yıkıntı' der. Kardeşime diyeceğim, insan olan insan kararlı olmalıdır. Kafasına koyduğu işi yapmak için uğraşmalıdır. 'Tarihe geçeceğim' dedim, 'Kimsenin yapamadığı bir işi yapacağım' dedim ve de kardeşime söyleyeyim yaptım."

* * *

Yıkıntı, konuşmasının bu noktasında kalakaldı. Büyük bir adam olmadığından mı kuşkulandı, yoksa hayvanlar, insanlar, hapis üzere konuşmaktan mı yoruldu bilinmez, ama durdu. Öyle bir duruş durdu ki, cesaret edip bir soru daha sorulamazdı. Aradan bir zaman geçti. Kafasını kaldırdı. "Asker" diye bağırdı. Askerler sökün etti. Yıkıntı yıkık dökük bir sesle, "kardeşimle rakı içeceğiz, et, bulgur getirin. Yerini de hazırlayın bu gece misafirimdir" dedi.

Ona itiraz etmek içimizden de gelmedi, cesaret de edemedik. □

Giyim, kuşam ve kadınların namusu

ŞİRİN TEKELİ

Bir süre önce Ege Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Nebahat Koru'nun, dinî inançlarına bağlı kalarak başörtüsü taktığı gerekçesiyle işine son verildi. Yine son günlerde dinî yayınları nedeniyle mahkeme önüne çıkan bir kadın yazarla, onun fotoğrafını çeken bir kadın gazeteci, "çarşafları" nedeniyle gazetelerde bol bol fotoğraflandılar. Bu yıl da, 23 Nisan törenlerinde çocukların giymeleri uygun görülen kıyafetler yeniden belirlendi. Kız çocuklarının etek boylarının uzadığı ve diz altına indiği görüldü. Henüz büluğa ermemiş çocuklara reva görülen garip bir moda.

Öte yandan, turizm mevsiminin yaklaşması nedeniyle ülkemize gelecek turist kadınların, bizde pek yadırganan biçimlerde denize girmelerine (artık bikiniye alışıldı galiba, ama kadınların üstleri çıplak denize girmeleri, yabancı da olsalar, dehşetli tepki çekiyor...) karşı Turizm Bakanlığı'nca önlemler alındığı görülüyor: Üstü çıplak denize girenler için plajlarda ayrı bölmeler olacakmış. Herhalde görülmesinler diye tahta kepenklerle çevrilirler, tıpkı kırk yıl öncesinin Bostancı plajındaki "kadınlar hamamında" olduğu gibi. Bu çarpıcı olayların yanı sıra bir de sık sık yenilenen ve devlet memurlarının uymaları istenen kılık kıyafet düzenlemeleri var.

Bunlar her iki cinse yönelik, kuşkusuz: Kadınlarla ilgili olarak pantolon giymenin yüksek topuklu papuçların, açık yakalı elbiselerin vb. erkekler içinse sakal bırakmanın, kravatsız dolaşmanın yasaklandığı görülüyor. Kısacası, giyim kuşam, 20. yüzyılın bitimine çeyrek kala, hâlâ, toplumumuzda devletin en sık uğraştığı "sorunların" başında geliyor.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde gerek farklı "milletlerden" (din grupları) insanların giyebileceği belli kılıklar, gerek kadınların ne giyip giyemeyeceği, devletçe düzenlenir ve sıkıca denetlenirdi.[1] Cumhuriyet rejimi de kuruluşunu izleyen yıllarda (1927) kılık kıyafeti düzenleme gereğini duydu. Devlet düzeni, dinî esaslar yerine laik -modern esaslara dayandırılarak yeniden kurulurken, özellikle kadınlar açısından, kadının namusunun ancak örtünmeyle sağlanabileceği inancını kırmak üzere yapılan bu değişikliğin olumlu bir adım olduğu, hatta zorunlu olduğu düşünülebilirdi.[2] Ama, yarım yüzyılı aşkın süredir yaşanan modernleşme süreçleri sonunda, karmaşık bir toplum düzenine geçildiğinde bu önlemler artık eski ilerici anlamlarını taşımıyorlar. Tersine, artık devletin tebası olmanın ötesinde bir birey kimliği kazanmaya çabalayan insanların üzerindeki bu devlet baskısı, gitgide daha garipsenen bir biçimciliğe dönüşüyor. Uygun görülen üniformaları taşımayan insanlar muhalefetlerini kıyafetleriyle ortaya koyuyorlar ve belli üniformaları giymeyi reddeden muhalifler, sakalını kesmediği için ODTÜ'den atılan Dr. Erhan Acar ve başörtüsünü çıkarmadığı için Ege Üniversitesi'nden atılan Dr. Nebahat Koru'da olduğu gibi işlerinden oluyorlar. Üniformanın yapılan işle zorunlu bir bağı olduğu düşünülen meslekler (ordu, polis, mahkemelerde yargıç ve avukatlar gibi) bellidir. Kılık kıyafet düzenlemesinin bu işlevselliğin ötesine gitmesi ise toplumla devletin ilişkileri konusunda kaygıya yolaçmaktadır.

Genel olarak insanlar için geçerli olan bu kaygı, kadınların kılık kıyafetlerine gelince daha da irkiltici bir hal alıyor. Gerçekten de bir uçta çarşaf giyen, öbür uçta üstü olmayan mayo ile denize giren kadınlara yöneltilen baskıların birleştiği nokta, kadınların kıyafetleriyle "namusları" arasında kurulan, örtük ilişki. Erkekler açısından ahlaktan bağımsız olan baskılar, kadınlar açısından ahlaki boyutlar taşıyor. Bu nedenle de kadın kimliğini küçültücü, yaralayıcı bir nitelik kazanıyor. Kadın namusunu dinle tanımlayan çevrelere göre "örtünme" namusun hem göstergesi, hem de garantisidir. Onlara göre örtünmeyen kadın namussuzdur. Herhalde, denize üstü çıplak giren bir kadın da namussuzun dik alasıdır. Laik devletin yöneticileri belki bu uç noktaya gitmiyorlar; ama kadının namusunun örtünmeden geçtiğine inananlara saygı gereği, kadınları üstü çıplak denize girecekleri yerleri ayırıyor, böylece bu "namussuzluğu" gözlerden saklıyorlar. Yani dolaylı yoldan yine aynı namus varsayımına yaslanıyorlar. Ama bir yandan da devlet, inancı nedeniyle "örtünme" gereği duyan insanları, kendi gözlerinde "namussuzluğa" itiyor. Başörtülerini zorla çıkararak.

Bize göre temel yanlışlık şurada: "Namus" hiç de tek boyutlu, kolay tanımlanır bir şey değildir ve hele bir toplumda bir tek namus anlayışı olduğunu düşünmek hiç mümkün değildir. Bana göre örneğin, namusun kılık kıyafetle uzaktan yakından ilişkisi yoktur; namusu, benim kendi adıma, açıklık, dürüstlük, ikiyüzlülükten uzaklık vb. çeşitli değerlerle tanımlayabilirim. Pek çok durumda, en açık saçık giyinen, erkeklerle en serbest ilişkiler kuran bir kadın, benim namus anlayışıma göre, nice örtünen kadından daha namuslu olabilir. Ama başkaları da farklı düşünebilirler. Son kertede, herkesin namusu kendinden sorulur ve birden çok namus anlayışının yanyana, bir arada varolması kaçınılmazdır. Öyle olunca, çıplak gezmenin namusuna halel getirmeyeceğine inanan kadınlara olsun, namusun ancak örtünerek korunacağına inanan kadınların olsun, ne idüğü belirsiz, "orta yolcu", devlet garantisinde bir namus kavramının geçerliliğine inandırılmaları boşuna bir çabadır. Bireyler kendilerine uygun namus anlayışlarını seçmekte özgür olmalıdır. Kuşkusuz o namus anlayışıyla uyumlu olduğunu düşündükleri dış görüntüyü, yani kılık kıyafeti de özgürce seçebilmelidir. Dolayısıyla devletin bu konuda tarafsız kalması tek çıkar yoldur. Bu görüşün uzantısında, törenlerde kız çocuklarının nasıl giyineceğine devlet değil, aileleri karar verebilmelidir. 19 Mayıs törenlerindeyse ölçüt, herhalde yapılan etkinliğe -spora uygun kılığın seçilmesi olmalı: Şort. Kızına şort giydirmeyi uygun görmeyen aile de, onun törenlere katılmamasını sağlayabilmeli, istiyorsa. Burada savunulan, özellikle kız çocuklarıyla ilgili, kararların tümüyle aileye bırakılması görüşünün kimi çevrelerce değer yargılarını esas olarak dinle belirlenen çevrelere ve giderek tutuculuğa ödün vermek olarak görüleceğine eminim. Ama, gerçeklik de aslında bu değil mi? Zaten Türk toplumunda, kadın hayatının her yönünü gerçekte aile belirlemiyor mu? Bir de kıyafetini belirlese ne değişir ki? □

Erkekler açısından ahlâktan bağımsız olan baskılar, kadınlar açısından ahlakî boyutlar taşıyor. Bu nedenle de kadın kimliğini küçültücü, yaralayıcı bir nitelik kazanıyor.

[1] Nora Şeri, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın", *Yapıt*, sayı 9, Mart 1985 ve *Tarih ve Toplum* dergisi sayı 3,4, (1984), içinde konuya ilişkin fermanlar.

[2] Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat*, İstanbul, 1982, s.209 vd.

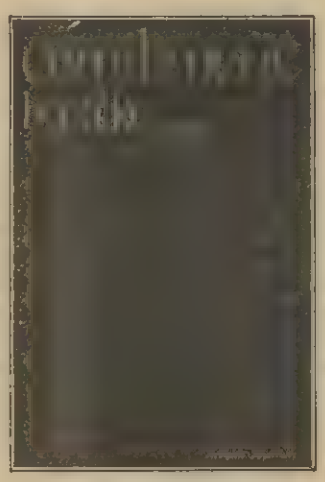

"Benim trajedim şu birkaç satırda: sevebileceklerim dilsiz, dilimi konuşanlarla konuşacak lâkırdım yok. Yani, dilimle, zevklerimle, heyecanlarımla, yarımla 'Büyük Doğu' kadrosundanım. Düşüncelerimle, inançlarımla 'Yön'e yakınım. Bu bir kopuş, bir parçalanış."

Jurnal, 19.11.1964 C.Meriç

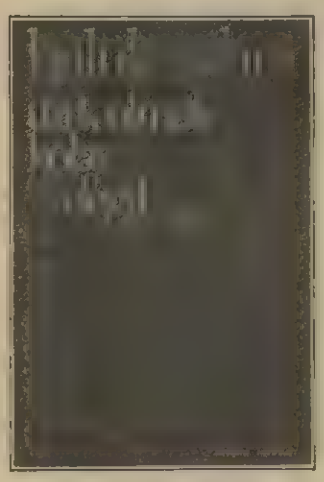

'Türk Olmak Kolay Değil' Haluk Şahin'in çeşitli tarihlerde Nokta dergisinde çıkan makalelerinden oluşmaktadır. Altı ana başlık altında toplanan bu yazıların karikatürlerini Salih Memecan çizdi.

İletişim Yayınları

Düzgün, temiz, ütülü insanlar

NİLÜFER GÜNGÖREN

Üniversitelerde son birkaç yılda gerçekleştirilen uygulamalar arasında en büyük tepkiyi "kıyafet yönetmeliği" uygulaması çekti. Ancak kadın-erkek, öğrenci-öğretim görevlisi herkesin dış görünüşüne kısıtlamalar getiren yönetmeliğin neredeyse yalnızca sakal bırakmayı yasaklayan maddesi tartışma konusu oldu ve tüm yönetmelik bir bakıma sakal yasağıyla özdeşleştirildi. Öbür maddelerde giysilere getirilen ve erkekler kadar kadınları da ilgilendiren kısıtlamalar düşünülürse, tüm bunlardan yalnızca sakal yasağının hedef alınması, yönetmelikte ortaya konan anti-demokratik tutumun bütününün gözden kaçırıldığı ve sorunun değişen kişisel eğilimlere uygunluk derecesine göre, kişisel olarak tartışıldığı izlenimini veriyor.

Eleştirilerin kişisel çıkışlarla sınırlı kalışını birçok düzlemde izleyebiliriz. Bunlardan ilki öğrenci/öğretim görevlisi düzlemi. Yönetmelikte karşı çıkılacak başlıca maddenin sakala, dolayısıyla erkeklere ilişkin olduğunu kabul etsek de bundan etkilenenlerin yalnızca öğretim görevlileri olduğunu söyleyemeyiz. Oysa gazete ve dergilerde yayınlanan haberlerde, söyleşilerde sorun salt bu yönüyle, yine öğretim görevlileri tarafından dile getirildi. Öğrencilerin buna tepkisini ise ya yalnızca gençlerin okuduğu **Gençlik ve Toplum** türü dergilerde, ya da gazetelerin "gençlik eki" türünden, okunmasa da olur eklerinde bağlamından koparılmış, soyutlanarak çok özel bir gençlik sorununa indirgenmiş biçimiyle gördük. Oysa öğretim görevlilerinin insanlık onurlarına yediremedikleri bu kısıtlama yüzünden görevlerini bırakmak zorunda kalışlarını bunca önemserken, öğrencilerin insanlık onurlarını ne yapacaklarını da bir düşünebilirdik. Belirli bir birikim sürecini tamamlamış ve işsiz de kalsa belirli alanlarda kendisin kabul ettirmiş bir "yetişkin"e, toplumun hiçbir alanda tanımadığı bir öğrencinin aynı hareket özgürlüğüne, dolayısıyla insanlık onurunu kurtarmak için sakallı, ama üniversitesiz kalmayı seçebilmede eşit olanaklara sahip olmadığı çok açık.

İnsanlık onuru ve bireysel özgürlük gibi kavramlarla düşünülürse, kadınların kendilerine toplumca benimsetilmek istenen role uygun giysiler içinde boy göstermek zorunda bırakılmalarıyla, erkeklerin sakallarını kesmek ve belirli bir role uygun olan görünümü almak zorunda bırakılmaları arasında hiçbir ayrım yok.

Sakal yasağının öne çıkmasıyla gözden kaçırılan bir kısıtlama da giysilere ilişkin olanıydı. Bu da ikinci düzlemi, yani kadın/erkek düzlemini oluşturuyor. Yönetmelik üniversitede yer alan tüm erkeklerin kravat takmasını, kadınların ise düzgün, temiz, ütülü vb. "elbise" giymesini zorunlu kılıyor. Ayrıca kadınlar için topuk yüksekliği ve makyaj derecesi de belirtilmiş. Ancak yine eleştirilere baktığımızda, sakal dışında kravat zorunluluğuna biraz değinilse de, kadınlar için gösterilen bu "elbise" zorunluluğunun hiç sözünün edilmediği görülüyor. Belki de elbise sözcüğü kravattan farklı olarak çok belirgin bir anlam içermediğinden. Ya da, daha kötüsü, kadınların pantalon yerine elbise ve etek giymesi olağan sayıldığından. Oysa insanlık onuru ve bireysel özgürlük gibi kavramlarla düşünülürse, kadınların kendilerine toplumca benimsetilmek istenen role uygun giysiler içinde boy göstermek zorunda bırakılmalarıyla, erkeklerin sakallarını kesmek ve belirli bir role uygun olan görünümü almak zorunda bırakılmaları arasında hiçbir ayrım yok. Elbette burada kadınların kendi sorunlarına sahip çıkmaları gerektiği söylenebilir. Yine de, böylesine tutarlı ve kapsamlı bir tavır karşısında, neyin kimin sorunu olduğunu düşünmek yerine aynı tutarlılıkta ve kapsayıcılıkta bir eleştirinin geliştirilmesinin daha yerinde olduğunu sanıyorum. Çünkü tersine davranıldığında, üçüncü düzlemi oluşturan dinden yana/dine karşı olma durumunda açıklanamaz bir çelişki çıkıyor ortaya.

Aynı yönetmelikte laiklik adına getirilen kısıtlamada da üniversite içinde kadın ve erkeklerin başlarını örtmeleri yasaklandı. Burada sorun en başta dindar kadınları ilgilendiriyor. Karşı eleştiriler de hemen hemen yalnızca bağnaz çevrelerden geldi. Aydın çevrelerde ise ya bunun hiç sözü edilmedi, ya da böyle bir kararın çok yerinde olduğu söylenip, bir yıl sonra getirilen türban çözümüne şiddetle karşı çıkıldı. Oysa aynı göstergenin erkeklerdeki dengi olan sakal unutuldu her nedense. Bu durumda, sözgelimi sakal yasağının kimler için ve hangi koşullarla kaldırılmasını istendiğini de belirtmek gerekmez miydi? Kuşkusuz kadınların başlarını örtmelerinin içerdiği anlamlar sakala kıyasla çok daha zengin ve olumsuz, özellikle kadınlar için. Buna karşın, böyle bir kısıtlamaya bile, en başta kadınların karşı çıkması gerektiğine inanıyorum. Çünkü yönetmelikte de görüldüğü gibi, bu yasakizin mantığı sonuçta kadınların "ütülü elbise-ölçülü topuk-yeterince makyaj" kalıbına sokulmasına yol açmaktadır. Ciddiyetten uzak gibi gözükebilir, ama çoğu kişinin kendi deneyimlerinden bildiği gibi, bunun başka söylenişi kadınların hemen hemen hiçbir alanda makyaj yapmama, topuksuz ayakkabı giyme vb. özgürlüğüne sahip olmadığıdır. Üstelik, salt örtünmeyi de ele alsak, çarşaf, peçe vb. giyme yasağının bunları yasaklamanın ötesinde bir işlevi gerçekleştirebildiğini söyleyemeyiz. Kadınların, yalnızca varlıklarıyla her türlü saldırı ve hakareti haklı çıkardıkları "en modern" kent İstanbul'da çarşafsız dolaşmaya nasıl dayandıklarına bile şaşmak gerekir.

Öte yandan, benzer yasaklamaların sürekli olarak yaşandığı toplumumuzda, ancak üniversite çevresini kapsamına alan yasaklamaların tepki çekebilmesi de daha önce sözü edilen tutumlara tek başına bir örnek sayılabilir. İlk ve ortaöğretimde, çok daha ezici bir kıyafet yönetmeliği yıllardır tartışmasız olarak uygulanmakta. Ya da yasaklarla özdeş olan öğretim kurumlarının ötesinde kısa süre önce giysileri yüzünden sokaklardan toplanan gençleri görebiliriz. Üniversitelerde uygulanan kısıtlamalardan ayrı olarak düşünülemeyecek bu türden baskıların şu sıralar bile tartışma dışı bırakılması ise kaçınılmaz olarak "sakal yasağı" eleştirisinin niteliğini düşündürüyor. Bir de kazandıracaklarını. □

... İNSAN YAYINLARI... İNSAN YAYINLARI... İNSAN YAYINLARI... İNSAN YAYINLARI ...

Seyyid Hüseyin Nasr, İslâm ve Modern İnsanın Çıkmazı	600 TL.
Alex Haley, Malcolm X	1.750 TL.
Cevdet Said, Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları	500 TL.
Ebulfazl İzzetî, İslamın Yayılış Tarihine Giriş	800 TL.
Dr. Sabri Orman, Gazali'nin İktisat Felsefesi	500 TL.
Abdülkerim Sürûş, Evrenin Yatışmaz Yapısı	400 TL.
Malik Babikir Bedri, Müslüman Psikologların Çıkmazı	400 TL.
Maurice Bucaille, İnsanın Kökeni Nedir	700 TL.
Muhammed Esed, Mekke'ye Giden Yol	1.500 TL.
Malit Binnebi, Sömürge Ülkelerde Fikir Savaşı	400 TL.
Martin Lings, Hz. Muhammed'in Hayatı	1.500 TL.
İmadüddin Halil, Afrika Dramı	400 TL.
Muhammed Ataurrahîm, Bir İslam Peygamberi Hz. İsa	600 TL.
Rasim Özdenören, Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler (2. Baskı)	500 TL.
İlhan Kutluer, Modern Bilimin Arka Planı	600 TL.
Seyyid Hüseyin Nasr, İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş	1.000 TL.
İbn Tufeyl, Ruhun Uyanışı	550 TL.
Kürşat Demirci, Dinlerin Dejenerasyonu	450 TL.
Karl R. Popper,Tarihselciliğin Sefaleti	600 TL.
Rasim Özdenören, Yaşadığımız Günler	500 TL.

insan yayınları

Satış şartlarımız: 5.000 TL.yi aşan istekler ödemeli gönderilir. Toplu isteklerde % 30 indirim yapılır. Tek istekler posta pulu karşılığı gönderilir. Posta masrafları yayınevimize aittir. **İsteme adresi:**P.K. 159 Beyazıt-İstanbul. Tel: 528 31 56

ROCK

Neşeli politikanın içyüzü

HALİL TURHANLI

Nedir, David Bowie'nin Rock kültürüne (evet, böyle bir kültürün varlığından pekâlâ söz edebiliriz) katkısı? Büyük "İ" ile ikiyüzlülük. Onun şarkılarını beğendik; hattâ hayran da olduk, ama ona inanmadık. O şeytansı, soğuk ve saydam görünüşün ardında içtensizliği görebiliyor ve birgün ortalığı Bowie karbon kopyalarının kaplayacağını biliyorduk. Siz hiç kendilerine Bauhaus adını yakıştıran topluluğu izlediniz mi? İkisi gitar, biri davul çalan biri de şarkı söyleyen dört Bowie'den oluşuyor(du), Bauhaus.

Bowie'nin rock'a ikinci ve daha önemli katkısı ise tek kelimeyle özetlenebilir: **Kitsch.** O, Boy George ve öteki ikinci kuşak "kraliçeler"e yolu açtı. Yaşı geçkin travestileri heveslendiren de Bowie oldu ve böylece, "süpermarket pop" topluluğu Queen'in üyeleri, günü yaşamak için file çorap ve jartiyerlerini gardroplarından çıkardılar.

Neşeli "camp"ın uysal çocukları, verili iki cinsiyetten birine aidiyetlerini resmi topluma onaylatmak istiyorlar. Burada sözkonusu olan, salt birinden öbürüne kaymadır. Bowie'nin Lauren Bacall'a benzerliği, Tasty Tim için Barbara Stanwyck ile özdeşleşmeye varmıştır. Beri yandan Boy George, gerçekte, verili toplumun kendisine tanıdığı role ve kimliğe uygun giyiniyor. "Show-biz" içindeki bir eşcinselin karşı cinsin giysileriyle görünmesi, bir işadamının takım elbise ya da bir öğretmenin dirsekleri meşin yamalı tvid ceket giymesi kadar olağan. Düzenle bütünleşmiş vatandaş, önce bu görüntüyü biraz yadırgıyor, ama bunun aşağılama üslubu olmadığını anladığında gülüp geçiyor.

Ama, Divine'ı bir istisna olarak anmamız gerekiyor. Çünkü, bu yüzelli kiloluk sarışın dev travesti, öteki cinsle aynılaşmıyor, sadece onu groteskleştiriyor. Jane Mansfield ve Diana Dors karışımının canlı bir karikatürü olan Divine, Andy Warhol'a (ona bile), "şimdiye dek çevrilmiş en mide bulandırıcı film" dedirten (çünkü, zavallı Divvy, filmin bir sahnesinde köpek dışkıları yemek zorunda bırakılıyordu), John Walters'in yönettiği **Pembe Flamingolar**'da oynamıştı. **Pembe Flamingolar**'ı öbür tatsız ve "uygunsuz" filmler izledi. "Çiçek Tozuna Bulanmış Şehvet"te, bu kez sevdiği erkek tarafından sürekli horlanan ve yapıştırıcı koklama alışkanlığı olan oğlu için yüreği yanan bir kadını oynuyordu. Geçtiğimiz yıl, "You Think You're a Man" adlı şarkısıyla da listelere girmeyi başaran Divine soruyor, "Edebe aykırı olan ne? Savaş, cinayet, açlık mı, yoksa benim kadın giysileriyle ortalıkta dolaşmam mı?"

Neşeli kampın öteki yüzü

Bir zamanlar Lou Reed, Disc muhabirine, "David (Bowie) ile aynı yöne gitmiyorum ben; onun yaptığı komedyen taklitçiliği, bu benim işim değil. Benim yaptığım düpedüz hard-rock. Tamam, benim de makyajı ve dans etmeyi falan denediğim zamanlar oldu ama... Neyse bıraktım işte" diyordu. Makyaj ve taklitçilik (mim) Reed ve Bowie arasındaki köklü farkın gerçekte yüzeydeki yansımaları. Sayfayı çevirip neşeli kampın öteki yüzüne göz attığımızda, sanırım, ne demek istediğim daha iyi anlaşılacak.

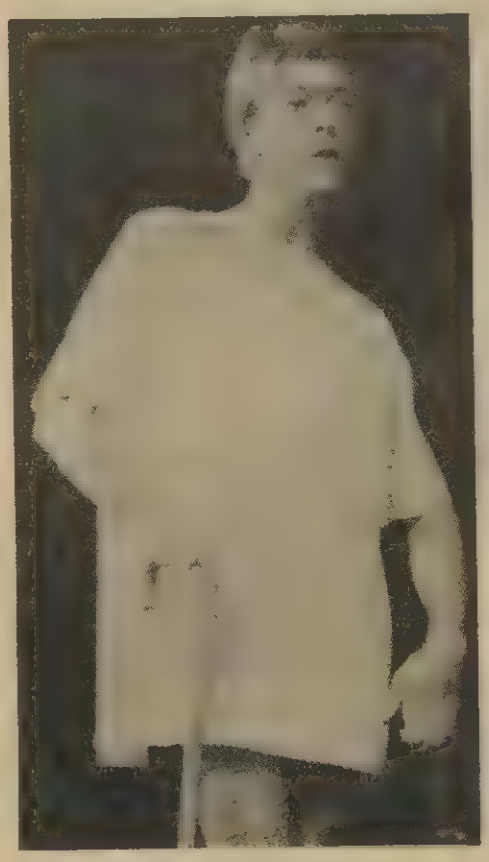

Velvet Underground'u unutmak mümkün mü? Andy Warhol, onları Greenwich Village'de bir kulüpte ilk kez dinlendiğinde, o an çarpılmıştı. Aralarına daha önce de filmlerinde rol almış olan Nico'yu da katarak, onlar için, 1930'ların Weimer kültürünün simgesi olan dekadan mekânları, kabareleri çağrıştıran, "Exploding Plastic Inevitable" adını verdiği bir **multimedia** gösterisi düzenledi. Velvet Underground, şarkılarında lezbiyenlik, tranvestivizm ve kokainden söz açıyor; yabancısı olduğumuz fakat, kendilerinin tam orta yerinde yaşadıkları bir yeraltı dünyasından sesler taşıyordu. Otuzbir çeken ve kurban verenlerin, geniş ve pis sinemalarda sızanların, düşler ülkesine girenlerin, ayaküstü sevişmelerin anılarına helâl olsun diyenlerin, velhasıl dışta kalmaya ve yitirmeye yazgılı olanların soğuk yeraltı dünyasıydı bu. Bir morfinoman ve travesti olan "Kızkardeş Ray", burada güçlükle soluk alıp veriyordu. New York kentinin en ürkütücü sokak başlarını tutarak, varlıklarının anlamı sahip oldukları "şey"lerle sınırlanmış ve birer nesneye indirgenmiş "kurallara uygunlar"ın kulaklarını rahatsız eden kışkırtıcı sözler söylediler. En kara işkencelerden geçmiş olanlara, son ahlâkçı yanıltılardan da arınmada yardımcı olabilmek için ellerini uzattılar. Kısacası, uyuşturucu ve ölümle birlikte yaşayan bir cinsel ve ahlâkî azınlık adına söz aldılar. Şarkılarını, Jungle'a dönüşmüş büyük kentler, hoşgörünün yok olduğu iletişim çıkmazları, yasak düşler, saldırganlık, ölüm ve paranoya gibi temalarla dokudular. Bu nedenle, William Burroughs okurları aynı zamanda iflâh olmaz birer Velvet Underground dinleyicisi oldular.

Artık, Warhol dönemi çok gerilerde kaldı; Velvet Underground dağıldı. Ancak, L.Reed, pezevenklerin, erkek fahişelerin kol gezdiği ve her adım başında bir batakhanenin bulunduğu "vahşi yaka"da yürüyüşünü sürdürdü. Çöküntü ve çürümenin tabu sayılan konuları açan bu ozanına, doğu kıyısı eleştirmenleri "New York'un hilkat garibi kralı"' ya da "New York'un siyah meleği" diyorlar.

Geçtiğimiz yıl "**hardcore**" bir topluluk olarak çıkıp "Frankie Goes To Hollywood"u flaş isim yapan, ardarda akan bir "blue movie" sekanslarını çağrıştıran "Relax" adlı şarkılarının video filmi oldu. Daha sonra "Two Tribes" adlı promo'da Reagan ve Çernenko'yu, ancak horoz dövüşünün yapılabileceği bir arenada kıyasıya dövüşe tutuşturdular. Frankie'nin söyleyeceği alışılmadık ve çarpıcı şeylerin bulunduğu sanıldı, fakat gerçekte, Frankie'nin "sistem"e el kaldırmadığı, ona vurmak gibi bir niyeti olmadığı şimdi daha iyi anlaşılıyor. Onlar, yalnızca maymun yüzleri ve bazı kötü şeyler imâ eden el hareketleri yaptılar. Hepsi bu. Şimdi her Frankie konserinde, küçük bir çadır içinde, "Frankie diyor ki..." T-shirt ve madalyonları satılıyor. "Frankie yeni başladık diyor", "...grevdeki madencilere silâh verilsin diyor" vb. Frankie'nin ne dediği kimsenin umurunda değil tabiî, ama yine de 1984'ün resmî sansasyonu. Peki ya, Bronskie Beat öyle mi? Onların yeri bambaşka.

1984'te

Bronskie Beat, hiç kadınsı olmayan üç genç eşcinselden oluşuyor. Muhalif eşcinsel alt-kültürün ve uzlaşmaya yanaşmayan bir cinsel politikanın sözcüleri onlar ve bu nitelikleriyle Boy George'ların karşısında konumlanmış bulunuyorlar. İlk gençlik yıllarında üçü de aynı baskı ve bunalımları yaşamış; İngiliz taşrasının boğucu atmosferinden koparak Londra'ya gelmiş ve bu kentte tanışmışlar. Vokalist Jimi Somerville, henüz onbeş yaşındayken annesinin baskısıyla psikiyatri kliniğine yatırılmış ve orada intihar girişiminde bulunmuş. Mutsuz ilk gençliğinden çıkışı şöyle anlatıyor: "Sonra, beni düzeltemeyeceklerini anladılar. Sanırım, yaşantım büyük ölçüde o gün değişti. Herkesin canı cehenneme dedim, ne düşünürlerse düşünsünler. Neysem o olacağım. Annem de deli olmadığımı anlamıştı. Şimdi erkek sevgililerimle tanışıyor. Toplulukla ölesiye gurur duyuyor... Belki bazılarına yaşadıkları zorlu zamanlarda yardımcı olabiliriz diye düşünüyoruz. Kendi çığlığımızı, neler duyduğumuzu haykırıyoruz. Hiç kimseye söylemiyor ve özellikle kendimizi aldatmıyoruz."

Müzikleri, günlük yaşantı ve deneylerinin uzantısı, şarkılarını dinlerken, çok özel şeylerin yazılı olduğu bir anı defterini gizlice okurken, yakalanmış duygusuna kapılıyoruz. "Terkedilmiş olarak uzanıyorum, bütün duygularım geri çevrilmiş" diyorlar, geçtiğimiz yıl Londra'da bıçaklanarak öldürülen eşcinsel oyun yazarı Drew Griffiths'in anısına adadıkları "Why" adlı şarkılarında. Bilinen hedeflere yönelmekle yetinmiyorlar; kampın uzaklaşmaya yatkın, giderek yumuşayan ve "pembe para"nın egemenliği altına giren unsurlarını da eleştiriyorlar. "Sistem", 1960'larda militan ve radikal bir akım olarak gelişen eşcinsel siyasanın keskinliğini zamanla törpüledi ve sonuçta, koskoca bir "ticari sahne" belirdi. Bugün neşeli nüfus içinde muhafazakârlar çoğunluktalar. Bronskie Beat müziğiyle, egemen konuma yerleşen muhafazakâr yönelimi kırmayı amaçlıyor; ancak, bir slogan topluluğu olmamaya da özen gösteriyor. Ne hor görülmeye tahammül ediyorlar, ne de himaye edilmeyi istiyorlar. Neşelilerin kimliklerini daha açık tanımla ortaya koyabilmeleri, kişiliklerini kazanabilmeleri ve koruyabilmeleri için rock içinde özgün türlerini yaratmaları gerektiğine inanıyorlar. Bronskie Beat gerçekte, Tom Robinson'ın 1970'lerde başlatmış olduğu bir çizginin takipçisi; fakat müzik ve duyuş olarak çok daha sofistike. Jimi Somerville'in hüzün yüklü, geleneksel blues ve gospel ezgilerine çok yatkın bir sesi var. İlk dinleyişte farkediyorsunuz, bu bir erkek sesi olamaz, kadın sesi hiç değil. Cinsiyetsiz bir ses bu; daha doğrusu, üçüncü bir cinsiyetin sesi. Dokunaklı, acı uyandıran ve yırtıcı.

İlk kez 1983 güzünde Pembe Neşeli Sanatlar Festivali'nde (Pink Gay Arts Festival) sahneye çıkmış Bronskie Beat; bunu eşcinsel kabarelerinde verdikleri konser dizisi izlemiş. Bronskie Beat, nihayet eşcinsel kulüplerin hedonizminden gotik katedralin tekinsiz atmosferine geçti ve 1984 yazında Londra'da, St. James Kilisesi'nde "kardeşler"i için konser verdi. Püriten hipokrisi altında en fazla acı çekmiş olan bu üçlü, neden konser vermek için kiliseyi seçmişti acaba?

Tektanrıcı dinler, uzun geçmişleri boyunca genelde insanın tüm cinsel alanına ağır yasaklar koymuşlar; üremeye yönelik olmayan bütün cinsel edimleri (ve tabiî, sodomi'yi de) günah saymış ve yaptırıma bağlamışlardı. Cinsellik dünya günahıdır ve tam da bu nedenle, Hz. İsa kadın-erkek ilişkisinden doğmamıştır. Cinselliğin ufkunu daraltan dinî iktidar, günahkâr, anormal ve doğadışı saydığı eşcinsellere en azap verici işkenceleri reva görmüş; adeta, Sodom ve Gomorra'daki lânetlenişi tekrar ve tekrar canlandırmak istemiştir. İşte o gün ışık demetleri St. James Kilisesi'nin vitraylarından içeri süzülürken, Jimi Somerville'in hüzün dolu sesi, orada toplanmış olan yanlış kardeşlerini günahın henüz bilinmediği pagan zamanlara çağırıyordu: "Erkek aşkım, ilk sevgilim/Mahremiyetim ve acılarım/Yalanlarım, aldatışlarım/Kalabalıklarda gizlenişim.../Düşkırıklıklarım, yanılgılarım.../Haykırmak isteyişlerim." Kardeşlerini hadım eden, ateşe atan, sürgünlere gönderen dinî iktidara, kendi "kutsal" mekânında meydan okuyordu Bronskie Beat. Bu nedenle, Bronskie Beat, Aziz Genet'nin rock'taki izdüşümüdür diyorum. □

Julia Kristeva'yla "SEMİYOLOJİ"

Julie Kristeva, Bulgar asıllı bir Fransız yazarıdır. Semiyoloji alanında, birlikte çalıştığı Roland Barthes'la, Tel Quelles dergisindeki yazılarıyla, radikal ve öncü bir teorisyen olarak tanındı. Arkadaşımız Oğuz Adanır'ın bir süre önce kendisiyle yaptığı mülakâtın, ilgi çekici olacağına inanıyoruz.

— Sayın Julia Kristeva bize "Sémanalyse"in ne olduğunu ve ortaya çıkmasını sağlayan nedenleri açıklar mısınız?

— "Sémanalyse", bir yandan Psikanaliz öbür yandan Yapısal Analiz gibi birbiriyle bağdaşmayan iki şeyi bağdaştırma girişimidir. Edebî metinler üstünde çalışmaya başladığım sırada semiyolojik yaklaşımın, daha doğrusu yapısalcı analizin bir dizi parametreyi gözönünde tutmadığını gördüm. Özellikle "konuşan kişi"yi (sujet d'énonciation=önermenin kişisini) ve öte yandan sosyal-tarihsel bağlamı. Bu parametrelerden birincisi ya da "konuşan kişi" olgusunun, bir söylemde, "anlamı" neyin yarattığının anlaşılması açısından temel bir özelliğe sahip olduğunu düşünüyorum. Olaya bu açıdan bakıldığında "konuşan kişiyle" "anlam" arasında ilişki kurabilecek bilim dalının hangisi olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Bu sorunun cevabı oldukça açıktır ve adı Freud'cu psikanalizdir. Ben de yapısalcı çalışmalarla Freud'cu psikanaliz arasında bir eklemleme girişiminde bulundum. Ve bu yolda, başka açılardan konuşa yaklaşmış olan Jacques Lacan'ın çalışmalarından büyük ölçüde yararlanma şansına sahip oldum. Sonuçta süreç olarak anlam, anlamın yokolması, anlam bunalımlarının durumları üstüne sorular sormaya başladım. Örneğin kimi avant-garde metinlerle "düşler" arasında benzerlikler gösteren bunalım durumlarında ya da gerçekle ilişkinin kesildiği durumlarda yazılmış yazılar arasındaki benzerlikler gibi. Bütün bu marjinal durumları normatif bir okuma geriye itmekte ya da din onları yeniden bünyesine almaktadır ki, benim de "Sémanalyse" adlı araştırma alanımı bu konular oluşturmaktadır.

— Örneğin Jean Baudrillard, "Le Symbolisme et la Mort" adlı yapıtında Tel Quel ekibi ve sizin çalışmalarınız konusunda bir dizi eleştiri yapıyor. Ancak çalışmalarınızı kesinlikle küçümsemiyor.

— Bir şeyin kurucularından sonra gelen insanlar bir anlamda bu birincileri sahip oldukları bilgilerden yoksun bırakmak ve bir dizi araştırmanın babalık hakkını kendilerine maletmek isterler. Baudrillard'ın girişiminde de bu vardır. Bizim yaptıklarımızı kullanmış ve orijinal görünmek istemiştir. Bence bu kişisel bir davranış biçimidir. Kişinin egoistliğini gösterirken, kendinden önce gelenlere teşekkür etmeden onların çalışmalarını kullanmak, yağmalamak ve kişisel görüş açısını empoze etmek demektir.

— Genelinde "semiyoloji" kavramını "sémanalyse"e yeğlediğinizi biliyorum. Bu yüzden şu soruyu sormak istiyorum: sizce semiyolojiyi ("La Théorie d'Ensemble" adlı yapıttaki yazınızda söylediğiniz gibi) her telden çalmaktan kurtaracak ve bir ideolojiler bilimi düzeyine yükseltecek koşullar nelerdir?

— Öyle sanıyorum ki ideoloji bilimleri "her telden çalmayı" (bricologe) bırakamazlar. Anlam alanındaki her şey talihe, rastlantılara ve öznel müdahalelere maruzdur. İnsan bilimlerde salt bir bilimsellik olabileceğine inanmıyorum. Bir dönemde ideoloji bilimlerinden söz ederken birçok kişi bizim insan bilimler alanında nötr ya da arı bir bilim yapmak istediğimiz sandı. Ben hiçbir zaman böyle bir şey söylemedim. Sözkonusu olan şey, bu alanda belli bir empresyonizmi ortadan kaldırmak ve anlam alanına belli bir kesinlik kazandırmaktı. Ancak bu durum öznel bir katkıda bulunmayı engellemiyordu. Tam tersine insanî bilimlerde öznel katkının çok önemli bir yeri olduğunu sanıyorum. Zaten olaya bu açıdan baktığımızda günümüz insan bilimlerinde parafilozofik, paraanalitik ve bütünüyle "denemeci" (essayiste) denebilecek oldukça önemli gelişmelere tanık olmaktayız. Bu durum bize insan bilimlerdeki bilimselliğin özel bir bilimsellik olduğunu göstermektedir. İlk aşamada kabul edilmesi gereken düşünce de bence budur.

Üç ana başlık

— Öyle sanıyorum ki öznellik sorunu hemen bütün araştırmacıların sorunu. Bize Fransa'daki "Yazınbilimsel İncelemeler"in (Etudes Poetiques) içinde bulundukları güncel durumu özetler misiniz?

— Bunu üç ana başlık altında toplayabiliriz. Birincisi pozitivizmden esinlenen, Hjelmslev ve Greimas'ın arkasından giden ve yazınbilimsel işleve formüller ya da modeller uygulamak isteyen ve anlamın belli bir formalizm içinde denetlenebileceğini söyleyen akım, İkinci olarak Aristotelesci anlamda klasik ve şiirsel, biraz Yunancı bir başka akım **Poétique** dergisi grubu tarafından temsil edilmektedir. Bu grup dilbilimsel araştırmalardan esinlenerek retorik ve şiirsel çalışmalara bir yenilik ve canlılık getirmek istemektedir. Bu grup özellikle stil ve bireysel stilin katkılarına oldukça önemli bir yer ayırmaktadır. Bu çalışma grubunun bilimsel kesinlik yanlısı olduğu söylenemez; buna karşın metinlerdeki estetik özellik ve güzelliklere sahip çıkmaya çalıştığı ileri sürülebilir. Bütün bu çalışmalardan oldukça şematik bir şekilde söz ediyorum ama şu anda bunları açmamız mümkün değil. Bir üçüncü akım da özellikle psikanalitik çalışmalardan yararlanan ve yazınbilim ya da edebiyatla ilgilenen bilim dallarında bilinçaltının katkısını araştıran, yazınsal bir metnin nasıl bir düş gibi çözümlenebileceğini, ki bu mantıklardan birincisi anında iletişim (yazarın iletmek istediği anlam, mesaj, biçim gibi), ikincisi de yazarın bilincinden kaçan ve yananlam, üstünde karar verilemeyenin ve yazarın kimliği konusunda çeşitli kargaşalara götüren mantıktır. Beni bu üçüncü gruba dahil edebilirsiniz. Çünkü yazınsal metin neden etkiliyor, neden insanlar üstünde etki yapıyor soruları benim için büyük önem taşıyor. Bir başka anlamda şu eski "Catharsis" sorununu yeniden gündeme getiriyoruz. Hangi nedenler okuyucu ya da seyirciyi metne doğru çekiyor? Bu soruları sorunca da bu tür bir anlam çalışmasında öznel etkilerin neler olduğu sorusuna cevap aramak gerekiyor ki, bu düzeyde psikanaliz ve bilinçaltı olayı ortaya çıkıyor. Son zamanlarda psikanalize ve şiire bağlı sorunlar üstünde çalışmaya başladım; bu konu yazında **kötünün** ya da **korku**nun dışavurumudur. Burada da yine bir dizi itirazla karşılaşıyoruz, üstünde çalıştığım yazar faşist dönemde çok tutmuş ve bugün de çok tanınmış bir denemeci olarak bilinen ünlü Fransız yazarı Céline'dir.

— Siz ve Tel Quel ekibi para ve dilyeti sinin anlam üreten iki güç olduğunu söylüyorsunuz. Bu ikisi arasında başka bir şey yok mudur?

— Bunları 1960'lı yıllarda daha esnek bir şekilde ve belli bir bağlamda söylemiştik. Eğer şematikleştirmek ya da polemiğe kaçmak istersek bunları yineleyebiliriz. Ancak para ile dilyetisinin arasına koymuş olduğumuz bir üçüncü olay da cinselliktir. Özellikle estetik konularla uğraştığınız zaman bu veriyi de gözönünde tutmak gerekir.

— Benim söylemek istediğim şey zihniyet düzeyinde neler olup bittiğidir. Çünkü para ve dilyetisinin zihniyeti büyük ölçüde etkilediğini biliyoruz.

— Evet bizim de üstünde çalıştığımız şey zihniyet nedir, zihniyeti belirleyen şey nedir sorularıdır. Çünkü zihniyet - bir X'dir. Bu X'i ne belirliyor, işte o noktada para, anlam ve cinselliği buluyoruz.

— Buradan yola çıkarak bütün dinî metinlerin: İncil, Kuran, Tevrat, önce somut birer veri oldukları ve belli bir gerçekliği temsil ettikleri, daha doğrusu belli bir bağlamda belli bir gerçekliği temsil ettikleri söylenebilir mi?

— Kısa bir süre önce **Esprit** dergisinde İncil'i konu alan bir yazı yayınladım. Bu yazıda İncil'de "Eski Ahid"de (bu başka dini metinler için de geçerlidir sanıyorum) kişinin bunalım ya da zayıflık anlarını işliyorum. Hayatı, ölümü, kişilik yitirilmesi, psikozu içeren anları işliyorum. Ve bu olayı kesin bir şekilde İncil'deki kimi metinlerden örneğin, yiyecek yasakları (şunu yiyebilirsiniz, bu yiyemezsiniz) ve bir dizi yasaklamadan yola çıkarak öznelliğe özgü kimi arkaik elemanları hazırlayan durumları, arkaik fobi durumlarını, bunalım saplantılarını inceledim. Böylelikle bu açıdan din olayının bu olguları tanımada bilinçaltına özgü bilgi biçimine sahip olduğunu düşünebiliriz. Dine özgü bu bilgi ise sözünü ettiğimiz nazik insanî anları yüzyıllar boyunca bilinçaltına itmek işlevini görmek yerine onlar üstüne bir söylem üretme, onlardan söz etme olanağını sağlamıştır. Doğal olarak bu (dinî) Söz, bu söylem günümüzde marjinalize olmuş ve az çok iflas etmiş durumdadır. En kazançlı din olan İslamiyet dışındaki dinlerin bunalıma girdiklerini görüyoruz. Bununla birlikte insanî bilimlerde çalışan araştırmacıların görevleri bu dinî söylemlerin güçlerinin nereden kaynaklandığını anlamaya, bulmaya çalışmaktır. Yoksa onları yok etmeye çalışmak ya da karanlık metinler olarak kabul etmek değildir.

— Bu düşünceden yola çıkarak İncil'den, Kuran'dan ya da öbür kutsal metinlerden sonra yazılan ve günümüze kadar gelen kitapları belli bir bağlamda ve belli bir dönemde içerikleri deforme edilmiş kutsal kitaplar olarak görebilir miyiz?

— Bugün artık kutsal metinler olduğunu sanmıyorum. Çünkü günümüzde bir topluluğun kendi zayıflıklarına ya da içsel arınmayı kabul ettiği dinî bir söylemi işleyen kutsal bir metinden söz edilemez. Bugün artık eskisi gibi toplumlar yok. Günümüzde aşırı gelişmiş, atomlaştırılmış, dağılmış, bireyselleştirilmiş bir şekilde yaşıyoruz. Bir insan başkalarıyla konuştuğu zaman bu bütünüyle bireysel düzeyde kalmaktadır. Bu yüzden yeni bir din düşünme mümkün değildir. Bence bu kütlesel kodların yerini oldukça yalın ve yinelenmesi olanaksız bireysel deneyimler almıştır. İşte bu yüzden avant-garde metinler ve başka tuhaf metinler bizim için ilginçleşmektedir.

"Bireysel din" mi?

— Bu bireysel deneyimler için "bireysel din" deyimini kullanabilir miyiz?

— Bunun bir din olduğunu sanmıyorum. Bir tür bireysel araştırma. Çünkü dinde (Religion = Din kelimesinin geldiği Latince'de relidere =) ilişki kurma denen bir terim vardır. Oysa bugün biz bu ilişkilerden yoksun bir şekilde yaşıyoruz. Yalnızız. Boş bir gökyüzü karşısında tek basına.

— Tanrı'dan söz etme çoğaldıkça ona olan inancın aynı oranda azaldığı söylenemez mi?

— Evet, bu da var. İşte bu yüzden ondan söz etmek gerekiyor. Ondan söz ederek nasıl bir şekilde kullanıldığını ve neyin üstüne oturtulmuş olduğunu görmek gerekiyor.

— Sizce bugün "metin" kavramı nedir? Kısaca metin nedir?

— Metin bizi çevreleyen anlamın karmaşıklığıdır. Ve kendisini çözmek isteyen, yorumlama yapmak, sorular sormak isteyen herkesin karşısına bu şekilde çıkıyor. Bu da anlamın çok karmaşık bir şey olduğunu düşünmemize yol açıyor. Çünkü anlamın ucu bucağı yoktur.

— Son olarak bize son çalışmalarımız konusunda bilgi verir misiniz?

— Bugünlerde "Aşk" (L'Amour) üstünde çalışıyorum. Batı'da aşk duygularının tarihini işleyen bir kitap üstünde çalışıyorum. Platon'dan başlayarak, saz şairleri, Katolik kilisesinin papazları, romantizm, pornografi ve bugün bulabildiklerimi kapsayan bir çalışma. Dinden kaynaklanan bir "Aşk" düşüncesinden esinlendim. Biliyorsunuz ki Hıristiyanlık alemi Tanrı'sını "Aşk" (Sevgi) olarak görür. Benim görmek istediğim ise bu "Aşk" duygusunun laik biçimler alması olayıdır. Hangi öznel bilinçaltı ekonomisi üstüne oturduğu ve hangi tarihsel biçimleri alabileceği konusu üstünde duruyorum. Bu daha çok "Korku" üstüne yazdığım ve kötülüğü, kötülük sanatının uygulamasını, iğrenç olanı, olumsuzu, iyi gitmeyeni işlediğim kitabımda sözünü ettiğim "Cathartique" söylemin öteki yüzüdür. Çünkü burada ideal, iyi, güzel olanı işliyorum.

— Bunun yaşadığımız politik ortamla bir ilişkisi var mı?

— Bunun derinlemesine politik olduğunu sandığım dinî bunalımla bir ilişkisi var. Politika belki de gerçekten Batı'nın yeni dinidir? Ancak Üçüncü Dünya'nın da politika tarafından büyülendiğini görüyorum. Fakat bence bunlar kısa vadeli, geçici ve yapay çözümlerdir. Ben bir anlamda Nietzche'nin Anlatıcı değil Anıtsal Tarih anlayışı içinde bulunuyorum. Ve Anıtsal Tarih optiği içinde de Politika din tarafından sarılıp sarmalanmıştır. Beni ilgilendiren de büyük dinî (Cycle) dönemlerdir. Yoksa biraz önce söylediğimiz gibi zihniyetlerin tarihi, küçük politik olaylar değil. □

OĞUZ ADANIR

Son filmleri: I

Şerif Gören bizi "dikizliyor"...

FATİH ÖZGÜVEN

Sinemacılığa başladığından bu yana Türk toplumundaki örtük gerilimleri, deyim yerindeyse çeşitli toplumsal tansiyonları irdelemekle ilgilenen Şerif Gören, 1984-85 sinema mevsiminde bu açıdan neredeyse "semptomatik" denebilecek iki film yaptı. **Firar** ve **Gizli Duygular** adlarını verdiği bu iki film öyle filmler ki, bir yanıyla sinemanın kendi doğasına özgü, bir yanıyla da 80'li yıllar Türk toplumundaki kişilerarası ilişkilerin özel niteliğinden kaynaklanan ortak bir temayı film metinlerinde bütünlüyor, örtüştürüyorlar. "Gözlemek", "gözetlemek" ya da daha açıkçası "dikizlemek" denen eylemden söz ediyorum. Şerif Gören'in kamera-göz'ü **Endişe**'den beri, ara ara aşırılıklara ve zevksizliklere düşmekten kaçın(a)mayarak, ama has sinemacılara özgü bir merakla Türk toplumunu "dikizliyordu" zaten. Son iki filmindeyse "dikizleme"nin aynı zamanda toplumdaki iç gerilimlerin anlatımlarından biri de olabileceğini farketmiş Şerif Gören. Böylece daha benzersiz daha heyecan verici bir şeyi gerçekleştirmiş; görünürde cinsel açlık ya da kıskançlıkla, ama çok daha temelde birbirine değememenin, birbiriyle iletişim kuramamanın hayal kırıklığıyla **"birbirlerini dikizleyen, film kişilerini dikizleyen yönetmenin"** sinemasını... Başyapıtı Hitchcock'un **Arka Pencere**'si olan bu tür bir "çekirdek-sinema"ya (sinemanın özünün bir tür **voyeurism** -röntgencilik- olduğu düşünülürse) "takmış" birçok yönetmen gibi Gören de, çevremizi saran birden fazla görme odağı olduğunu ve bunların belli bir düzen uyarınca yerleştirildiğini biliyor. Filmlerinde pencereler ve kapı araları kadar, durmadan kıpraşıp duran, ara ara perdeyi dolduran televizyon ekranları ya da ses kuşağında sürüp giden haber programlarının sesleri de var. Kişiler -**1984** boyutlarında olmasa da!- devletin ideolojik aygıtlarıyla **bilgilendirilir, eğlendirilir**, yani simgesel olarak **gözaltında bulundurulurken** bir yandan da harıl harıl birbirlerini gözetliyorlar. **Firar**'da, gözetleme-gözetlenme ilişkisini bir firar hikâyesindeki kadın-erkek kutuplaşmasının yörüngesine yerleştirmiş Gören. İlk yarısı bir kadınlar hapisanesindeki kadın topluluğunu "dikizleyen" gardiyanlar, ikinci yarısı bir şantiyedeki erkek işçiler topluluğunu "dikizleyen" kadın kaçak (Hülya Koçyiğit) üzerine kurulmuş olan bu filme, kadınıyla erkeğini birbirine kapalı iki ayrı "gürûh" halinde varolmaya yargılamış bir toplumsal düzenin simetrisi hâkim. Bu durum, bu toplumun insanlarını sadece kronik dikizciler haline getirmekle kalmıyor tabiî. Kronik dikizciler aynı zamanda kronik otuzbirciler, kronik "mastürbatörler" de olmak zorundalar. Cinsel arzularını ara sıra, suçlu, kaçamak birleşmelerde doyurarak... **Gizli Duygular** ise -ki, beni bu yazıda daha çok ilgilendiren de bu film- geniş anlamda kentte, daha dar anlamda küçük teknokratlar çevresinde geçiyor. "Birbirine bakan" apartman pencerelerinden birbirlerini dikizlemekle kalmayıp, birbirlerinin özel hayatlarını da sürekli "tarassut" altında tutan "kent ahalisi" bu filmdekiler. Kronik dikizciler, dolayısıyla kronik otuzbirciler boyutuna bir de kronik fıkracılar, kronik kuşkucular boyutu katılıyor bu filmde. Fıkra anlatmayı bir çeşit teşhir, gıdıklayıcı, uyarıcı bir silah gibi kullanan o çok tanıdık "şakacı" delikanlı (Bülent Bilgiç), her gece kendi kendini tatmin eden, ama "sabah olunca" bir kere daha **"şimdi beni arabaya atacaklar, gel bir çay içelim de-**

Firar'a, kadınıyla erkeğini birbirine kapalı iki ayrı "gürûh" halinde varolmaya yargılamış bir toplumsal düzenin simetrisi hakim. Bu, toplumun insanlarını sadece kronik dikizciler haline getirmekle kalmıyor. Kronik dikizciler aynı zamanda kronik "mastürbatörler" de olmak zorunda.

yip..." diye başlayan korkularını yaşamaya koyulan laborant kız (Müjde Ar) bu filmin başkişileri. Kadınıyla erkeği görünürde kırsal kesimdekinden daha çok kaynaşmış, ama temelde aynı ölçüde birbirinden uzak, üstelik daha karmaşık, daha "kentsel" korkularla donanmış insanlar bunlar. Sürekli karşı apartmandakileri gözetlemenin sağladığı sinemasal gerilimi, kişilerin birbirlerini gözetlemekten ve kendilerini gözetlenmeye karşı korumaktan ruhen ve bedenen yorgun düşmeleri motifiyle ustalıkla bağdaştırıyor üstelik Şerif Gören.

Ama başka konularda çoğu Türk aydınına olduğu gibi, Türk sinemacısına da bir film metninin içsel değeri, yani olay örgüsünün sağladığı imâlar ve örtük anlamlar yetmiyor nedense. Bireyleri amansızca birbirlerini dikizleyen bir toplum "keşfetmiş" olmak -ve bu toplumu sonsuz açılımlara gebe bir dikizleme- dikizlenme anında saptayabiliyor olmak- yeterince korkunç, yeterince sersemletici bir şey değil sanki! **Gizli Duygular** kendi haline bırakılsa dörtbaşı mâmur bir "marazî" fim, Türk toplumuna getirdiği bu yeni ve son derece sinemasal bakış açısıyla her anlamda gerçek bir "kara film" olabilecekken Şerif Gören'in gönlü işi bu kadarla bırakmaya razı gelmiyor. İlle de birtakım kılıflar, eski moda anlamıyla "toplumsal gözlemcilik" gerekli bu filme, diye düşünüyor belli ki. O halde gelsin bölük pörçük feminizmler, aydın çevre gözlemleri, taklitçi gençlik teşhirleri! Film yer yer son dönem Yeşilçam sinemasının en kötü alışkanlıklarından birine, tanıdık adlar, markalar, yerler, kişiler anma hastalığına -üstelik de kusarcasına- düşüyor. Filmde **Papirüs**'e gidiliyor; otobüste kapağı gösterile gösterile bir sinema dergisi okunuyor; **Şener Şen**'le karşılaşılıyor (ve nedendir anlaşılmaz öyle bir grubun göstermeyeceği, göstermekten çekineceği kadar gürültülü bir tepki gösterilerek haykıra haykıra gülünüyor!);

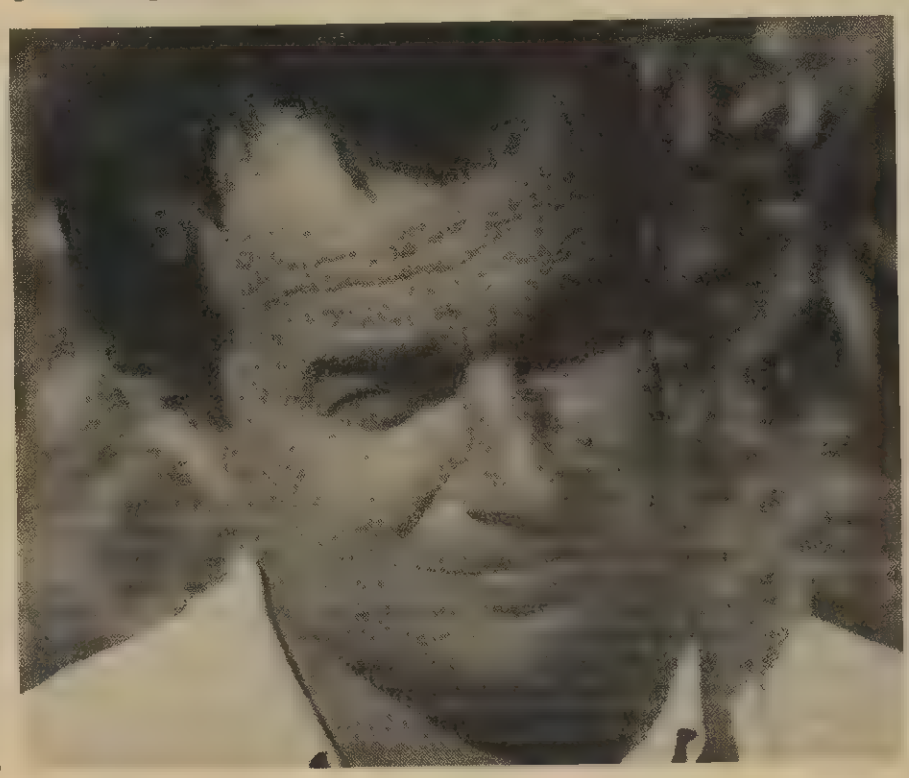

Adidas marka pabuçlardan, **break** dansından, **Mudo**'dan söz ediliyor; Gören'in kamerası küçük kızın odasında kör kör parmağım gözüne bir şarkıcı posterleri, bir müziğe tempo tutan lastik pabuçlu ayak, bir dudaklarını boyayan kız üzerinde dolaşıyor. Filmin haketmediği ölçüde yüzeysel, sıradan "dikiz"ler bunlar. Kişileri çeşitli tüketim anlarında -eşyaları ve isimleri tüketirken yakalamakla hiçbir şeye işaret etmiş olmuyor Şerif Gören. Adidas pabuçtan ya da Papirüs'ten böyle söz etmekle Adidas papucun ya da Papirüs'ün "sözü edilir" sadece, bunları tüketen kesimler anlatılmış ya da irdelenmiş (ya da eleştirilmiş) olmaz. Film kişilerine hiçbir şey eklemiş, hiçbir boyut katmış değil Gören bunları yapmakla. Hele filmin sonu bu anlayışın doruk noktası bence. Erkeklerle ilişki kurmakta çekimser davranan bir kızken **Muazzez Abacı** dinleyen ve **Henry Sutton** (ve yanı sıra **Necati Cumalı**'dan iç gıcıklayıcı pasajlar) okuyan Ayşen dikizleyip durduğu Ayşecan'ın evine gittiğinde pikaba bir **Vivaldi** koyuyor, **Dişilik Kompleksi** kitabını açıp iki satır okuyor ve Türk sinemasındaki bilinçlenme süreçlerinin en hızlısını, deyim yerindeyse ilk ve tek "yıldırım bilinçlenme" sahnesini yaşayarak sokağa uğruyor, karşı kaldırımdaki delikanlıyı bir taksiye attığı gibi tam gaz mutlu sona doğru uzaklaşıyor. Şerif Gören bu sahneyi bir rüya, bir sanrı sahnesi olarak tasarlamış bile olsaydı, belli bir ironi içerir, hafif bir gülümsemeye yol açardı böyle bir sahne. Basbayağı gerçek bir son olarak sunulduğunda ise seyircide kahkahayla dehşet çığlığı arası bir tepkiye yol açıyor düpedüz!

Şerif Gören, bir hikâyeyi ele aldı mı, onu belli ki, sonuna kadar tadına vararak çeken, sinemada her şeyden önce bir hikâyenin hakkıyla anlatılması gerektiğini bilen bir sinemacı. Üstelik bu topluma bakışı da son derece yeni ve ilginç. Cinselliği dekoratif bir öge, bir yazgı ya da bir çeşit önceden belirlenme olarak değil, toplumsal dinamiklerden biri olarak görüyor. Ama filmlerinde olay örgüsüyle, olay örgüsünde gizlenen dersler, mesajlar ve anlamlarla yetinse keşke. Türk toplumu için saptadığı "semptomlar" yeterince ürkütücü; kendisinden önceki ve sonraki kimi yönetmenlerin zaman zaman yaptıkları gibi "reçeteler" yazmaya kalkışmasa... **Gizli Duygular**'ın "arka pencere" çağırışımlarının Türk toplumu açısından taşıdığı anlamların altını yeterince çizmişken, çeşitli gereksiz parantezler açıp filmindeki televizyon ekranlarının, radyo seslerinin yerine geçip bilgilendirmeye çalışmasa bizi. **Gizli Duygular** gizli kalsa gerçekten, kalsa da bizi uzaktan uzağa feminizmi falan andıran reçetelerle sarsabileceğinden daha derinden, daha iyice bir sarsabilse! □

KİTAPLAR

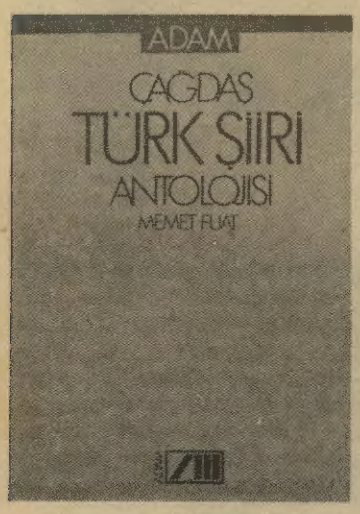

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİ ANTOLOJİSİ

Memet Fuat (Adam)

Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi edebiyat çevrelerinde, beklenebilecek ilgiyi hemen gördü. Yazarlık hayatı boyunca Türk şiiri ile haşır neşir olmuş bir eleştirmenin düzenlediği bir antolojinin, herhangi bir "seçki"den farklı bir ağırlığı olması doğaldır. Ne var ki, aynı nedenle, olumlu ve olumsuz anlamda kılı kırk yarmaları da mıknatıs gibi üzerine çekecekti böyle bir antoloji. Çekti de. Bir başvuru kitabı niteliği taşımanın yanı sıra, çağdaş Türk şiiri üzerine verimli tartışmalara zemin hazırlamak da böyle bir yapıttan beklenebilecek olumlu bir işlevdir kuşkusuz. Ama bir yazara, bir eleştirmene, "sanık" muamelesini reva görmekten çekinmeksizin, saptırıcı yorumlara olanak verecek kimi alıntılarla, karalayıcı bir tutum benimseyerek açılan tartışmalar değildi elbet beklenen. Niyet hamamda çimmek değil, tellakı dövmek olunca, her saygın çabanın amacından saptırılması kaçınılmazdır.

Bir antoloji hiçbir zaman beğenilmez, yeterli bulunmaz, kimsenin gönlünü hoş etmez zaten. Bu, antolojilerin sadece yazgısı değil, yapısı gereğidir. Şunu da hemen eklemeliyim ki, genellikle edebiyat çevreleri için sözkonusudur böyle bir durum. "Düz okur" daha kadir bilir, daha olumlu yaklaşır kendisi için belli yararları olacak bu tür kitaplara.

Memet Fuat, antolojisini "şiirimizin orta öğretim kurumlarında yeterince (hiç dememek için bulunmuş zarif bir sıfat bence. F.A.) incelenmeyen bir dönemini seçme örneklerle el altına getirmenin önemli bir eksikliği gidereceği düşüncesinden yola çıkarak" hazırlamış. Bu bakımdan, amacın büyük ölçüde gerçekleştiği kuşkusuz.

Kitabın başında geniş kapsamlı bir Giriş yazısı yer alıyor. Antolojinin düzenlenişine yöneltilebilecek eleştirilerin çoğu, kaynağını da, cevabını da bu Giriş yazısında buluyor. Benim **Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi**'ne bellibaşlı itirazlarım beş ana nokta etrafında toplanabilir:

1. Yazarın "toplumsalcı şairler" diye andığı 40 kuşağı şairlerine, gerek Giriş yazısında, gerek Antoloji'de, Türk şiirinin edebî düzeyi açısından bakıldıkta tutmaları gereken yere oranla, çok fazla ağırlık verilmiş. Bu şairler, tarihsel olarak bir döneme tanıklık etmekle birlikte, edebî nitelikleri açısından pek az önemlidirler çünkü.

2. Akımlara göre yapılan bölümlemeler (sayfa üstlerine konan başlıklara ve bir şairin varsayılan dönemleri arasına çekilen çizgilere bakıldığında) bulanıklığa yol açmaktadır. Örneğin Özdemir İnce, bütünüyle bir ikinci yeni şairi olarak mı gösterilmeliydi? Turgut Uyar'ın "ikinci yeni" olmaktan çıkıp salt "Turgut Uyar" olması, "Kıştan Kalan Soğukluk" adlı şiiriyle mi başlamaktadır? Edip Cansever "ikinci yeni çizgisi"nden hiçbir zaman uzaklaşmamış mıdır?

3. Her antolojiye yöneltilebilecek "Falanca niye var, filanca niye yok?" türünden eleştirilerin önü alınamaz, biliyorum. Ama yine de, örneğin bir İlhan Demiraslan'ın, Halim Şefik Güzelson'un, bir Talip Apaydın'ın, bir Onat Kutlar'ın, Memet Fuat'ın antolojisinde niçin yer aldıklarını sormadan edemeyeceğim. Türk şiiri "zincirinin" birbirine ulanan halkaları arasında bunların (ve daha birkaçının) yeri yok ki. Onat Kutlar edebiyat alanında öykücülüğü ile kendine yer edinmiş bir yazar. "Pera Divanı"nın yayımlanış tarihi ise onun; antolojinin dışında bırakılan 1944 sonrası doğumlu şairlerle birarada düşünülmesini gerektiriyor. Antolojiye, Kutlar gibi, Apaydın gibi, başka bir edebiyat alanında ürün veren ve bunun yanı sıra şiir de yazmış olanlar alınıyorsa, Sait Faik niye yok? Sonra, Ercüment Uçarı'nın girdiği bir antolojiye Tevfik Akdağ, Nihat Ziyalan ve Ali Püsküllüoğlu haydi haydi girmez miydi? Kemal Özer alınırsa, Ergin Günçe alınmaz mıydı? Antolojinin 1944 doğumlularla son bulmasını anlıyorum. Bir yerde bir kronolojik sınırlama şart, kuşkusuz. Ama bu kronolojinin mantığı, Eray Canberk, Haluk Aker, Güven Turan, Aydın Hatiboğlu, Mehmet Taner gibi şiire ciddiyetle sarılmış şairlerin dışta bırakılmasını haklı gösteremiyor.

4. Şairlerden seçilen şiirler üzerinde tartışmak belki bizi iyiden iyiye öznelliğe çeker. Ancak, bence bir şairin kendi şiir çizgisinde katettiği yolun köşe taşlarını temsil edecek şiirlerin seçilmesine biraz daha özen gösterilebilirdi. Örnekse; Ataol Behramoğlu 1963'ten 1982'ye kadar izlenmişse, niçin Egemen Berköz, ilk kitabından iki, ikinci kitabının birinci bölümünden bir şiir alınarak ancak 1968'e kadar getirilmiş ve 1982'de yayımlanan "Bu Kitapta Sen Nerdesin"den şairin en yakın dönemine örnek olabilecek hiçbir şiir alınmamış? Refik Durbaş'ın 1971'den önceki ve 1978'den sonraki (asıl bugünkü şair kimliğini ortaya koyan) şiirlerine niçin yer verilmemiş?

Bu tür itirazlar çoğaltılabilir kuşkusuz. Yer darlığı nedeniyle daha kapsamlı bir tartışmaya giremiyorum bu yazıda. Son bir eleştirim de, çok önemli bulduğum bir eksiklikle ilgili:

5. Şiirlerin, şairlerinin hangi kitaplarından alındığının belirtilmesi, hem bu şiirlerin edebiyat tarihine mal oldukları tarihin nesnel olarak saptanması, hem de pratikte, okurun, şairin kitaplarına ulaşabilmesi açısından son derece yararlı olurdu.

Bütün bunlar, kuşkusuz, tartışılabilir; karşı görüşlerden de yararlanılarak antoloji üzerine gerekçeli bir değerlendirme, olabildiğince nesnel temellere dayandırılabilir. Ama başta söylediklerimi yinelemek isterim: Antolojiler mükemmel olamazlar, bundan ötürü de, saygın ve bilinçli bir emeğin ürünü oldukları, art düşüncelerden değil, şiir tutkusundan kaynaklandıkları ölçüde edebiyatımıza olumlu bir katkıda bulunurlar. **Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi**'nin Türk şiirinin toplu bir tanıtımını yapmakta, çeşitliliğini ve zenginliğini göstererek yeni/genç okurların şiire ilgi ve sevgilerini yönlendirmekte olumlu bir işlevi yerine getireceğine içtenlikle inanıyorum. □

Füsun AKATLI

ALTERNATİF HAREKET

Necmi Zeka (Metis)

"Toplumsal Muhalefet Hareketi", oldukça karanlık bir sözcük. Ellerinde pankartlarla oradan oraya yürüyen asabî, akşamları oturup iki laf etmeye zor vakit bulabilen kararlı, sert insanları (erkekleri ?) getiriyor akla. Necmi Zekâ, **Batı Almanya'da Alternatif Hareket** kitabında, sürüsüne bereket toplumsal muhalefet hareketini anlatıyor: Alternatif ekonomi deneyimleri, kır komünleri, yurttaş inisiyatifleri, Yeşil Parti, Barış Hareketi, alternatif eğitim ve üniversite arayışları, legal, illegal, yarılegal çıkan binbir çeşit muhalif yayın, alternatif edebiyat, antinükleer hareket...

Fakat varolan toplumsal işleyişe ve alışkanlıklara taban tabana zıd bütün bu muhalif varoluş biçimlerini kitapta izlerken bırakın gerilimi, insan rehavete bile sürüklenebiliyor. Betimlenen muhalefet hareketlerinden insana geçen iki önemli duygu var: Birincisi, muhalefetin asık yüzlü olması gerekir diye bir kural olmadığı. İkincisi, biraz da bu duyguyu edinmeye ve bunun özgüvenini sindirmeye bağlı olarak, muhalefetin "şuna-buna- her şeye karşıyız" formülünün ötesine geçmediği sürece karşı olduğu olgulara tabîliğinin mukadder olduğu. Bütün bunlar az buçuk sözü edilen muhalefet hareketlerinin "ruh ve felsefesinde" gizli ilkeler tabii; kitap bundan başka sonuçlar çıkarmaya da elverişli olan zengin bir malzeme aktarıyor okura. Hiçbir siyasal kaygı hissetmeyenler bile, kitabı "Dünya'da neler de oluyor!" neşesiyle okuyabilir.

Olayı birtakım siyasal kaygılarla okuyan birinin işi ise en az Batı Almanya'daki muhalefet hareketleri içinde bizzat yer alan biri kadar zor. Çünkü, yazarla da paylaştığımı sandığım şu "ruh ve felsefe" dışında, tüm bu toplumsal hareketleri ve eylemleri bağdaştıracak bütüncül bir ortak payda yok. Çeşit çeşit yazar, çeşit çeşit yaklaşım getirerek olayı teoretize etmeye çalışıyor. Basında ara sıra rastladığımız Yeşil Parti, bu ortak paydanın siyasal düzeyde oluşturulmaya çalışıldığı bir platform sayılabilir. Necmi Zekâ bu nedenle yaptığı işin yargılamaya değil aktarmaya ve betimlemeye dönük olduğunu ısrarla vurgulamış. Şu da var ama: Kendisini de açıklamaya pek ihtiyaç duymayan bu hareketler dizisini, hele dışardan (Türkiye) bakarak aktarmak, oldukça müdaheleci bir öznel kurguyu zorunlu kılıyor. Daha kolay anlaşılması için şöyle söylenebilir: Necmi Zekâ bu hareketler içinde yer alan binlerce Alman'dan daha fazla şey biliyordur ve düşünmüştür! Çünkü bu akımın Almanya'daki sürdürücüleri ve katılanları, ne yapıyorlarsa gerçekten dolaysız tepkilerini, isteklerini dışavurarak, kendiliğinden yapıyorlar. Hatta oluşturmaya çalıştıkları yaşantının ideolojik, siyasal bir ifadeye kavuşturulmasına kuşku ile bakıyorlar. Dolayısıyla bu kitabı yazışı bile "Batı Almanya'daki Alternatif Hareket" denilen şeye bir müdahele sayılabilir. Bu müdaheleyi yaparken seçtiği kurgu yöntemi de oldukça özenli ve mihnetli: Her toplumsal hareket, her tekil olay, o alanda cereyan eden iç tartışmanın, o konuda söz etmiş olanların kavramları ve bulgularıyla aktarılıyor. Olaya "Memleket realitesinden" değil, evrensel bir pencereden bakmak isteyenler için, bundan daha saygılı ve titiz bir çalışma yapılamazdı!

Ama bütün bu okuduklarından sonra heyecanlanan ve siyasal kaygılarını bunlarla birlikte düşünmeye yeltenen birinin (ki kitap bunu fena halde teşvik ediyor) keyfi, kitabı okuyup bitirdikten sonra kaçacaktır. Bazı teorisyenlere göre, bu zaten bu hareketlerin trajedisinin icabı: Kısaca, bütün bu hareketlerin, taleplerin, arayışların herbirini gene özerk gelişmesi içinde bırakacak şekilde entegre edilmesi sorunu bu. Yeterince önemli bir konu. Hele bu sorunu, Almanya'dan ve yaşlı kıtadan uzaktaki Türkiye'nin "memleket realiteleri" açısından tartışmak isteyince işler iyice çatallaşıyor. Böyle bir heyecana kapılanlar sakın kalkıp Necmi Zekâ'ya kızmasınlar. Yapacak iki şey olabilir: Kitaptaki verilerle bütün bunları bizzat düşünmek... Veya Batı'da bu sorunu düşünenlerin eserlerinin çevrilmesini beklemek.

Tanıl BORA

kadın çevresi yayınları

KADINLIK DURUMU

Kadının toplum içindeki ezilmişliğini en açık biçimde ortaya koyan özgül nitelikleri tartışmaya açan, yeni tahlillere olanak sağlayan bir eser.

TİYATRO

Wesker ve Mutfak

Daha önce Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları (BÜO) ve Ankara Halk Oyuncuları'nca sahnelenmiş olan Arnold Wesker'ın **Mutfak** adlı oyunu 30-31 Mayıs ve 1 Haziran tarihlerinde Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü öğrencileri tarafından üçüncü kez oynandı.

Daha önce **Kökler** adlı oyunu da Türkiye'de sahnelenmiş olan Wesker, 1950'li yıllarda ilk ürünlerini vermiş olan yeni İngiliz yazarları kuşağından.

Osborne'un **Öfke**'si (Look Back in Anger) İngiliz tiyatrosunda bir dönüm noktası sayılır. Exton, Arden, Delaney, Osborne, Pinter, Wesker gibi yazarlar "sıradan insanları", Raymond Williams'ın deyişiyle "tam olarak çalışan sınıfları değil ama karmaşa içinde olan ve sürüklenen insanları" konu alan oyunlar yazmaya başladılar.

Bu yazarların oyunlarında oyun kişilerindeki "farklılaşma"ya paralel olarak doğalcı bir yapı görülür. Williams doğalcılığın bu yazarlar tarafından ruh durumunun (state of mind) ifadesinin bir aracı olarak kullanıldığını söyler.

"Yeni Dalga" olarak anılan bu kuşağın en önemli yazarlarından olan Wesker, Rusya'dan Macaristan'a, oradan da İngiltere'ye göç etmiş bir Yahudi aileden. Çeşitli işlerde çalışmış, "hayatın pratiği" içinde yetişmiş, bir anlamda "alaylı" bir yazar.

İlk oyunlarında kendi hayat pratiğinden yola çıkarak konularını seçen Wesker'ın oyunlarında "karmaşa içindeki insan ilişkileri", "iletişimsizlik" ana temalar olarak ortaya çıkar. Örneğin bir iletişim kurma aracı olarak gördüğü yemek ögesi ilk oyunlarından beşinde yer alır.

"Kesin çözümler önermek ya da kesin sonuçlar ortaya koymak amacıyla oyun yazmadığını, düşünceden değil, insan gerçeğinin bir yönüne ışık tutan deneylerden hareket ettiğini" belirten Wesker, "sanatın doğru sorular sorabilmesinin önemine" dikkati çeker ve bu anlamda "sanatçının soruları saptamak, sormak ve hayatın bir yönünü büyüteç altına alarak ilgiyi belirli bir odağa yöneltmekle yükümlü olduğunu" söyler.

"Sıradan insanlar"la "sıradan yaşantı"ları oyunlarında konu edinen Wesker'da doğalcı bir yapı içinde hareket ön plana çıkar. Yazdığı ilk oyun olan **Mutfak**, yıpratıcı koşullar altında çalışan sıradan insanları somut iş ilişkileri içinde sergileyen son derece hareketli bir oyundur. Büyük bir lokantanın mutfağında bir araya gelen farklı milletlerden, farklı düşünce yapılarına, umutlara, beklentilere sahip olan çeşitli insanlar yaşadığımız dünyanın bir modelini sergiler. Bir anlamda karmaşanın ve tedirginliğin mikrokozmozudur **Mutfak.** Birbirini tanıyacak, anlayacak kadar yakınlaşma olanağı bulamayan insanlar arasında oluşturulmaya çalışılan ve yitirilen duyguların yaşandığı bir ortamdır.

Bu tüketici hayatın farkında olan, fakat çözüm yolu göremediği için "tevekkülü" seçen aşçı Paul'e karşılık, Peter çözümü her şeyin yok edilmesinde görür. Mutfaktaki ilişkilerden ve kendi özel ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle Peter "bireysel isyanını" gerçekleştirirken, **bu tepki** olumlanmaz. Ama insanın "makine dişlisi gibi çalışmasının" ötesinde bir anlamı olması gerektiğinin ve hayatı süresince, gelişimini, değişimini engelleyen her türlü etkiye karşı tepki göstereceğinin altı çizilir.

Somut bir fayda sağlayacağına inanmadığı halde "insanın gerektiğinde sesini yükseltmesinden" yana olduğu için barış yürüyüşüne katılan Paul, komşusu otobüs şoförü sırf trafiği aksattıkları için yürüyüşe katılanların tepesine bomba atılması gerektiğini söyleyince, daha önce yaptıkları grev esnasında komşusunu desteklemiş olan Paul, komşusunun bu "anlayışsızlığından" yakınır, "hiç olmazsa benim de haklı nedenlerim olabileceğini düşünebilirdi" der.

Wesker'ın oyunlarında politika, slogan düzeyinde söylenen sözlerde ya da oyunu belirleyen tema olarak gözükmez. Bireyler ortaya çıkan siyasal atmosfere bir anda eklemlenirler. Gençliğinde "Genç Komünistler Birliği"ne daha sonra da "Siyonist Gençlik Hareketi"ne üye olan Wesker'ın politikaya yaklaşımı da temkinlidir: "Herkesin kendi saflarında olması gerektiğini söyleyen örgütlerin bu yaklaşımından endişe duyuyorum."

Tiyatro Bölümü öğrencilerinin oynadıkları **Mutfak**'ı yöneten Müşfik Kenter bu oyunu seçişindeki nedenleri şöyle ifade ediyor: "Doğallık isteyen, slogan atmadan, abartmaya kaçmadan bazı sosyal sorunlara değinen seyircinin küçük şeylerden büyük şeylere yönelik ipuçları çıkarmasını sağlayan, oyunculara kıvraklık, refleks çabukluk, doğallık kazandıran çok yönlü bir oyun."

Mutfak'ın oyunculuk ve yönetim açısından başarılı olduğu söylenebilir. Oyunda, birinci sahnenin sonundaki hareketlilik ve ara oyundaki karmaşa sonrası dinlenme anı (oyunun en canalıcı diyalogları da bu bölümde) dikkatli bir oyunculuk çabası gerektiriyor. Tiyatro bölümü öğrencileri "amatör ruhla yapılan profesyonel bir çalışma" örneği vererek özellikle bu bölümlerde başarılı bir oyunculuk sergiliyorlar.

Oyunun son bölümünde Peter'ın "bireysel isyanı"nı hazırlayan nedenlerin altı da belirgin bir şekilde çizilmekte. Oyundaki bu önemli gelişmenin vurgulanmasında Peter'ı canlandıran Uğur Polat'ın başarılı oyunculuğunun da payı büyük.

Bu yıl yine Müşfik Kenter'in yönettiği **Bozuk Düzen**'i (Güner Sümer) de sahnelemiş olan Tiyatro Bölümü öğrencilerinin (özellikle son sınıf öğrencilerinin) oyunculukları dikkat çekici. Yaygın olan "abartmalı" oyunculuk üslubunun aksine yalın ve doğalcı oyunculuklarıyla bu sınıfın ilerde sözü edilen bir "oyuncu kuşağı" olması muhtemel.

Profesyonel pek çok oyuna göre oldukça başarılı olan **Mutfak**'ın altı seansta yalnızca bir kaç yüz kişi tarafından izlenmesi "özgün" bir talihsizlik olsa gerek... □

Melek BERKEM

Yukarıda: Wesker
Aşağıda: Mutfak'ın ikinci sahnelenişi (1961)

TELEVİZYON

Güldürüler

Haziranın ikinci yarısında televizyonda sinemaya güldürüler egemen: Dokuz filmden altısı güldürü. Televizyonun en istikrarlı programı olan kalitesiz Türk filmlerini yine baştan bir yana koyuverelim: 22 Haziran'da yayınlanacak olan Safa Önal'ın yönettiği **Afacan**, Şarlo'nun ünlü "Yumurcak"ının kötü bir kopyası. Sadri Alışık ve Hulusi Kentmen için izlenebilir. Aynı akşam Osman Seden'in yönetiminde Kemal Sunal'ın Ahu Tuğba'yla oynadığı galiz komedi **Dokunmayın Şabanıma** Tan, Sabah ve Bulvar okurlarını güldürecek. 29 Haziran akşamı ise Süreyya Duru'nun yönettiği, Kartal Tibet, Filiz Akın ve Ahmet Mekin'in oynadığı silik bir melodram, **Beyaz Güller** gösterilecek.

Bunlar dışında, ayın sonuna dek sürecek güldürü filmleriyle dolu program 30 Haziran akşamı izleyeceğimiz tek, ama sert bir eleştiri filmiyle bitecek: William Wyler'ın yönettiği **Dodsworth.** Önce güldürüler:

18 Haziran akşamı, ABD'nin her kalıba giren oyuncularından Burt Reynolds'ın yönettiği üç filmden biri, **Mutlu Sona Doğru** gösterilecek. Kendisinin de oynadığı filmde rol arkadaşları bu yıl ikinci kez en iyi kadın oyuncu Oscar'ını kazanan Sally Field ve bir kez bu ödülü alan Joanne Woodward. Reynolds, eski eşi Woodward'dan ayrılıp sevgilisi Field'la (o yıllarda gerçekten sevgilisiydi) hızlı ve zevkli kısa bir beraberlikten sonra ölecek olan hasta bir adamı oynuyor. İnsan ilişkilerini ve evlilik kurumunu eleştiren bu kara komedide özellikle Woodward favori rolü acı çeken olgun kadında çok başarılı.

23 Haziran günü, 1972 yapımı bir başka Amerikan filmi var: **Bomba Gibi Kız.** Bu "bomba", sinemada hiçbir başarısı olmadığı halde basın kampanyalarıyla dünyanın en ünlü oyuncuları arasına sokulan Raquel Welch. J.Fre-

İLİM VE SANAT

1. sayı çıktı

Yeni Bir Çığır Açmağa Davet. *Prof. Dr. M.E.C.* • İletişim Yazıları (İletişim Devrimi Üzerine, Yeni Enformasyon Düzeni, Marchall McLuhan Üzerine, Enformasyon Toplumsal Bir İhtiyaç mı?, İletişim ve Üçüncü Dünya Ülkeleri, Enformatik Cehalet ve Gazeteler, Enformatik Cehalet ve Dergiler, Ekranların Arkasında Kimler Var?) *Hazırlayan: Enes Harman* • Hadis Öğrenimi İçin Yapılan Seyahatler. *Dr. Nûru'd-din Itr* • Amerikayı Kim Keşfetti. *Prof. Dr. Muhammed Hamidullah* • İslâmî Bankacılığın Hikayesi. *Kamil Yılmaz* • İslâm Dünyası ve Ekonomik Kalkınma. *Doç. Dr. Beşir Hamitoğulları* • 'Ateizm ve Çıkmazları' Üzerine. *Mehmet Sürûri* • Deliler Irmağı. *Tevfik el-Hakim* • Osmanlı Devletinde Faaliyet Gösteren İngiliz Misyonerleri. *Doç. Dr. İhsan Süreyya Sırma* • 'Teknolojinin Ötesi' Üzerine Ersin Gürdoğan'la Bir Konuşma. *Ali Sali* • 'Modern Bilimin Arkaplanı' üzerine İlhan Kutluer'le Bir Konuşma. *Adnan Tekşen* • Biyonik • Geleneksel Kuveyt Evleri.

2 ayda bir yayınlanır. fiatı 750 lira. yıllık abone bedeli 3500 lira.

Yazışma adresi : Selanik Cad. 64/8 Tel: 25 24 43 Kızılay-Ankara
Feyzullah Ef. Sk. No : 6 Tel : 524 16 00 Fatih-İstanbul

Kitabevlerinde

Yukarıda: Alev ve Ok'ta Virginia Mayo ve Burt Lanchester
Aşağıda: Dodsworth'te Ruth Chatterton ve Walter Huston

edman adlı bir yönetmen adayına çevirtilen başarısız bir film.

25 Haziran'ın güldürüsü **Güneş Çocukları**'nı kaçırmayın: Broadway ve Hollywood koreografığından Broadway ve Hollywood yönetmenliğine geçen güldürü ustası Herbert Ross, ABD'nin en popüler oyun ve senaryo yazarı Neil Simon'ın senaryosunda Jack Lemmon'ın güldürü filmlerindeki takım arkadaşı Walter Mathau ile 79 yaşındaki dost hatırına yeniden komedyenliğe başlayan George Burns'ü başarıyla oynuyor. Geçen yıl Sinema Günleri'nde izlediğimiz Preminger'in "Carmen Jones"unun, Wyler'ın "Komik Kız"ının koreografığını yapan Ross'un iki yıl önce sinemalarda gösterilen "Elveda Güzelim"ini görmüş olanlar bu filmi mutlaka izleyeceklerdir. Ross kırk yıldır içinde yaşadığı eğlence dünyasını, birbiriyle küs iki emekli komedyenin bir gösteri sırasında yeniden karşılaşması çerçevesinde anlatıyor. Mathau'nun rol arkadaşı olacak Jack Benny'nin ani ölümü üzerine onun rolünü 1920-30'ların ünlü komedyeni George Burns'e zorla kabul ettiren Ross, eski ustaya bu filmde en iyi yardımcı erkek oyuncu Oscar'ını kazandırdı. 36 yıllık aradan sonra döndüğü sinemada büyük başarı kazanan Burns'ün yakasını yapımcılar daha sonra da bırakmadı, sanatçıyı dört filmde daha oynattılar.

29 Haziran'da yönetmen babasıyla 1914'te ABD'ye göç edip gerilim filmlerinde başarıya ulaşan Fransız asıllı Jacques Tourneur'ün yönettiği eğlenceli bir tarihi film yayınlanacak: İngiliz Köroğlu'su Roben Hood'un Ortaçağ İtalyası'na uyarladığı **Alev ve Ok.** Burt Lancaster, Nick Cravate ve Virginia Mayo herhalde özellikle çocukların hoşuna gidecek.

30 Haziran akşamında Jerry Lewis'in hem yönettiği hem oynadığı bir sakar güldürü, **Cephe Ne Tarafta** gösterilecek. Amerikalı eleştirmenlerin pek hoşlanmadığı, Fransızlarınsa ABD'nin en büyük komedyeni olarak alkışlayıp ödül verdiği Lewis, bu filmde de orduyu ve cepheyi karıştırıyor.

On beş günün en önemli filmi, 30 Haziran gecesi yayınlanacak: **Dodsworth.** Radikal Amerikan romancılarından Sinclair Lewis'in Amerikan toplumuna yönelttiği sert eleştiriyi 1981'de ölen Alman asıllı üstad William Wyler 1936'da filme aktarmış. ABD'li işadamı Sam Dodsworth (Walter Huston) ve eşi (Ruth Chatterton) Avrupa gezisine çıkarlar. Bu gezi boyunca hem kendileri, hem ilişkileri değişir. Edebiyat uyarlamalarında haklı ve büyük bir ünü olan Wyler, Oscar'a üç kez aday gösterilmiş, 1942'de "Mrs. Miniver", 1946'da "Yaşamımızın En Güzel Yılları", 1959'da "Ben-Hur"la (bu film toplam 11 Oscar kazanmıştı) üç kez bu ödülü almıştı. Oyuncularını çok zorlayan Wyler, kişilerinin iç değişimlerini de verebilmek için iyi tasarlanmış uzun sekansları bu filmde de bolca kullanıyor. Kalabalık kadro içinde Barones von Obersdorf rolünde oynayan Maria Uspenskaya'ya dikkat edin. Büyük Rus tiyatrocusu Stanislavski'nin öğrencisi olan ve 1923'te turne için geldikleri ABD'de kalan Uspenskaya yalnız bu filmde değil, daha sonra oynadığı tüm filmlerde kendi rolünü yönetmenlerden bağımsız olarak yeniden yorumlamıştı. ABD için asıl büyük önemi ise oyunculuk öğretimi için açtığı okulda verdiği derslerdi. Bu önemi vurgulamak için yalnızca şunu belirtmek yeterli: Marlon Brando'dan Paul Newman'a, James Dean'den Al Pacino'ya, Marilyn Monroe'dan Diane Keaton'a hemen tüm büyük Amerikan oyuncularının yetiştiği Actors' Studio'yu onun yetiştirdiği en yetenekli oyunculardan Lee Strasberg kurup yönetmiş, oyuncu eğitiminde Uspenskaya'dan öğrendiği Stanislavski yönetimini yerleştirmiştir. □

Ahmet GÜNLÜK

ÖDÜL

Heykel ödülleri

46. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne gönderilen heykeller arasında **başarı ödülü**'nü paylaşanlar belirlendi: Mimar Sinan Üniversitesi araştırma görevlilerinden heykeltıraş Meriç Hızal'ın **Ana ve Çocuk** adlı bronz yapıtıyla Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi öğretim görevlilerinden heykeltıraş Mete Demirbaş'ın ahşap **İkili Kompozisyon**'u. Her iki sanatçının ödül kazanan çalışmaları önümüzdeki günlerde sergilenmeye değer görülen öbür yapıtlarla birlikte Ankara'da sergilenecek.

Başarılı ödülü kazanan iki heykeltıraştan Meriç Hızal, ödüllerin sanatçıları özendirmede önemli bir işlevi olduğunu belirtti. Heykeltıraşların pahalılık nedeniyle genellikle kalıcı malzemeyle çalışamadıklarını, alçı yapıtların da taşınma, yerleştirilme sırasında kısa sürede kırılıp bozulduğunu, bunun en önemli sorunlarından olduğunu ekledi. □

Meriç Hızal'ın "başarı ödülü" kazanan heykeli: "Ana ve Çocuk"

HEYKEL

Parkta yaşam-II

Mimar Sinan Üniversitesi GSF Heykel Bölümü öğrencilerinin **Parkta Yaşam-II** adlı yıl sonu sergisi 18 Haziran'da Fındıklı Parkı'nda açılıyor. "Parkta Yaşam" yıllık sergilerini geçen yılki öğrenciler, öğretmenlerinin öncülüğünde başlatmışlardı.

İlk sergide yer alan öğrenci yapıtları halktan büyük ilgi görmüş, ama ilk günün gecesi bazı saldırganlar tarafından çoğunluğu alçıdan yapılma heykellerin bazısı kırılmıştı. Bu yıl, sergi çalışmaları için bölüm bütçesinden ayrılan fon artırılarak öğrencilerin daha kalıcı malzeme kullanma olanakları genişletildi. Böylece "Parkta Yaşam-II"de demir, sac ve betondan heykeller de yer alıyor.

Heykel Bölümü yetkilileri, serginin İstanbul'un başka parklarına da taşınması için geçen yıl olduğu gibi, yine belediyeye başvurduklarını, bu yılki girişimlerine olumlu yanıt almayı umduklarını belirttiler. □

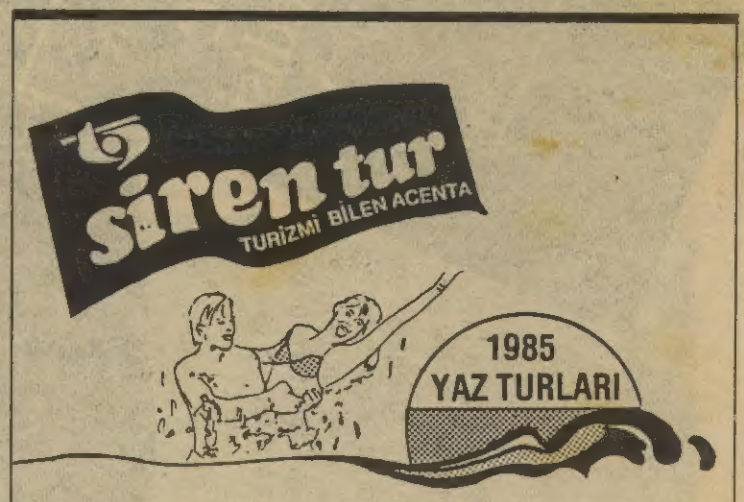

TAKSİT KOLAYLIĞI İLE
ÇAĞDAŞ TATİL

TÜM GEZİLERİMİZ 9 GECE 10 GÜNDÜR.

BODRUM			**MARMARİS**		
MERVE OTEL	(Oda + Kah.)	37.750.-TL.	YUNUS OTEL	(Y.P)	51.000.-TL.
GÖZE GİR OTEL	(Y.P)	39.000.-TL.	MURATHAN OTEL	(T.P)	55.000.-TL.
ÖZÜNAL T.TES.	(Y.P)	54.500.-TL.	ORFU BENAN MOTEL	(Y.P)	43.000.-TL.
GRAND DOLFİN	(T.P)	41.000.-TL.	**SİDE**		
ANFORA	(Oda + Kah.)	34.000.-TL.	KLEOPATRA OTEL	(Y.P)	49.000.-TL.
ALANYA			KÖSEOĞLU OTEL	(Oda+Kah.)	39.000.-TL.
PALMİYE OTEL	(T.P)	64.000.-TL.	**DİDİM**		
SUN OTEL	(T.P)	63.500.-TL.	HERGÜL OTEL		52.750.-TL.
KEMER			**KUŞADASI**		
BİANKA OTEL	(Y.P)	52.000.-TL.	YETİŞ MOTEL	(T.P)	44.000.-TL.
ŞARKÖY			**KUMBAĞ**		
MOBİDİK OTEL (T.P)	Cuma/Pazar	16.800.-TL.	BİLGE T.TES (T.P)		
	Pazar/Pazar	38.500.-TL.		Cuma/Pazar	19.500.-TL.
CENNET MOTEL (T.P) Cuma/Pazar		19.000.-TL.		Pazar/Pazar	36.000.-TL.

GÜNÜBİRLİK TURLARIMIZ
BOLU ABANT 4.950.-TL. (Yemekli) YALOVA TERMAL 3.500.-TL. (Yemeksiz)

* TÜM KONUKLARIMIZ 1.000.000 TL.ye KADAR SİGORTALIDIR.
* BAYRAM REZERVAZYONLARIMIZ BAŞLAMIŞTIR.

TURSAB

Tel: 337 19 46 - 337 88 78

BROŞÜR İSTEYİNİZ

● Bu hafta çıkan 90. fasikülle

"Cumhuriyet Dönemi" sona erdi "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e" ile Türkiye Ansiklopedisi bütünleniyor

Sizlere, alışılmışların dışında bir ansiklopedi sunmaya çalıştık. Farklılık, ele alınan konuya yaklaşımda, yazarlarda ve ansiklopedi anlayışındaydı. Cumhuriyet dönemini klişeleşmiş, kalıplaşmış yargılar dışında tartışan, sorgulayan, değerlendiren bir ansiklopedi hazırladık. Ve beklediğimizin üstünde ilgi gördü Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.

Fasiküllerin yayımlandığı 90 hafta süresince hiç eksilmeyen ilgilerinden dolayı okurlarımıza, konusunda tek özgün kaynak ansiklopediyi hazırlayan yazarlarımıza, katkıda bulunanlara, Türkiye dağıtımını başarıyla tamamlayan GAMEDA şirketine ve çalışanlarına, vefakâr gazete bayilerine sonsuz teşekkürlerimizle.

İletişim Yayınları

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Yazarları

Dr. Mehmet Ali Ağaoğulları
Prof. Dr. Feroz Ahmad
Prof. Dr. Asaf Savaş Akat
Dr. Numan Akman
Doç. Dr. Sina Akşin
Prof. Dr. Erdoğan Alkın
Doç. Dr. Cem Alpar
T. Oğuz Alpözen
Prof. Dr. Metin And
Hayati Asılyazıcı
Mehmet Aslanoğlu
Alaeddin Asna
Doç. Dr. Yücel Aşkın
Cem Atabeyoğlu
Sümer Atasoy
Prof. Dr. Toktamış Ateş
Prof. Dr. Aydın Aybay
Prof. Dr. Rona Aybay
Raif Bakova
Necla Bal
Osman Balcıgil
Prof. Tamer Başoğlu
Afife Batur
Enis Batur
Sabahattin Batur
Prof. Dr. Jale Baysal
Cengiz Bektaş
Murat Belge
Prof. Dr. Niyazi Berkes
Halil Berktay
İlhan Bilge
Tanıl Bora
Prof. Dr. Korkut Boratav
Dr. MEviut Bozdemir
Aydın Bulca
Dr. Fırat Cengiz
Tevfik Çavdar
Engin Çizgen
Meral Çizmeci
Em. Amr. Fahri Çoker
Selâhattin Çoruh
Nabi Dinçer
Atilla Dorsay
İsmet Ebcioğlu
Prof. Dr. Nusret Ekin
Kâni Ekşioğlu
Neşe Erdilek
Prof. Dr. Feridun Ergin
Doç. Dr. Doğan Ergun
Doç. Dr. Halûk Ergüven
Mengü Ertei
Burçak Evren
Fatih Naci
Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu
Dr. Çetin Fıratlı
Filiz Ali
Prof. Dr. Kurthan Fişek
Prof. Dr. Cevat Geray
Doç. Dr. Halûk Gerger
Ali Gevgilili
Dr. Korel Göymen
Çelik Gülersoy
Jülide Gülizar
Güven Gülöksüz
Yiğit Gülöksüz
Yakup Gümrükçü
Rıfat Güney
Ahmet Günlük
Em. Alb. Enver Günsel
Vedat Günyol
Dr. Şükrü S. Gürel
Turhan Gürkan
Nedim Gürsel
Dr. Seyfettin Gürsel
Prof. Dr. Gencay Gürsoy
Mehmet Şehmus Güzel
Can Hamamcı
Prof. Dr. Hüseyin Hatemi
Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
Prof. Dr. Metin Heper
Meriç Hızal
Prof. Dr. Alpaslan Işıklı
Selim İlkin
Prof. Dr. Özdemir İlter
Aynur İlyasoğlu
Dr. Ahmet İnsel
Kemal İskender
Kürşat İstanbullu
Alpay Kabacalı
Dr. Mehmet Kabasakal
İsmet Kemal Karadayı
Arslan Kaynardağ
Prof. Dr. Gülten Kazgan
Prof. Dr. Haydar Kazgan
Prof. Dr. Ruşen Keleş
Prof. Dr. Yakup Kepenek
Hasan S. Keseroğlu
Dr. Çağlar Keyder
Selahattin Keyman
Dr. Uygur Kocabaşoğlu
Esat Korkmaz
Ahmet Kotil
Ahmet Köksal
Onat Kutlar
Yalçın Küçük
Prof. Dr. İdris Küçükömer
Cahit Külebi
Salt Maden
Prof. Dr. Şerif Mardin
Arif Merdol
Cemil Meriç
Dr. İsmail Metin
Süleyman Nebioğlu
Aziz Nesin
Prof. Dr. Özdemir Nutku
Bilge Okay
Ahmet Oktay
Prof. Dr. Gültekin Oransay
Doç. Dr. İlber Ortaylı
Prof. Dr. Gündüz Ökçün
Dr. Ayşe Öncü
Cevat Önder
Prof. Dr. İzzettin Önder
Ferit Öngören
Mahmut Tali Öngören
Ünal Örnay
Hikmet Özdemir
İsmet Özel
Atilla Özkırımlı
Selahattin Özmen
Nijat Özön
Bülent Özükan
Taha Parla
Dr. Yavuz Sabuncu
Doç. Dr. Fazıl Sağlam
Atilla Sav
Erol Sayın
Timur Selçuk
Prof. Dr. Muzaffer Sencer
Yıldız Sey
Dr. Ömür Sezgin
Bülent Soylan
İlhami Soysal
Prof. Dr. Mümtaz Soysal
Em. Alb. Kemal Soyupak
Doç. Dr. İlkay Sunar
Kemal Sülker
Dr. Gencay Şaylan
Dr. Nora Şeni, Bülent Tanık
Doç. Dr. Bülent Tanör
Mete Tapan
Prof. Dr. İlhan Tekeli
Doç. Dr. Şirin Tekeli
Prof. Dr. Taner Timur
Fikret Toksöz
Dr. Binnaz Toprak
Dr. Ayşe Trak
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
Nihal Tuncer
Mete Tunçay
Yalçın Tura
Murat Turan
Nida Tüfekçi
Yrd. Doç. Dr. Mesut Türkoğlu
Dr. Güngör Uras
Em. Alb. Yılmaz Usluer
Erdal Utku
Prof. Dr. Tolga Yarman
Prof. Dr. Fehmi Yavuz
Turhan Yay
Prof. Dr. Yıldırhan Yayla
Faruk Yener
Prof. Dr. Ali Salt Yüksel
Dr. Arslan Yüzgün
Rıza Zelyut
Hüsnü Züber

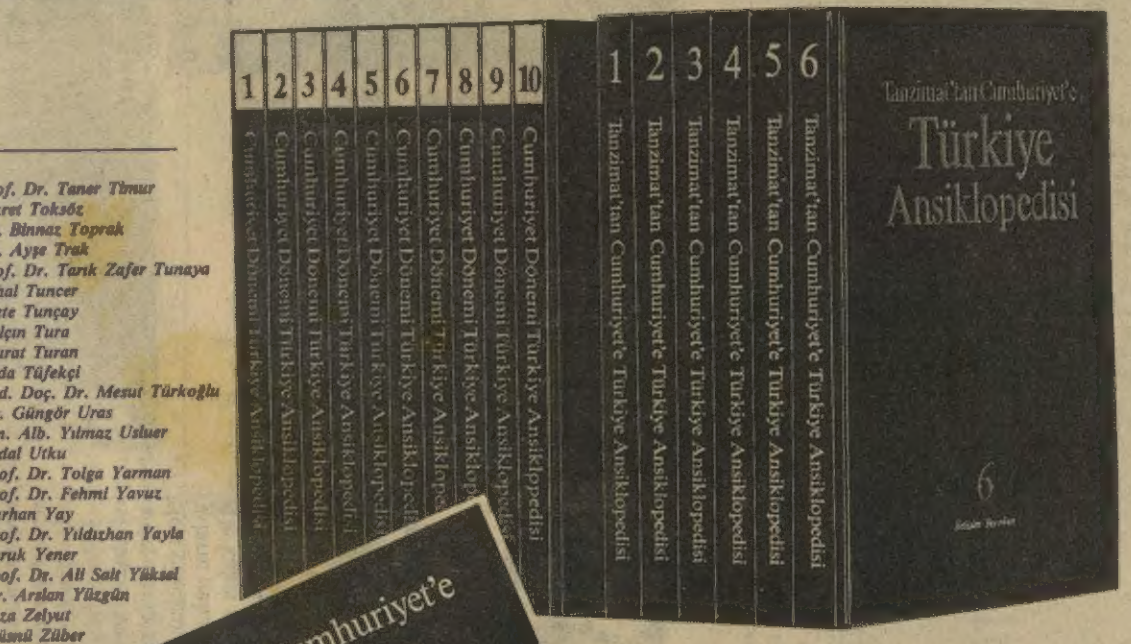

İlk fasikül Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi'nin 90. fasikülü ile tek fasikül fiyatına. 2. fasikülden itibaren her hafta bayilerde.

32 sayfa kuşe kapak içinde 250 Lira.

Tarihimizin en çalkantılı dönemi. Tüm ayrıntılarıyla yenileşme hareketleri. Tanzimat'la hızlanan toplumsal değişim. Yüzü aşkın yerli, yabancı bilim adamı, yazar, sanatçı. Kendi uzmanlık alanında güvenilir isimler. Seçkin yazı kadrosu, geniş bilgi, kaynak eser.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e

Türkiye Ansiklopedisi

İletişim Yayınları

Klodfarer cad. İletişim Han No: 7
Divanyolu/İSTANBUL *Tel: 520 14 53-54-55*